ZICHRON MEIR EDITION

תרגום אונקלוס ONICLOS

פרשת ראה Parashas Re'eh

ArtScroll® Series

Rabbi Nosson Scherman / Rabbi Gedaliah Zlotowitz

General Editors

Rabbi Meir Zlotowitz 7"7, Founder

פרשת ראה

כּוֹ רְאֵה אָנֹכֵי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיְּוֹם בְּרָכֶה וּקְלֶלֶה: כּוֹ אֶת־הַבְּּרָכֶה בּיְנָם בְּרָכֶה וּקְלֶלֶה: כּוֹ אֶת־הַבְּּרָכֶה בּיְנִם בְּרָכֶה וּקְלֶלֶה: כּוֹ אֶת־הַבְּּרָכֶה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹת יהוְה אֱלְהֵינֹן דִּי אֲנֶת מְפַּקּר אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹת יהוְה אֱלְהֵינֹן דִּי אֲנָא מְפַּקּר יִינְה אֶלְהַכוֹן דִּי אֲנָא מְפַּקּר יִתְכָם הַיְּוֹם: כּח וְהַקְּלֶלֶה אִם־לְא תִשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹת יהוְה אֵלְהַכוֹן דִּי אֲנָא מְפַּקּר יִתְבָּר יִהְנָיִן אם לָא תִקּבְּלוּן לְפִּקּוֹדִיָּא דִייָ אֶלְהָכוֹן דִּי אָנְה מְּלְּנָה אַם־לְא תִשְׁמְעוּ אֶלְהָכִם הַיְּנִם הַיְּנִם מִן־הַבֶּּרְ אֲשֶׁר לְא תִּבְּבְּלוּן לְפִקּוֹדִיָּא דִּיי אֲנָא מְפַּקּּר יִתְכוֹן יוֹמָא דִין אֵלְהָכוֹן ווֹמָא דִין אֶלְהָם מִן־הַבֶּּרְ אֲשֶׁר לְא־יְדַעְתָּם: סׁ כּט וְהַיָּה אֲלֶהְכוֹן ווֹמָא דִין מִן אָרְחָא דִּי אֲנֶא מְפַּקּּד יִתְכוֹן יוֹמָא דִין לְמָה בְּתַר אֲשֶׁר לְא־יְדַעְתָּם: סֹ כּט וְהַיָּיִם אֲשֶׁר לְא־יְדַעְתָּם: סֹ כּט וְהַיָּיִה אְמָכִין אַמְתְר בְּתַר אַשְׁנְת עַמְמֵיּא דִּי לָא יְדַעְתּוּן: כּיּ מִעְרָה אַ בִּעְר לְא־יְדַעְתְּהוּן כּי בְּתַר שְׁעָנָת עַמְמֵיָּא דִּי לָא יְדַעְתִּוּן: כּּי מִעְרָה אַנִין בּּתְר לָּא יִדְעְתָּוּם בּּרְר בְּתִר שְׁמְנֵת עַמְמֵיּא דִּי לָא יְדְעְתְּוּן כּי בִּי בְּבִּר בְּתְר בְּתִר שְׁעָנְת עַמְמֵיּא דִין לְא יִדְעְתִּוּן כּי כִּי בְּי בְּתְר בְּתָר שְׁנְתִין בְּיִבְּיִים בְּבִייִים בְּעְתִּים בְּיִבְּיִים בְּבִּילִים בְּיִיִים בְּיִבְיִים בְּיִים בְּבִּילִים בְּיִים בְּבָּיים בְּיִבְיִים בְּיִים בְּיִבְיִּים בְּבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּבְּיִים בְּיִבְים בְּיִים בְּיִים בְּיִבְים בְּיִים בְּיִּיִים בְּיִבּים בְּיִים בְּבְּיִים בְּיִים בְּיִבְים בְּּבְיוֹים בְּיִם בְּיִים בְּיִבְים בּיוֹים בְּיִים בְּיִבּים בְּיִּים בְּיִים בְּיִבְעְתְּיִם בְּיִבְיבְים בְּיִבְיים בְּיִים בְּיִים בְּיִם בְּיִבְּיתְּים בְּבְּיוּים בְּיוּים בְּיִים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בּיוֹים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִם בְּיִּבְּיבְים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיבְּים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בִּיּיִים בְּיִים בְּיִיּיִים

נ״א: חַזוֹ **נ״א: אָם*

י"בר

מְצַנֶּה אֶתְבֶם הַיּוֹם לָלֶבֶת וגו׳. הָא לָמֵדְהּ שֶׁכָּל הָטוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה הֲרֵי הוּא סָר מִכָּל הַדֶּרֶךְ שָׁנְּלְטֵוּוּ יִשְׂרָאֵל. מִכָּאן מָמִרוּ: הַמּוֹדָה בַּעֲבוֹדָה זָרָה כִּכוֹפֵר בְּכָל הַפּוֹרָה כּּוֹלָה (ספרי נד): (כוֹ) רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן. בְּרֶכָה וּקְלֶלֶה. כְּחֲמוּרוֹת בְּהֵר נְּרְיִּס וּבְּהֵר טֵיבָל (להלן פסוק כט; וכז, טו־כוֹ: (כז) אֶת הַבְּרֶכָה. טַל מְנָת אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוֹ: (כח) מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָנֹבִי

CHUMASH TRANSLATION —

²⁶ See, I present before you today a blessing and a curse.
²⁷ The blessing: that you hearken to the commandments of Hashem, your God, that I command you today. ²⁸ And the curse: if you do not hearken to the commandments of Hashem, your God, and you stray from the path that I command you today, to follow gods of others, that you did not know.

— ONKELOS ELUCIDATED -

- **26.** חָוִי דַאָנָא יָהֵב קַּדְמֵיכוֹן יוֹמָא דֵין See, THAT I present before you this day $^{(1)}$ בַּרְכָן וּלְוָטִין BLESSINGS and CURSES. $^{[2]}$
- 27. יָת בְּרְכָּן -The BLESSINGS, יָת בָּרְכָּן יָת בִּרְכָּן on condition that you HEED the commandments of Hashem, your God, די אָנָא מְפַקּד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין that I command you this day.
- 28. וּלְוְטִין And the CURSES, וּלְוְטִין אָלָהָכוּן הָאַלָּהָכוּן היא היה if you do not HEED the commandments of Hashem, your God, וְתְסְטוֹן מִן אָרְחָא דִּי אָנָא מְפַּקֵּד יָתְכוֹן יוֹמָא and you stray from the path that I command you this day, לְמִהֶּךְ בָּתַר טָעֵוְת עַמְמֵיָא to follow the FALSE GODS OF THE NATIONS, דִי לְא יְדַעְתוֹן that you did not know.
- 1. The Hebrew לְפְנֵיכֶם, see, is in singular form, but לְפְנֵיכָם, before you, is in plural form. Moshe spoke this way because he addressed his words to each individual within the community at large: See, [each of you,] that I present before [all of] you ... (Ibn Ezra; cf. Aderes Eliyahu). Our version of Onkelos preserves this form, but some editions have מְּמֵבֶּם, see, in plural, to conform with לִּפְנֵיכֶם.
- 2. The words בְּרֶכָה וּקְלָלָה are in singular (a blessing and a curse), but Onkelos follows his usual practice of rendering these terms in plural, blessings and curses [e.g., Bereishis 27:12 and below, 23:6], because they refer to blessings and curses in general, not to a specific
- blessing and curse (*Lechem VeSimlah*). [*Rashi* states that our verse refers to the blessings and curses that would be proclaimed on Mount Gerizim and Mount Eival; see v. 29. Accordingly, the plural form is surely appropriate (*Beurei Onkelos*).]
- 3. The elucidation, "[on condition] that you heed ...," follows Rashi (see above, 1:43 note 69). Some texts of Onkelos read אָשֶׁר הִּלְּשְׁמְעוּ, "if" you heed. [According to Ramban (Vayikra 4:22), אֲשֶׁר הִּלְּשְׁמְעוּ means, "when" you heed.]
- 4. Literally, *errors* or *shams*. Onkelos regularly uses this term to refer to false gods.

בֶּי יְבִיאֲךָ יהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל-הָאֶבֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שֶׁפָּה אֲבִי יָעֵלנֶּךְ יִיָּ אֱלָהַךְּ לְאַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵּל לְתַפָּוּ לְרִשְׁתָּה וְנְתַתָּה אֶת־הַבְּרָבָה עַל־הַר גְּרִוֹּיִם וְאֶת־הַקְּלָלֶה עַל־הַר לְמִירְתַה וְתָתֵּן יָת מְבָּרְבַיָּא עַל טוּרָא דְּגְרִזִּין וְיָת מְלַטְטַיָּא עַל טוּרָא עֵיבֶל: לּ הֲלֹא־הֵבָּה בְּעֲבֶר הַיַּרְהָּנָא אֲחוֹנִי אְרַה מְבְּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ דְעִיבָל: לּ הֲלָא אִנּוּן בְּעִבְּרָא דְיַרְדְּנָא אֲחוֹנִי אְרַח מַעְלְנִי שִׁמְשָׁא

י"כן

הַיַּרְדֵּן הַרְבָּה וְהָלְּחָה לְמֵרָחוֹק (ספרי מוּ, סומה לג:). וְזֶהוּ לְשׁוֹן "חַׁחֲרֵי", כָּל מָקוֹם שֶׁנְּשְׁמֵר "חַׁחֲרֵי" מוּפְלָג הוּח (במדבר רבה מד, ה): דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשְּׁמְשׁ. לְהַכָּן מִן הַיַּרְדֵּן לְלֵּד מַעֲרָב. מִד, ה): דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשְּׁמְשׁ. לְהַכָּן מִן הַיַּרְדֵּן לְלֵּד מַעֲרָב. וְשַׁעַם הַמִּקְרָת מוֹכִים שָׁהֵם שְׁנֵי דְבָרִים, שָׁנִּקְדוּ בִּשְׁנִי טְשָמִים, "חַׁחֲרֵי" נְקוּד בְּפַשְׁטָת, וְ"דֶּרָךְ" נְקוּד בְּמַשְׁבֵּל וְהוּח דְּגוּשׁ, וְחִיּה הַיִּה נִקוּד בְּמַשְׁרֵת, וְהַיִּרְ דְבּוּר חָחָד הָיִה נִקוּד מְחַרָי בְּנִיךְה" דְבּוּר חָחָד הָיִה נִקוּד מְחַרָי בְּנִדְרָ" בְּנִרְר חָׁחַר הָיִה נִקוּד מְחַרָי בְּנִבְר חָחָר הַיִּה כִּיָּה נִיְהִי בְּנִבְּיר מְחַר הָיִה כִּיָּה נִיְה בְּנִבְּי

(כט) וְנַתַתָּה אֶת הַבְּרָבָה. כְּמַרְגּוּמוֹ "יָת מְבְּרְכַּיּח", חֶׁת בַּמְבָּרְכִים. עַל הַר גִּרְזִּים. כְּלַפֵּי הַר גְּרְזִים הוֹפְכִים פְּנֵיהֶם הַמְּכְּרָכִים. עַל הַר גִּרְזִּים. כְּלַפֵּי הַר גְּרְזִים הוֹפְכִים פְּנֵיהֶם וּבְּיִרְכִּה "בְּרוּךְ הָחִישׁ חֲשֶׁר וֹחׁ יַטֵשֶׁה פָּסֶל וּמַמַּכְה וֹגו'". כְּלַ הְּתִּרְנִים שְׁבַּפָּרָשָׁה חָמְרוּ בְּחְלָלָה וֹפְרִים הְבִּיִה הַבְּיִה עִבְּל וּבְּמְחוּ בִּקְלָלָה וֹפִרי נה; סומה הַבָּיִה הַ עִיבְל וּבְּמְחוּ בִּקְלָלָה וֹפִרי נה; סומה לב: (ל) הַלֹא הַבְּּה. נְמַן בָּהֶם סִימִן: אַחֲרִי. חַׁמַר הַעַבְּרָת לב: (ל) הַלֹא הַבְּּה. נְמַן בָּהֶם סִימִן: אַחֲרִי. חַׁמַר הַעַבְּרָת

---- CHUMASH TRANSLATION -

²⁹ It shall be that when Hashem, your God, brings you to the Land to which you are coming, to take possession of it, you shall place the blessing on Mount Gerizim and the curse on Mount Eival. ³⁰ Indeed, they are on the other side of the Yarden, far, in the direction of the sunset,

ONKELOS ELUCIDATED -

עויהי – It shall be אֲרֵי יָעֵלנְּךְ יִיְ אֱלָהְרְּ – that when Hashem, your God, brings you IN אָרָעָא דִּי אַתְּ עָלֵל לְתָמָן – to the Land Into which you are coming, לְמֵירְתֵּה – to take possession of it, וְתָּהָן יָת מְבָרְבַיָּא עַל טוּרָא דְּגְרוּיִן – you shall place Those who will bless on Mount Gerizin, וְיָת מְלַשְטֵיִא בְּעל טוּרָא דְעֵיבָל – and Those who will curse on Mount Eival. [5]

30. הֵלָא אַנון בְּעַבְרָא דְיַרְדְנָא אֲחוֹרֵי — Indeed, they (Mount Gerizin and Mount Eival) are on the REAR (i.e., western) side of the Yarden, [6] אַרַח מַעַלְנִי שִׁמְשֵּא — in the direction of the sunset,

5. One cannot literally "place" a blessing or a curse on a mountain. Onkelos (followed by Rashi) therefore explains that the verse refers to those who bless and those who curse (Pas'shegen; Marpei Lashon; cf. Ramban, Mizrachi; see Minchas Chinuch, end of Mitzvah 232). This fits with the practice of Scripture to sometimes use a noun to refer to a person whose actions identify him with that noun (e.g., Tehillim 109:4— תְּשֵׁנִי תְּפֵלֶּה, I am prayer). In our case, the tribes reciting the blessing are identified with the blessing itself and are thus called "the blessing" (Lechem VeSimlah).

Rashi (based on Sotah 32a) explains that the reference here is to the ceremony described below, 27:12 ff. Six of the tribes stood atop Mount Gerizim and the other six atop Mount Eival. The Kohanim and Leviim stood on the ground between the mountains and recited a series of blessings for those who observe the mitzvos, and curses for those who violate them. When reciting each blessing, the Kohanim and Leviim turned to face Mount Gerizim, and when reciting each curse, they turned to face Mount Eival. According to Rashi, when our verse instructs to place those who bless על הַר נים על הַר נים, it refers to the Kohanim and Leviim, and means that they shall be placed with their faces toward Mount Gerizim.

Others, however, explain that after the Kohanim and Leviim recited the curses listed in Ch. 27 (vv. 15-26), the six tribes standing on Mount Gerizim recited the blessings enumerated in Ch. 28 (vv. 1-14): It shall be that if you heed the voice of Hashem, your God ... blessed shall you be in the city and blessed shall you be in the field, etc.; and the six tribes standing on Mount Eival recited the curses of the Tochachah (ibid. vv. 15-68): But it will be if you do not heed the voice of Hashem, your God ... accursed will you be in the city and accursed will you be in the field, etc. (see Ibn Ezra to 27:14; Malbim to Yehoshua 8:33; Abarbanel to Ch. 27 below).

Onkelos' rendering, "you shall place those who bless on Mount Gerizin, and those who curse on Mount Eival," seems to accord with the latter approach that the tribes standing on the mountains actually recited blessings and curses (see *Lechem VeSimlah*; cf. *Beurei Onkelos*).

6. Onkelos reads בְּעֶבֶּר הַיִּרְבִּין אַחְבִי as a single phrase, and renders אֲחֹבֵי as a single phrase, and renders אֲחֹבִי as a single phrase, and renders אַחֹבִי as a single phrase, and renders the ear. The verse thus says: "they are on the side of the Yarden [that is] in the rear." This refers to the western side, for the Torah often refers to the east as "the front" and the west as "the rear," using the perspective of a person facing the rising sun in the east (Beurei Onkelos; see

בְּאֶבֶץ הַבְּנֵצְנָי הַיּשֶׁב בָּצְרָבֶה מוּל הַגּּלְבֶּל אֵצֶל אֵלוֹנֵי מֹרֶה:
בְּאַרְעָא בְּנַצְנָאָה דְּיָתֵב בְּמִישְׁרָא לָקֵבֶּל גּלְגָּלָא בִּסְטַר מִישְׁרִי מֹרָה:
כֹּא בְּי אַתֶּם עִבְרִים אֶת־הַיַּרְהֵּן לָבֹא לָבֶלְשׁת אֶת־הָאָבֶץ אֲשֶׁר־
כֹּא אֲרִי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא לְמֵעֵל לְמִירַת יָת אַרְעָא דִּי
יהנָה אֱלְהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם וְיִרִשְׁתָּם אֹתָה וְיִשַׁבְתָּם־בְּה: יּ
יהנָה אֱלְהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם וְיִרִשְׁתָּם אֹתָה וְיִשַּבְתָּם־בְּה: יִּ
יִּי אֵלְהַכּוֹן יָהֵב לְכוֹן וְתִירְתוּן יָתַה וְתִּתִּבוֹן בַּה:

י"בר

שס; סוטה שס): (לא) בִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְהֵן וֹגוֹי. נְפִיס שֶׁל יַרְדֵּן יִהְיוֹ סִימָן בְּיָרְכֶס שֶׁבִּנוֹאוֹ וְמִירְשׁוֹ אֶת הָאָרֶן נְפִיר מִוֹ:

בְּשׁוֹפֶר הָפּוּךְ, וְ"דֶּרֶךְ" בְּפַשְׁטֶח וְרָפָה: מוּדֹל הַגּּלְגָּל. רָחוֹק מִן הַגּּלְנָּל (ספרי שם; סוטה שם): אַלוֹנֵי מֹרֶה. שְׁכֶּם הוּחׁ, שַׁצֵּחַמֵּר "עַד מִקוֹם שָׁכֵם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה" (ברחשית יב, ו; ספרי

CHUMASH TRANSLATION

in the land of the Canaanite, that dwells in the plain, far from the Gilgal, near Elonei Moreh. ³¹ For you are crossing the Jordan to come, to take possession of, the Land that Hashem, your God, is giving you; you shall take possession of it and you shall settle in it.

- ONKELOS ELUCIDATED -

בְאַרְעָא כְּנַעֻנָאָה דְּיָתֵב בְּמִישְׂרָא — in the land of the Canaanite — the one that dwells in the plain, לָקֵבֶל גִּלְגָּלָא — opposite the Gilgal, קוֹב בְּמִישְׁרָ מִיָּה — beside THE PLAINS OF Moreh. [8]

31. אַרי אַתּון עָבְרִין יִת יַרְדְּנָא — For you are crossing the Yarden, לְמֵעֵל לְמֵירַת יָת אַרְעָא דִּי יִי אֶלְהָכוֹן יָהַב לְכוֹן — to ENTER, to take possession of, the Land that Hashem, your God, is giving you; יְחָה שָׁה — you shall take possession of it — וְתִּהְבוֹן יַהַה — and you shall settle in it.

Rashi to Shemos 27:13; Ramban there 6:18; Marpei Lashon to Bereishis 25:6).

Rashi, however, interprets בְּעֵבֶר הַזַּלְבָּן as a distinct phrase that means "the other side of the Yarden." This itself means the western side, since the Jewish people were currently east of the Yarden. The word אַחָבִי is a stand-alone term that means far. The literal sense of the word is after, but as Rashi explains, the formulation אַחַבי means soon after, while the formulation אַחַבי means long after. Thus, the verse is saying that these mountains are far beyond the Yarden (see Gur Aryeh). [Onkelos agrees that sometimes אַחָבִי (Beurei Onkelos to Bereishis 18:10).]

7. Whereas Onkelos understands מול in its usual sense of opposite, or facing [the Gilgal] (see, e.g., Shemos 26:9, 28:37), Rashi explains that here it means far from [the Gilgal]. Elsewhere it appears that the Gilgal was in the vicinity of Yericho (see Yehoshua 4:19), and thus not near Mount Gerizim and Mount Eival, which were in the vicinity of Shechem (see next note). [See further, Sotah 33b with Rashi and Tosafos 3.]

8. The plains of Moreh are where Shechem is located; see *Bereishis* 12:6 (*Rashi*).

Onkelos renders אַלוֹנִי מוֹרָה as the plains of Moreh. Elsewhere, he renders בָּבֶּר הַיַּרְבֵּן as "the plain of the Yarden" (Bereishis 13:10), אֵיל פָּארָן as "the plain of Paran" (ibid. 14:6), and אָבֶל הַשָּׁטִים as "the plain of Shittin" (Bamidbar 33:49). According to Rashi

(Bereishis 14:6), Onkelos does not mean to suggest that the words אָבל and אָבל and אָבל all mean "plain." They are, rather, proper nouns; i.e., the plains of Moreh were called Eilonei, the plain of the Yarden was called Kikar; the plain of Paran was called Eil, and the plain of Shittim was called Aveil. Onkelos generically refers to all these places as אָנישׁר, plain, but each had its own particular name.

Ramban (Bereishis 14:6), however, argues that had Onkelos considered these terms to be proper nouns, he would have translated them by name — for example would have translated them by name — for example אַילוֹנֵי דְמוֹנֶה Rather, Onkelos understands all these terms as descriptive nouns. In our case, אַילוֹנֵי הָשׁה means an area with many oak (אַלוֹנָ) trees; similarly, אַילים means an area with many elm trees (which are called אַילים in Yeshayah 1:29). Since oaks and elms were typically planted in plains just outside large cities to serve as wooded parks, Onkelos refers to these areas generically as "plains." אָבֶל "mourning") describes the bleak and desolate plain of Shittim, which was void of vegetation and buildings. The term בָּבַר, though, actually means a wide open space, i.e., a plain.

In our verse, Onkelos also renders בְּעֵרְבָה as in the plain, but the simple meaning of עַרְבָה is wasteland (R' S. R. Hirsch; see Metzudos to Yehoshua 4:13).

9. Therefore it is necessary to publicly pronounce these blessings and curses, to make it clear that your future success in the Land is dependent upon your fulfilling the mitzvos (*Malbim; R' Hirsch*).

לב וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׁוֹת אֵת כָּל־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר

לב וְתִשְׁרוּן לְמֶעְבַּד יָת כָּל קְיָמֵיָּא וְיָת דִינֵיָא דִּי

אֲנֶבֶי נֹתֵן לְפְנֵיכֶם הַיְּוֹם: [יב] א אֵלֵּה הַחֻקִּים וְהַמִּיִּא וְדִינַיָּא

אֲשֶׁר תִּשְׁמְרְוּן לְעֲשׁוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן יהוֹה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיְךְ

אֲשֶׁר תִּשְׁמְרְוּן לְעֲשׁוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן יהוֹה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיִךְ

לְּךְ לְרִשְׁתְה כָּל־הַיְּמִים אֲשֶׁר־אַמֶּם חַיֻּיִם עַל־הָאְבָהָתְּרְ

לְּךְ לְרִשְׁתָה כָּל־הַיְּמִלְמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ־שָׁם הַגּוֹיִם לְּבָּאִים בְּאַבָּהָתְּה בְּל־הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ־שְׁם הַגּוֹיִם בְּאַבָּהָתְּה בְּל־הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ־שְׁם הַגּוֹיִם בְּאַבָּהָתְּה בְּל־הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ־שְׁם הַגּוֹיִם בְּאַבְּהָהוֹ עַנְ אֵתִיבָיִא דִי פְּלֵחוּ תַמָּן עַמְמִיִּא בְּצִים הַנְּעִם הַנִּיִים אִתָּם אִתְם שָּתִרְיִיִּה בְּלִבִיתִּ תַּנְיִם הְרָמִים הַנְּתִים אֹתָם שִׁרְרִיִים הַנְּיִים הַנְּיִים הַבְּנִיים הַנְּעִם הַנִּיִים הְנִיִּים הְנִינִים הְרָמִים הַנְּעָם הַיִּיִּתִּה בְּלִים הַנְּעִם אִתְרָיִי אִרִּים הִיִּים אִתְרִייִּא רִיִּיִ אְנִיִּתִּה אִנְבִי אִנְיִם אִנְנִם אִרְנִיִי יִהְהוֹן יָת שְׁצִּנְהִי עֵל טוּנִייִא רְמִייִם הַלְּעִיים אִנְם אָּתִייִי הִיהוֹן יִיתִּהוֹן יִיִּהּוֹן יִיתִּין יִיְהוֹן יִיתְהִייִּ אְּרִייִי הְיִּבְּיִי שִּבְּבִיי בִּעְּיִים אִנְנִם אִנְבִיי אָּנִייִי הִיהִוּ וְיִיְהִיּיִי יִיְהוֹוֹ יְתִי שְׁנִייִי הִיחִוּן יִתְּיִי יִיְהוֹוֹ יָּת שְׁבִּיִי בְּעִבּיי בְּיִייִי הְיִבְּיִי הְיִבְּיִי בְּיִיִּיִי בְּיִיִּים אִנְיִי הְיִיִּיִי בְּיִיִּיִּי בְּיִיִּיִי הָּיִייִי הְיִּבְּיִיִי הְּעִּבְּיִי בְּעִייִים הִינִיי הְיִיּים אִּנְבִיי בְּיִייִי הָּיִּיִי הְיִיּיִי הִיּיִי יִּיִיִּי הִייִי בְּיִים הְּיִייִי בְּיִיִי הְיִייִי יִייְיִי יִיִּיִי בְּיִייִי בּיִיי בִּיּיִי בְּיִייִי בְּיִייִי הְיִייִי יִיִּייִי בְּיִיִּי בְּיִיוּ בְּיִייִי בְּיִי בְּיִייִי בְּיִי בְּיִיי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִיִי בְּיִיוֹי בְּיִייִי בְּיִיִי בְּיִי בְּיִייִי בְּיִיִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִּי בְּיִיים בְּיִּיְיִי בְּיִּיִים בְּיִייִי בְּיִיים בְּיִים בְּיִּיִים בְּיִינִים בְּיִייִים בְּיִּייִּים בְּי

(ב) אַבֵּד הְאַבְּדוּן. "מַבַּד" וְמַתַר כָּךְ "פְּמַבְּדוּן", מִכָּחֹן לְעוֹקַר בֶּל הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עֲבְדוּ שָׁם וגו׳. וּמַה פְּמַבְּדוּן מֵהֶס, עֵבוֹדַת כּוֹכְנִיס שָׁנָּרִיךְ לְשָׁרֵשׁ מַפָּרִי ס; עבודה זרה מה.): אֵת אֱלֹהֵיהֵם חֲשֶׁר עַל הֶהָרִים (ספרי ס; עבודה זרה מה.):

— CHUMASH TRANSLATION —

³² You shall be careful to perform all the **decrees** and the judgments that I present before you today.

12.

¹These are the decrees and the judgments that you shall be careful to perform, in the Land that Hashem, the God of your forefathers, has given you, to take possession of it, all the days that you live on the earth. ² You shall utterly destroy [the idols] from all the places where the nations whom you shall possess worshiped their gods: on the high mountains

- ONKELOS ELUCIDATED -

32. יְת כָּל — You shall be careful to perform יָת כָּל — all the STATUTES $^{[10]}$ and the judgments — די אָנָא יָהֵב קַדְמֵיכוֹן יוֹמָא בִין — that I present before you this day.

12.

- 1. אַלֵּין קְיָמִיָּא וְדִינֵיָא דִּי תִּטְרוּן לְמֶעְבֵּר These are the STATUTES and the judgments that you shall be careful to perform, בְּאַרְעָא דִּי יְהַב יְיִ אֱלָהָא דַאֲבָהָתְךְּ לְךְּ לְמִירְתַה in the Land that Hashem, the God of your forefathers, has given you, to take possession of it, בְּלִי יִמְיִן עֵל אַרְעָא all the days that you live on the earth.
- אַבְּרָא תְאַבְּדוֹן יָת כָּל אַתְרַיָּא You shall utterly destroy all the places בִּי פְּלֶחוּ תַמָּן עַמְמַיָּא דִּי אַתּוּן יָרְתִין יִתְהוֹן יָת טְעַוְתְהוֹן where the nations whom you shall possess worshiped their FALSE GODS: על טוּרַיָּא רְמַיָּא on the high mountains,
- 10. Rashi consistently interprets the term אָר as decree, referring to mitzvos whose reasons cannot be grasped by the limited intellect of human beings (see for example, Rashi to Bereishis 26:5). Onkelos, however, usually renders אָרָיָם as אָרָיָם, statute, referring to mitzvos in general. There are some cases where Onkelos renders אָרַוּבָּה as אַרָּבָּים, decree. For discussion, see Bamidbar 19:2 note 1.
- 1. The Hebrew nx is a word with no translation in English. It usually indicates the direct object of a verb, in this case the phrase "all the places." However, in our

verse, this is difficult to understand, because while it is possible to destroy the objects in a place, it is impossible to destroy the place itself. Because of this difficulty, some turn to an alternate meaning of nx: "from." The verse is saying that you should destroy the idols from all the places they were worshiped (Rashi, with Mizrachi; Chizkuni).

 $Me'at\ Tzori$ notes that Onkelos simply replaces the Hebrew אָּ with the Aramaic equivalent, אָ, indicating that according to Onkelos, אָה is being used in the regular way [to indicate the direct object] (elsewhere,

יְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתָחֵת כָּל־עֵץ רַעֲנָן: , וְנִתַּצְתָּם אֶת־מִוְבְּחֹתָם
וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתָחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן: , וְנִתַּצְתָּם אֶת־מִוְבְּחֹתְם
וְעַל־הַמָּת וּתְחוֹת כָּל אִילָן עַבּוֹף: , וּתְתָרְעוֹן יִת אֱגוֹנִיהוֹן
וּעְבַּרְתָּם אֶת־מְצְבִּרוֹ נִן וְאַבַּרְתָּם אֶת־שְׁמְהוֹן מִן אַתְרָא
שֻׁלְהֵיהָם הְּגַּדִּעוֹן וְאָבַּרְתָּם אֶת־שְׁמְהוֹן מִן אַתְרָא
שֻׁלְהֵיהָם הְּגַדֵּעוֹן וְאָבַּרְתָּם אֶת־שְׁמְהוֹן מִן אַתְּרָא
שֻׁלְהֵיהָם הְּגַדֵּעוֹן וְאָבַּרְתָּם אֶת־שְׁמְהוֹן מִן אַתְרָא
הַבְּעִיּוֹן וְתִבְּיוֹן כֵּן לִיהוֹןה אֱלְהֵיכָם מִבְּל־שִׁבְטִילֶּם הָהוֹיִם אֲלָהֵכוֹן: הּ אֱלָהֵוֹ מִנְּל שִׁבְּטִיכֹוֹן
אֶל־הַנְאַבְיוֹן מִנְּל שִׁבְּטִיכֹוֹן
אֶל־הַנְאַרְטִילִם אֲשָׁר־יִבְחַׂר יהוְה אֱלְהֵיכִם מִבְּל־שִׁבְטִילֶם
אֶלְהַרִּא וְיִּיְ אֵלְהַכּוֹן מִבָּל שִׁבְּטִיכֹּן
אָשֶׁר־יִבְחַׂר יהוְה אֵלְהַכּוֹן מִבָּל שִׁבְּטִיכֹוֹן
אָלְהַרָּא וְיִי אֵלְהַכּוֹן מִבָּל שִׁבְּטִיכֹן

בּן. לְבַּקְעֵיר לַשַּׁמִים בְּבֶל מָקוֹם, כִּי אִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְּחַר (פּסוק ה). דְּבָר אַחֵר, "וְנִפַּלְמָּם אֶת מִזְבְּחֹתָם, וְאַבַּרְמָם אֶת אָמָם, לֹת הַעֲשֹׁר בָן". אַזְּבָרָה לַמּוֹחֵק אֶת הַשֵּׁם וְלַנּוֹמֵן אֶבָן מִן הַמִּישְׁה אֹוֹ מִן הָעֲיָנָה. אָמַר רַבִּי יִשְׁמָשׁלּ: וְכִי תַעֲעָׂה עַל דַּעִמְּךְּ שִׁיִּשְׁרָחׁל אוֹ מִן הְעָיָנָה. אָמַר רַבִּי יִשְׁמָשׁלּ: וְכִי תַעֲעָׂה עַל דַּעִמְּהְּ שִׁיִּשְׁרָחׁל מִעָּשׁר כִמַעֲשִׂיהָם, ווְגַרְמוּ מִנִּאָיוֹ אַת הַמִּוַבְּחוֹת, אַלָּח שׁלֹח חַמֶּשׁר כִמַעֲשִׁיהָם, ווְגַרְמוּ מִנְּאָר הַמָּעִים בְּמִוּבְּחוֹת, אַלָּח שׁלֹח הַמַּשׁבוּ כִמְעַשִׁיכִּם, ווְגַרְמוּ

(ג) מִזְבֵּחַ. אֶל מֲבָנִים הַרְבֵּה: מֵצֵבְה. אֶל אֶבֶן חַׁחַת, וְהוּחׁ "בִּימוֹם" אֲשָׁנִינוּ בְּמִאָנָה: חֶבֶן אֶחָנְבָה מִמְּחִלֹּתָהּ לְבִימוֹם (עבודה זרה מז:): אֲשַׁרָה. חִילָן הַנְּעָבָד (שִס מת.): וְאִבַּדְתָּם אֶת שְׁמָם. לְכַנּוֹת לָהֶם אֲם לִגְנַחִי, בֵּית גַּלִיִּח קוֹרִין לָה בִּית כַּרְיָח, עֵין כֹּל עֵין קוֹן (ספרי סח; עבודה זרה מו.): (ד) לא תַעֲשוּוּן

CHUMASH TRANSLATION

and on the hills, and under every leafy tree. ³ You shall break apart their altars; you shall smash their pillars, and their asheirah-trees you shall burn in the fire; and the carved images of their gods you shall cut down; and you shall obliterate their names from that place.

⁴ You shall not do so **to** Hashem, your God. ⁵ Only at the place that Hashem, your God, will **choose** from all your tribes

- ONKELOS ELUCIDATED

וְעֵל רָמָתָא — and on the hills, וְעָל אִילָן עַבּוּף — and under every leafy tree. $^{[2]}$

- 3. וֹתְתְרְעוֹן יָת אֲגוֹרֵיהוֹן You shall break apart their STACKS of stones; וֹתְתְרְעוֹן יָת קָמְתְהוֹן you shall smash their pillars; איַ בְּרוֹן יִת קָמְתְהוֹן and their asheirah-trees you shall burn in the fire; וְצַלְמֵי טָעֲוָתְהוֹן הְקוֹצְצוֹן and the carved IMAGES OF THEIR FALSE GODS you shall cut down; וְתוֹבְרוֹן יָת שִׁמְהוֹן מֵן אַתְרָא הַהוֹא and you shall obliterate their names from that place. [5]
- 4. לָא תַעְבְּרוּן בֵּן קֵדָם יְיָ אֱלְהֲכוֹן You shall not do so before Hashem, your God. [6]
- 5. אֱלָהֵן לְאַתְרָא Rather, you shall bring offerings only at the place דִּי יִתְרְעִי יִיָּ אֱלָהֵכוֹן מִכָּל שַׁבְּטִיכוֹן that Hashem, your

in cases that π means from, Onkelos translates μ; see, for example, Shemos 14:31).

Or HaChaim, noting the unusual phrasing of the verse, explains that the verse refers to structures that are built upon the ground, which although with regard to other laws may be considered part of the ground itself, if they were structures built for idolatry, they must be destroyed. Thus, the verse indeed commands the Jewish people to destroy the place itself.

- 2. אָבה is the Aramaic version of the Hebrew אָבה, thick-branched or thick-leaved, as in the phrase, עַנַן עָבּה, a branch of a thick-leaved tree (Vayikra 23:40); see also Yechezkel 20:28 with Metzudas Tzion (Lechem VeSimlah; see also Me'at Tzori).
- 3. I.e., their altars made of numerous stones. See Rashi,

and see above, 7:5 note 9 for the derivation of the word אָגוֹרָיהוֹן.

- 4. The "pillar" was an altar made of a single stone (*Rashi*). 5. *Rashi* explains that obliterating the idolatrous names from the place refers to using derogatory nicknames to refer to the place of the idol (*Rashi*, from *Sotah* 46a). See *Shemos* 23:13 for the prohibition against uttering the name of an idol.
- 6. This refers back to v. 2, which states that the idolaters worshiped their false gods "on the high mountains and the hills and under every leafy tree." This verse commands, you shall not do so before Hashem, i.e., offerings should not be brought on scattered private altars (bamos), but only on the communal Altar in the place Hashem chooses [i.e., the Mishkan or Beis HaMikdash], as explained in

לְשִׂנִּם אֶת־שְׁמִוֹ שָׁם לְשִׁכְנָוֹ תִדְרְשִׁוּ וּבָּאתָ שְּׁפָּוּ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִּנְּמֵּה תַּפֶּן לְבֵית שְׁכִּנְמֵּה תִּתְבְּעוֹן וְתִיתוֹן לְתַמָּן: י וְתַיְתוֹן שְׁפָּוֹת עִלְתֵיכוֹן וְנִכְסַת קּוּדְשׁיכוֹן וְיָת מֵעְשְׂרָתִיכוֹן וְיָת הְתרוּמַת יָדְכֶם וְנִדְרֵיכֶם וְנִדְרֵיכֶם וְנִדְרַתִיכֶם וּבְכֹרָת בְּקַרְכֶם וְצְאנְכֶם: אַפְּרָשׁוּת יָדְכוֹן וְנִדְרֵיכוֹן וְנִדְרַתִיכוֹן וְנִדְרַכִּתִיכוֹן וְעָנְכוֹן: אַפְּרָשׁוּת יָדְכוֹן וְנִדְרֵיכוֹן וְנִדְרֵיכוֹן וְנִדְרֵיכוֹן וְעָנְכוֹן:

לְפְנִים מִן הַחּוֹמָה (שם): תְּרוּמַת יָדְבֶם. אַלּוּ הַבִּבּוּרִים, שֶׁבֶּאֱמַר בָּבֶּם "וְלָקַח הַבֹּהֵן הַפֶּנֶל מִיּדֶךְ" (להלן כו, ד; ספרי שם): וּבְברת בקרבם. לתפס לפהנים ויקריבום שם:

טְוֹּלוֹמֵיכֶס לְמִקְדֵּשׁ אֲבּוֹמֵיכֶס שָׁיֵּחָרֵב (ספרי שם): (ה) לְּשִּבְּנוֹ תִדְרְשׁוֹּ. זֶה מִשְׁכַּן שִׁילֹה (ספרי סב): (ו) וְזְבְחֵיבֶם. שְׁלָמִיס שֶׁל חוֹבָה (שם סג): מַעְשִׁרֹתֵיבֶם. מַעָשַׁר בְּהָמָה וּמַטְשֵׁר שׁנִי לָאֲכוֹל

— CHUMASH TRANSLATION —

to place His Name there, you shall seek out His Dwelling Place and you shall come there. ⁶ And there you shall bring your olah offerings and your feasts [shelamim offerings], your tithes, and that which is raised up by your hand, your vows and your donations, and the firstborn of your cattle and your flocks.

- ONKELOS ELUCIDATED

God, will FAVOR from among all your tribes לְאַשְּרָאָה שְׁכְנְתֵּה תַּמָּון — to rest his shechinah there; עון — you shall seek out the place of his shechinah there, וֹמִיתוֹן לְתַמָּון — and you shall come there,

6. יְתִיְתוֹן לְתַמָּן — and there you shall bring אֲלָוָתֵיכוֹן וְנִכְּסַת יְתִיְתוֹן לְתַמָּן — your olah offerings and your FEAST-OF-HOLIES (i.e., shelamim) offerings, יוָת מַעְשְׂרָתֵיכוֹן — your tithes, יוָת מַעְשְׂרָתֵיכוֹן — your tithes, אַבְּרָשׁוּת יֶדְכוֹן — and that which is SEPARATED by your hand, וֹבְּרֵיכוֹן — your vows, וְנִדְּכַתִיכוֹן — and your donations, תוֹרְכוֹן וְעָנְכוֹן — and the firstborn of your cattle and your flocks. [13]

the following note (see Rashi, first explanation, with Mizrachi; $Ibn\ Ezra$). See Rashi, second explanation, and Ramban for another approach.

7. Bamos were permitted in Eretz Yisrael until the Mishkan was erected in Shiloh. From that point, bamos were prohibited, and offerings could be brought only in the Mishkan. After the destruction of Shiloh, when the Mishkan stood in Nov and then in Giveon, bamos were again permitted. Once the Beis HaMikdash was built, bamos were prohibited forever (Mishnah, Zevachim 14:4-8).

Our verse, which prohibits bamos, refers to the period when the Mishkan stood in Shiloh. Verses 11-13 refers to the time from the building of the Beis HaMikdash, when bamos were prohibited forever; see Rashi there (Rashi, as explained by Gur Aryeh; cf. Mizrachi; Sifsei Chachamim).

Onkelos often translates references to the nw, the Name of Hashem [when it is not meant literally] as "the Shechinah" of Hashem; see, for example, Shemos 20:21 (see below, v. 11, with Nesinah LaGer; for a Kabbalistic discussion and sources regarding Onkelos' rendering of the "Name of Hashem" as His "Shechinah," see Me'at Tzori, Miluim).

- 8. One who comes to bow before Hashem and bring offerings to Him should seek out this place that is designated for such worship (see *Sforno*; cf. *Ramban*).
- 9. The Aramaic נְכְּטַת, feast, is a translation of מָבֶם; and

קּרְשַׁיִא , the holies, is a reference to the shelamim offerings, which are the prototypical קְרָשִׁים קּלִּים, lesser holies. See our note 1 to Vayikra 3:1 for discussion of why Onkelos does not refer to shelamim by its Aramaic equivalent (נְבְּטַת שַׁלְמִיץ), as he does regarding other offerings (e.g., עֻלַהָא, עֻלַהָא).

- 10. This refers both to *maaser sheni*, the second tithe of produce, which is brought to Yerushalayim and eaten there, and *maasar beheimah*, the tithe of livestock, which is brought as an offering in the Beis HaMikdash (*Rashi*). See *Ramban* for another approach.
- 11. This refers to *bikkurim*, the first fruits, which are brought to the Beis HaMikdash and given to a Kohen. They are referred to as "separated by your hand" because they are delivered by hand, as the verse states (below, 26:4): *the Kohen shall take the basket from your hand (Rashi)*.
- 12. "Vows and donations" both refer to voluntary offerings. The difference is that a "vow" [neder] is an obligation that one creates on himself to bring an offering. If he consecrates an animal and it is lost or dies, he must bring another. With a "donation," however, one consecrates a particular animal as an offering. If that animal is lost or dies, he is not responsible to replace it (Rashi; Mishnah, Kinnim 1:1).
- 13. Firstborn (*bechor*) cattle, sheep, and goats are given to the Kohen, who brings them as offerings in the Beis HaMikdash (*Rashi*: see *Bamidbar* 18:17).

יהוה אלהיכם ושמחתם איש היום הַכַא יוֹמַא דֵין גבר בעינוהי:

פיבוש וחילוק, ובבמה לא מקריבו כל מה שלמם מקריבים פה היום במשכן שהוא עמכס, ונמשח, והוא כשר להקריב בוֹ הַפַּחוֹת וַחָשָׁמוֹת נְדָרִים וּנְדָבוֹת, חַבַּל בִּבַמָה חֵין הַרֶב חַלַּח הַנִּידָר וְהַנִּידָב, וְזָהוּ אִישׁ בַּל הַיַּשַׁר בְּעִינַיוֹ, נְדָרִים וּנְדָבוֹת

(ז) אַשֶׁר בַּרַבַּךְ ה׳. לְפִי הַבַּרְכָה הָבֵּח (ספרי סד): (ח) לא תעשון בכל אשר אנחנו עשים וגוי. מוסג למעלה, על "כִּי אַמֶּס עבָרִים אֶת הַיַּרְדָן וגו' " (לעיל יא, לא), כְּשְׁמַעַבְּרוּ את הירדן מיד מופרים אפם להקריב בבמה כל י"ד שנה של

— CHUMASH TRANSLATION

⁷ You shall eat there before Hashem, your God, and you shall rejoice in all that you put your hand to — you and your households — **as** Hashem, your God, has blessed you.

⁸ You shall not do like all that we do here today, each man what is **just** in his eyes. 9 For you will not yet have come to the resting and to the heritage, that Hashem, your God, gives you.

- ONKELOS ELUCIDATED -
- 7. ותיכלון תמן קדם יי אלהכון You shall eat them there before Hashem, your God,[14] ותחרון בכל אושטות ירכון — and you shall rejoice in the success of all that you put your hand to [15] אַתון ואַנש בַּתִיכוֹן — you and THE PEOPLE OF your households^[16] — די ברבך יי אלהך — WITH WHICH Hashem, your God, has blessed you.[17]
- 8. לא תַעְבָּדוּן You shall not do כַכל דִי אַנַחנַא עַבִדין הַכַא יומא בין — like all that we do here this day,[18] בְּעִינְוֹהִי — each man what is PROPER in his eyes.[19]
- 9. אַרִי לא אַתִיתוּן עַד בַּעַן —For you will not yet have come to the resting PLACE and to the heri-די יי אלהך יהב לך — that Hashem, your God, gives you.[20]
- 14. The items listed in the previous verse must be eaten in Yerushalayim (see Makkos 17a). Shelamim offerings, maasar beheimah, and maaser sheni may be eaten by anyone; bikkurim and firstborn animals are eaten by the Kohen. The *olah* offerings, however, are not eaten at all, but are burned in their entirety on the *Mizbe'ach*.
- 15. I.e., all that you undertake to do.
- 16. Sifrei interprets the term בַּתִּיכֶם, your households, to mean "your wives" (see Mishnah, Yoma 1:1). Onkelos, by adding the word אַנִשׁ, the people of, indicates that the term refers to all the members of your households (see Me'at Tzori). See further, Vavikra 16:6 note 11.
- 17. Rashi (based on Sifrei) explains אַשֶּׁר בַּרַכָּךָ ה' אֵלהֵיךָ literally, with which Hashem ... has blessed you to mean: "as" Hashem ... has blessed you, as though the verse had said בַּאַשֶׁר, as (Mizrachi). Accordingly, the verse is saying that one should donate offerings in an amount commensurate with his blessing: The greater one's wealth, the more offerings he should bring (Rashi; see Gur Aryeh, Be'er BaSadeh, and Maskil LeDavid for why *Rashi* explains this way).

Onkelos, however, translates this phrase straightforwardly: "with which" Hashem ... has blessed you. Presumably, this refers to the wealth alluded to in the earlier clause, and you shall rejoice in [the success of] all that you put your hand to. Alternatively, it means one

- should rejoice with the households just mentioned, which are a blessing granted by Hashem (see *Be'er BaSadeh*).
- 18. Where we bring not only donative offerings, but also obligatory offerings.
- 19. Rashi explains the verse as follows: You shall not do on the private altars of Eretz Yisrael, like all that we do here this day in the Mishkan; rather, on the private altars, each man shall do what is proper in his eyes.

This interpretation is based on the following law: Once the Jewish people cross the Yarden, until they erect the Mishkan at Shiloh, they would no longer be able to offer obligatory offerings, for although bamos were permitted during that period (see note 7), obligatory offerings cannot be offered on bamos.

Our verse is referring to the fourteen-vear period after the Jewish people crossed the Yarden (the event mentioned above, 11:31), and before the erection of the Mishkan at Shiloh. The verse thus says that unlike what we do here this day, i.e., in the Mishkan, where both donative and obligatory offerings are brought, then, when you cross the Yarden, each man will be able to bring only offerings that are proper in his eyes, i.e., the types of offerings that are his choice to bring namely, donative offerings. See Ramban for another approach to this verse.

20. "The resting place" is Shiloh, where the Mishkan

מַּכִּי לְא־בָאתֶם עַד־עֻתָּה אֶל־הַמְּנוּחָה וְאֶלַרְהַבֶּן אֲשֶׁר־
יהוָה אֱלֹהֶיךְ נֹתֵן לֶךְ: יְנַעֲבַרְתָּם אֶת־הַיַּרְהֵּ וְישִׁבְתָּם
יִּי אֶלְהָיךְ נֹתֵן לֶךְ: יְנַעֲבַרְתָּם אֶת־הַיַּרְהַ וְישִׁבְתָּם בְּאַרִין יָת יַרְדְּיָא וְתְּמְבוּן
בְּאַרְעָא דִּי יִי אֱלְהֵיכָם מַנְחִיל אֶתְכֶם וְהַנִּיח לְכָם בְּאַרֶּעְא דִּי יִי אֱלְהֵיכָם מַנְחִיל אֶתְכֶם וְהַנִּיח לְכָם בְּאַרְעָא דִּי יִי אֱלְהֵיוֹ עְמַבְּרְתָּם בְּלֹי לְשַׁבֵּן שִׁחְיֹּל אֶתְכֶם וְהַנִּיח לְכָם בְּאַרְעָא דִּי יִי אֱלְהֵיכָם מִנְּחִיל אֶתְכֶם וְהַנִּיח לְכָם מְבָּלִר בְּצְלֵי שְׁמְרֹי וְיִנִים לְכוֹן מַחְטֵּן יִתְּכוֹן וְיִנִים לְכוֹן מַחְטֵּן יִתְּכוֹן וְיִנִים לְכוֹן מִמְּלְּהִי שְּבְּנְתֵּה תַּמְּלְים בְּבְּעָה וְנְיִים לְכוֹן מִיְּחְלוֹן יְתְּמְן וְיִנִים לְכוֹן מִיּחְלוֹן יְתְּבִּין שְׁמוֹ לְתָּמְן אְמִיּרְאֵה שְּבְּנְתֵה תַּמְּוֹן יְתְהַיּוֹן לְתָחְצָן: יְא וִינִים עִוֹלְתָיכוֹן סְחוֹר וְיְיִים לְּתָבְּוֹ שְׁמוֹ לְתְמְּוֹן יְתְבְּבִין יִי מִי אֲלָבְי בְּבְּיִבְּיוֹ וְתְּבְּתְּבְּ בְּבְּיִב וְיִשְׁבְּעָם בּוֹ לְעִבְּיוֹן שְׁלְתְּבְיוֹ וְיִנִים וְּחָלְתְּיבּוֹן וְיִנִים וְּתְבְּתִיל אְתְבֶּבְי וְבְבְּעִינִים וְוֹבְחֵיכָם וְוִבְּחֵיכוֹן שְּלְנְתְנְיוֹן יְתְ בָּלְ תְּבָּוֹן שְּלְבְּיִבְּיוֹ עִיבְּיוֹ וְיִנְים וְנְבְּחִיכִּוֹן וְיִנְים וְנְבְחִיכָּם וְוִבְחֵיכִם וְוִבְחֵיכִם וְנְבְּחִיכּוֹן שְּלְאָתְבְּא מְנִיכוֹן וְנְבְחֵיכִם וְוִבְּחִיכּוֹן וְיְנִיכוֹן עִוֹלְיִתְינִוֹן וְיִנְם עִּלְבִּיתְנְיּלְיוֹ וְיְתְבְּיִבְּי בְּבְּיִיבְיוֹן יְתְ בָּלְיִי בְּעָּן אְנִבְיבוֹן בְּתְבְיבְּה בְּיִבְּיְיְבְּיִיבְּיוֹ עִיבְּיְיְיְיִיבְּיוֹי וְיִים בְּלֵי בִי אֲנָבְיִים בְּנְבְיִיבְּיוֹ עִיבְיוֹן עִינְיְיִים וְנְיְבְּיִים וְנִבְּחָר וְיִים בְּנִי בְּיִבְיתְּיבְּיֹם בְּיִבְּיְוּתְיבְּיתְ וְיִיבְים בְּיִבְּיְיְיְבְּיִי בְּיְבְיְיְיבְיתְיְיִים וְּיִבְּיְיבְיְיְיְיְיְיְיְיִים וְּיְבְּיִים וְנְיְיְבְיֹב עְיִיבְּיְיוֹ בְּיִבְית בְּיְיִים בְּיִבְּיְיְיִים בְּנְיִים וְּיִבְיִים וְיִבְיִים וְיִבְּיְיִים בְּיִבְּיִים וְנְיִבְּיִים וְנִיְיִים בְּיִים בְּיוֹיְיִים בְּיִבְּיִים וְּיִבְיִבְּיְ בְּיִבְּיְיְיִיבְיְיוֹים בְּיְיִבְיְיְיְיִים בְּיְיִים בְּיְיְים

רש"י

הַפְּנַעֲנִים "חֲשֶׁר הִפִּיחַ ה' לְנַפּוֹת בָּס אֶת יִשְׂרָחַל" (שופטים ג, חְמֵין זוֹ אֶלֶּלְ בִּימִי דְּוָדְ. אָז (יא) וְהְיָה הַבְּּקְקוֹם וגוי.

בְּנוּ לָכֶס בִּית הַבְּּחִירָה בִּירוּשְׁלֵיִם. וְכֵן הוּחׁ חֹוֹמֵר בְּדָוִדְ, יוֹיְהִי בְּנוּ לָכֶס בִּית הַבְּחִירָה בִּירוּשְׁלֵיִם. וְכֵן הוּחׁ חֹוֹמֵר בְּדָוִדְ, יוֹיְהִי כִּי יַשְׁבַ בַּמֶּלֶךְ בְּבַיתוֹ, וַה' הַנִּיחַ לוֹ מִפְבִיב מִבְּל חְיְבִיוּ, וַיִּחֹמֶר בְּמִי חְבִירִי, וְשִׁבְּר בְּבֵיתוֹ, וַה' הַנִּיחָ לוֹ מִפְבִיב מִבְּלְחִיס, וַחֲׁרוֹן הַבְּיִלְים, וַמְלוֹן הַבְּיבִית חְבִיבְישָה" (שמוחל־ב ז, ה־ב; ספרי סו): שְּבָּה הַבְּיאוּ וְגוֹי, לִמְעַלָּה (פּסוֹק ו) חִמוּר לְטֵנִין שִׁיֹה, וְכַאוֹן חָמוּר הַבִּיאוּ וְגוֹי, וְכָאוֹן חָמוּר

שְׁחַּפֶּס מִתְּבְּדְּכִּיס עַל יְדֵי שְׁיָשֶׁר בְּעֵינֵיכֶס לַהְבִּיּחָס, וְלֹח עַל יְדֵי חֹוּבָּה, חֹוּכָס תַּקְרִיבּוּ בְּבָּמָה (שֹס סה; זבחים קיז.־קיז:):

(ט) בִּי לֹא בָאתֶם. כָּל חׁוֹתָן הַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁלָה. עַד עַּתְּה. כְּלֹח עֲדִייִן: אֶל הַמְּנִּוּחָה. זוֹ שִׁילֹה (ספרי סו; זבחים קיט.): הַבַּּחֲלָה. זוֹ יְרוּשְׁלָיִם (שְס): (י) וַעֲבַרְתֶם אֶת הַזַּרְדֵּן וִישֵׁרְתֶּם בָּאֶרֶץ. שֶׁקְּמַלְּלְוּסָ וִיבֵּח כָּל חָׁתָר מַבִּיר חָׁת חֻלְּקוֹ וִישֵׁרְתֶּם בָּאֶרֶץ. שֶׁקְמַלְלְוּסָ וִיבֵח כָּל מָל הָתִּנִיח לָבָם. לַחָּלַת כִּיִּבּוּשׁ וְחִילּוּהְ וְמִילּוּהְ הַמִּנִיחָ לְבַם. לַחַתַר כִּיִבּוּשׁ וְחִילּוּהְ וְמִילּוּהְ מִן וְחִילּוּהְ וְמִילּוּהְ הַמִּנִיחָ מַן

——— CHUMASH TRANSLATION –

¹⁰ You shall cross the Yarden and you shall dwell in the Land that Hashem, your God, causes you to inherit, and He will give you rest from all your enemies all around, and you will dwell securely.

¹¹ It shall be the place in which Hashem, your God, will **choose** to rest **His Name** there — there you shall bring everything that I command you: your olah offerings and your **feasts** [shelamim offerings],

- ONKELOS ELUCIDATED -

10. וְתִּעְבְּרוֹן יָת יַרְדְּנָא — You shall cross the Yarden וְתִּעְבְּרוֹן יָת יַרְדְּנָא — and you shall dwell in the Land that Hashem, your God, causes you to inherit, וְנִיחַ לְכוֹן מִבָּל בַּעֲלֵי דְבָבִיכוֹן מִסְחוֹר סְחוֹר — and He will give you rest from all your enemies all around, וְתִּתְבוֹן לְרָחְצָן — and you will dwell securely.

11. יִהְרְעֵי יְיָ — It shall then be that the place יְּהַרְּמִי אַתְרָא — in which Hashem, your God, will FIND IT FAVORABLE to rest His SHECHINAH there בוּ יַּתְבוֹן — To there you shall bring everything that I command you: עַלְוָתִיכוֹן וְנַכְטַת קּוֹּרְשֵׁיכוֹן — your olah offerings and your FEAST-OF-HOLIES offerings,

came to rest after fourteen years of conquest; "the heritage" is the Beis HaMikdash (Rashi; Beurei Onkelos; see Zevachim 119a; cf. Ibn Ezra). This verse explains that it is referring to the times when there was no Mishkan or Beis HaMikdash, when bamos were permitted (see above, note 7).

Onkelos' addition of the word place לְייבֵית״ נְיָחָא, to the

resting "place," indicates that the verse is referring to a specific place, as *Rashi* explains, and not, as *Ibn Ezra* explains, to a state of rest from enemies (*Me'at Tzori*).

21. This refers to the Beis HaMikdash (*Rashi*). This verse constitutes an obligation to offer up all offerings in the Beis HaMikdash (see below, note 26, and see note 7).

מת. שפַר וכֹל ואפרשות ידכוו וּבְנֵיכוֹן אַתוּן קַדַם וְהַלּוּי ארי בקרויכון ואמהתיכון בַחַד אנא וִתַמַן תַּסָק תַמַן

י"בס

לְךּ. לִימֵן לֹא מַעֲשֶׂה עַל הַדָּבָר (שם טו: בְּבֶל מָקוֹם אֲשֶׁר הַרְּאֶה. מֲשֶׁר יַעֲלֶה בְּלָבְּךְ, מֲבָל אַפָּה מַקְרִיב עַל פִּי נָבִיא, בְּיִבְעָה בְּלַבְּךְ, מֲבָל אַפָּה מַקְרִיב עַל פִּי נָבִיא, כְּגִין אַלָּיָהוּ בְּבַר הַכַּרְעֶל (שם): (יד) בְּאַחַד שְׁבָשִיךְ. בְּקֶלְקוֹ שֵׁל בְּנִימִין (ספרי להלן שנב). וּלְמַעְלָה (פסוק ה) הוּא אוֹמֵר

לְמַנְיֵן יְרוּשְׁלֵיִם (ספרי סח). וּלְכָךְ חִלְּקְם הַפָּתוּב, לִימֵן הֶימֵּר בֵּין זוֹ לְזוֹ, משֶׁמְרָבָה שִׁילֹה וּבָחוּ לְנוֹב, חָרְבָה נוֹב וּבָחוּ לְגִּבְּעוֹן, הָיוּ הַבָּמוֹת מוּמֶּרוֹת, עַד שֶׁבָּחוּ לִירוּשְׁלָיִם (זבחים שם): מִבְחַר בַּדְרִיבִם. מלַמֵּד שַׁיִּבִּיח מוְ הַמּוּבַתְר (ספרי סח): (יג) השַׁמֵּר

——— CHUMASH TRANSLATION -

your tithes and that which is raised up by your hand, and all the choicest of your vows that you will vow to Hashem. 12 You shall rejoice before Hashem, your God — you, and your sons and your daughters, and your slaves and your maidservants, and the Levi who is within your gates, for he has no share and inheritance with you. 13 Beware for yourself, lest you offer up your olos in any place that you see. ¹⁴ Only in the place that Hashem will choose, in one of your tribes, there you shall offer up your olah offerings, and there you shall do all that I command you.

- ONKELOS ELUCIDATED -

קיבון אַפְּרָשוּת יֶּדְכוֹן — your tithes and that which is SEPA-RATED by your hand, בוֹל שְפַר נִדְרֵיכוֹן דִּי תִדְרוֹן קֵדְם יִיְ — and all THE FINEST of your vows that you will vow BEFORE Hashem. [23]

- 12. וְתֶּחֶדוֹן קֵּדָם וְיָ אֱלָהֲכוֹן And you shall rejoice before Hashem, your God וְהָחֶדוֹן הַּנְיִכוֹן וּבְנִיכוֹן וִאַמְהָתִיכוֹן and your slaves and your maidservants, וְלֵנְאָה דִּי בְקְרְוֵיכוֹן and the Levi who is IN YOUR CITIES, אבי לֵית לֵה חֵלָק וְאַחֶסָנָא עִמְכוֹן for he has no share and inheritance in the Land with you. [25]
- 13. אָסְתְּמֵר לָּךְ Beware for yourself, דִּילְמָא תַּסֵק עֲלָוָתָךְ בְּכָל lest you offer up your *olah* offerings in any place that you see fit. [26]
- 14. אֶלָהֵן בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יִיְ Rather, only in the place that Hashem will FAVOR, בְּחַד מִן שִׁבְּטִיךְ in the portion of one of your tribes, תַּמָן תַּסֵּק עַלָּוְתָּך there you shall offer up your olah offerings, וְתַמְן תַּעָבֵּד כֹּל דִי אֲנָא מְפַקּד לָךְ and there you shall do all that I command you.

^{22.} See above, notes 9-11.

^{23.} This teaches that one who vows to bring an offering should give of his finest animals (*Rashi*; *Ibn Ezra*; see *Rabbeinu Bachya*, *Bamidbar* 28:31).

^{24.} Literally, $within\ your\ gates.$ See above, $5{:}14$ note 22, for explanation.

^{25.} Since the Leviim have no share of their own, you should invite them to share your offerings with you (see *Rashi* below, v. 18).

^{26.} The term הִּשְּׁמֶר, *Beware*, always signals a prohibition (*Zevachim* 106a). Above (v. 11), the Torah imparted a positive commandment requiring sacrificial offerings

סו רַק בְּכָל־אַנַּת נַפְּשְׁךְ תִּזְבָּח | וְאָכַלְתַּ בָשָׂר כְּבִרְכָּת יהוְה טוּ לְחוֹד בְּכָל רְעוּת נַפְּשֶׁךְ תִּנְּיֹס וְתִיכוֹל בִּשְׂרָא כְּבִרְכְּתָא דֵייָ אֱלְהֶרְ דִּי יְהַבּ לַךְ בְּכָל-שְׁעָרֶיְרְ הַסְּאֵבָּא וְהַטָּחוֹר יְאַרְלֶגוּ בַּצְּבָי וְבָאָרֵי יִהַבּ לַךְ בְּכָל-שְׁעָרֶיִר מְסְאֵבָּא וְדַכְּיָא יִכְּלְנִּהּ בַּצְּבָי וְבָאָרֵי יִהַבּ לַךְ בְּכָל תִאבֵלוּ עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּבֶנוּ בַּמְיִם: בַּצְּבָי וְבָאַרָּי יִיהַבּ לַּךְ בְּכָל תִאבֵלוּ עַל אַרְעָא תִישְׁרְנָה בְּמִיּה: בַּבְּשֵׂר וְאַיְלָא: טוּ לְחוֹד דְּמָא לָא תִיכְלֹנוּן עַל אַרְעָא תִישְׁרְנָה בְּמָיָה: טַבְיָא

רק"י

(שם; בכורות טו:): הַשָּׁמֵא וְהַשָּׁהוֹר. לְפִי שֶׁבָּּל מִפֹּק מְדְּשִׁים שְׁבֶּּלְתְר לְנִי שְׁבָּל מִפֹּק מְדְּשִׁים שְׁבֶּלְת בְּבֶּל מִפֹּק מְדָשִׁים שְׁבֶּלְתר בְּבֶּל מִפֹּק מְדָשִׁים שְׁבֶּלְתר בְּבָּל מְמָת לֹח יִחְבִּלְי (ויקרא זְישֵׁט הּוּלְרָךְ לְהַפִּיר בּוֹ שְׁמָמֹח וְטָהוֹר אוֹכְלִים בִּקְּבָּר חַׁחַכ מְפִּרִי שׁם) בַּלְּבִי וְכָאַיָּל, שֻׁמִין קְרְבּּן בָּא מֵהֶם: בַּאְבִי וְבָאַיָּל (מְפִּין מִן הַיְּרִוֹיֵם וְהַבְּבָּה (שם): (טוֹ) רֵק הַבָּבְּר לֹא לְפִּלְנִייִם וְהַבְּבָּר שִׁמוֹן לְךְּ שִׁתִוֹן לְרָ בּוֹ וְרִיקִת דְּס בִּמְוְבַּת, מֹח בֹּאְרָבִים לֹא מֹחְלְלָנוּ: תִּשְׁבְּבָּוּ בַּמָּיִם. לוֹמֵר לְךְּ שְׁחַין לְרָ בּוֹ וְרִיקִת שָׁבְּבוּ בַּמָּיִם. לוֹמֵר לְךְ שְׁחִין לְּרְ בִּחְיִי לְּתָּר חַמְּר הַאָּרִעִים מוּלִין לְּרָ. בְּבִּי חַלֵּת הָּוְרָשִׁים (מִפּר שִׁבְּר חַמְר בְּבִי הוּא "כַמִּיִם", לְהַרְשִׁיר שֶׁת הַּזְּרָשִׁים (מִפּר שִׁם, חולין לג.):

- CHUMASH TRANSLATION —

¹⁵ However, in all the desire of your heart you may slaughter and eat meat, according to the blessing of Hashem, your God, that He will have given you, within all your gates; the impure one and the pure one may eat it, like the deer and the hart. ¹⁶ However, you shall not eat the blood; you shall spill it onto the ground, like water.

"מָפָּל שְׁבְּטֵיכֶס", הָּא כֵּיצַר? בְּשֶׁקְנָה דְּוֹד שֶׁת הַגּוֹכֶן מֵחֲרַוְנָה הַיְּבִּוֹם נְבָּלְקוֹ הַיְּבְּוֹכְי בְּבָּכִייִם, וּמִפָּל מָקוֹם הַגּוֹכֶן בְּקָּלְקוֹ הַיְּבִּוֹם בְּגּוֹכֶן בְּקָּלְקוֹ שֵׁלְבִּוֹם בְּצִּימִין הָיָה (ספרי טו: (טו) רַק בְּבֶל אַוַּת וַבְּיִּשְׁךְּ. בַּמֶּה הַבְּּכִּחוֹב מְדַבֵּר, אִם בִּבְּלֵּר הַּמְלְוֹם אַחֵר "כִּי יַרְמִיב ה' אָת גְּבְּלְּךְ הַמְּלוֹם אַחֵר "כִּי יַרְמִיב ה' אֶת גְּבָּלְּךְ וּגוֹי, וְאָמַרְפָּ אֹכְלָה בָּשֶׂר וּגוי" (להלן פסוק כו), בַּמֶּה זָה מְדַבֵּר, בְּלְתְּבֹים שָׁנָפַל בָּהֶם מוּם שִׁיּפְּדוּ וְיַאָּכְלוּ בְּכָל מָקוֹם. יְכוֹל יִפְּדּוּ בְּקְּדָשִׁים שָׁנָפַל בָּהֶם מוּם שִׁיּפְדוּ וְיַאַכְלוּ בְּכָל מָקוֹם. יְכוֹל יִפְּדּוּ מַעַל מוּם מוֹבר, מַלְמוֹד לוֹמֵר "רַק" (ספרי עא): הִוֹדְבַּח וְאָבַלְתָּ. מֵין לִּדְּי זְבִיקְה בָּהָם הָיִמֵּר גִּיִּיה וְחָלָב, אָלָּא אֲכִילָה עַל יְדִי וְבִיחָה אַוֹן לְּךְ בָּהֶם כְּיִמֵּר גִּיּיִה וְחָלָב, אָלָּלָּא אֲכִילָה עַל יְדִי וְבִיחָה אַזִּין לְּךְ בָּהֶם כִּימֵּר גִּיִּה וְחָלָב, אָלָּלָּא אֲכִילָה עַל יְדִי וְבִיחָה

ONKELOS ELUCIDATED

15. לְחוֹד בְּכָל רְעוֹת נַפְּשֶׁךְ תִּכּוֹס וְתֵּיכוֹל בְּשְׂרָא —However, in all the desire of your heart, you may slaughter animals and eat meat, בְּרְבָּתָא דֵייִ אֱלְהָךְּ דִּי יְהַב לְךְ — according to the blessing of Hashem, your God, that He will have given you, בְּלָנִהְ — IN ALL YOUR CITIES;[27] מְסָאֵבָא וְדַבְיָא — both the impure one and the pure one may eat it,[28] בִּבְשַׁר טַבְיָא וְאַיְלָא — like the MEAT of the deer and the hart.[29]

16. לְחוֹד דְּמָא לָא תֵיכְלוּוְ — However, you shall not eat the blood; על אַרְעָא תֵישְׁרְנֵה בְּמֵיִא — you shall spill it out onto the ground like water. [31]

to be brought in the Beis HaMikdash. Our verse now sets out a *prohibition* against bringing such offerings anywhere else. Once the Beis HaMikdash was built, *bamos* were prohibited forever (*Rashi*, with *Mizrachi* and *Gur Aryeh*; see *Zevachim* ibid.).

27. Rashi explains that this verse refers specifically to animals that had originally been consecrated as offerings, but then developed a disqualifying blemish and were deconsecrated by being redeemed for money. The verse teaches that such animals need not be brought to the Beis HaMikdash, but may be slaughtered and eaten anywhere at all. The allowance to slaughter unconsecrated animals and eat them outside of the Beis HaMikdash is stated below, v. 20 (Rashi; cf. Ramban, Vayikra 17:2).

28. Once the offering has developed a blemish and been redeemed, it may be eaten even in a state of *tumah* [like any other unconsecrated animal] (*Rashi*).

29. The deer and hart stand as examples of animals that may be eaten outside of the Beis HaMikdash because, although they are permitted for consumption, they are *chayos* (wild animals), which *cannot* be brought as offerings.

Onkelos adds the word בְּשֵׁר, the meat of, to clarify that the comparison extends only to the domestic animal's meat, but not to its cheilev fats: The cheilev of wild animals is permitted, but the cheilev of domestic animals is prohibited [see Vayikra 3:17] (Beurei Onkelos and Lechem VeSimlah; see Ibn Ezra).

30. Although the animal is not being brought as an offering, and thus its blood is not being sprinkled on the *Mizbe'ach*, nevertheless, its blood remains prohibited to be eaten (*Rashi*). [The prohibition against eating blood is found in *Vayikra* ibid. and elsewhere.]

31. The blood from slaughtering a deer or hart (or other wild animals) must be covered with earth (Vayikra

י"כן

הָיוּ, חֻלְּלֹח עַל שֵׁס הָעיר שֶׁשְּׁמָה יְבוּס. כָּךְ מְפוֹרֶשׁ בְּפִרְקִי דְרַבִּיּ מֵלְיעָזֶר (לו). וְהוּח שֶׁנֶּחֲמֵר "כִּי חִׁס הֱסִירְךְ הַעוְרִיס וְהַפִּסְחִיס" (שמואל־ב ה, ו), לוּרוֹת שֶׁבָּחְבוּ עֲלֵיהֶס חֶת הַשְּׁבוּעָה: וּבְבֹרת בְּקַרְךְ. חַׁזְּהָרָה לַפֹּהֵנִיס: וּתְרוּמַת יָדֶךְ. חֵלוּ הַבִּכּוּרִיס (ספרי שס): (יח) לְפְנֵי ה'. לְפְנִיס מִן הַחוֹמָה (שס): וְהַלֵּוֹי אֲשֶׁר בִּשְׁעַרִיךְ. חְס חֵין לָךְ לָחָת לוֹ מַחֶלְקוֹ כְּגוֹן מַעֲשֶׁר רְחִשׁוֹן, מֵּן

(יז) לא תוּבַל. בָּח הַבָּתוּב לִימֵן לֹח תַעֲשֶׁה עַל הַדְּבָּר (ספרי טב: [לא תוּבַל.] רַבִּי יְהוֹשֶׁע בֶּן קְרְחָה חוֹמֵר: יָכוּל חַׁפָּה עב: [לא תוּבַל.] רַבִּי יְהוֹשְׁע בֶּן קְרְחָה חוֹמֵר: יָכוּל חַׁפָּה מְבָּל חֵיִּלְּךְ רַשְׁחֹי. בִּיוֹצֵח בוֹ, "וְּחֶת הַיְבוּסִי יוֹשְׁבֵּי יְרוּשְׁלַיִם לֹח יְכֵּלוּ בְּנֵי יְהוּדָה לְהוֹרִשְׁס" (יהושע טו, סג), יְכוֹלִים הָיוּ חֶלֶּל שְׁכָּל בְּנֵי יְהוּדָה לְהוֹרִשְׁס" (יהושע טו, סג), יְכוֹלְים הָיוּ חֶלֶּלְח שָׁסִם מְשָׁרָן (ספרי שם), לְפִי שְׁבָּרָח לָהֶם חַבְּרִה הָלָּח מָהֶם מְשָׁרַת הַמַּרְפֵּלָּה, וְלֹח יְבוּסִים הָיוּ חֻלְּלֹח חָמִּיִים בְּיוֹ שְׁלָח מִהֶּם מְשָׁרַת הַמַּרְפֵּלָה, וְלֹח יְבוּסִים הָיוּ חֻלְּלֹח חָמִּיִים

——— CHUMASH TRANSLATION ——

¹⁷ You are not **able** to eat **within** your gates, the tithe of your grain, your wine, and your oil; and the firstborn of your cattle and your flocks; and all your vows that you vow and your donative offerings; and that which is **raised up** by your hand. 18 Rather, you shall eat them before Hashem, your God, in the place that Hashem, your God, will **choose** — you, and your son, and your daughter, and your slave, and your maidservant, and the Levi who is within your gates — and you shall rejoice before Hashem, your God,

- ONKELOS ELUCIDATED -

17. לֵית לְּךְּ רְשׁוּ לְמֵיכֵּל בְּקְרְנִיךְ — You are not PERMITTED to eat IN YOUR CITIES (i.e., outside Yerushalayim)[32] מֵעְשֵׁר בּינְיִךְּ וּמִשְׁחָךְ וּמִשְׁחָךְ וּמִשְׁחָךְ וּמִשְׁחָרְ וּמִשְׁחָרְ וּמִשְׁחָרְ בּינִייִר בּינִיר בּינִיר חַנְרָךְ וְעָנְרְ וּמִשְׁחָרְ and the firstborn of your cattle and your flocks; וְבִּרִיךְ דִּי תִדַּר — and all your vows that you vow, וְבִּבְּתָּךְ — and your donative offerings; וְאַבְּרְשׁוֹת יְּדְרָ בַּתְרַ and that which is SEPARATED by your hand.

18. אָלָהֶךְ תִּיכְלְּבֵּה — Rather, you shall eat them before Hashem, your God, אָלָהֶךְ בֵּה יִתְרְעִי יִיְ אֱלָהֶרְ בַּה — in the place that Hashem, your God, will FIND FAVORABLE, אַגּיְ וּבְרָךְ וּבְרָרְךְ וּבְרָתְּךְ — you and your son and your daughter, וְעַבְּרָךְ — and your slave and your maidservant, וְלֵנְאָה דִי — and the Levi who is IN YOUR CITIES, וְתַחֲבִי בַּרְרַיִרְ — מוּלְרָרָךְ — and you shall rejoice before Hashem, your God,

17:13), but the blood of a domestic animal slaughtered as *chullin* may be left uncovered, as though it were water (*Rashi*, first explanation).

32. The root יכל means "able"; thus, לא חוכל translates literally as you are not able. Onkelos explains that the meaning of this phrase here is that the action is not allowed (see Rashi). The reason the Torah uses an expression that implies inability is to magnify the

prohibition, as if to say: Do not give yourself the ability to do this act by even *contemplating* doing it (see *Ramban* below, 21:16). Alternatively, the point is that one must treat Hashem's commandments with such gravity that one views himself as *unable* to do that which God forbids (*Me'at Tzori*, from *Avi Ezer* 21:16). See *Nesinah LaGer* and *Nefesh HaGer*.

33. These items, none of which may be eaten outside

בְּכֵל מִשְׁלֵח יָדֶך: יש אִסְתְּמֵר לְּךָ פֶּּן־תִּעְיַלֻ בְּעָרָה בָּעָרָה בָּעָרָה בָּעָרָה בָּעָרָה בָּעָרָה בִּעָרָה בָּעָרָה בִּעָּרָה בִּעָרָה בִּעָרָה בִּעָרָה בִּעָרָה בִּעָרָה בִּעָּרָה בִּעְּרָה בִּעָּרָה בִּעְּרָה בִּעָּרָה בִּעְּרָה בִּעְרָה בִּעְּרָה בִּעְּרָה בִּעְּרָה בִּעְּרָה בִּעְרָה בִּעְּרָה בִּעְּרָה בִּעְּרָה בִּעְרָה בִּעְרָה בִּעְּרָה בִּעְרָה בִּעְרָה בִּעְרָה בִּעְרָה בִּעְרָה בִּעְרָה בִּעְרָה בִּעְרָה בִּעְרָה בִּעְּרָה בִּעְרָה בִּעְּרָה בִּעְרָה בִּיּבְיר בִּיּעְרָה בִּיּרְה בִּעְרָה בִּעְרָה בִּעְרָה בִּיּירְה בִּעְרָה בִּיּירְה בִּעְרָה בִּיי

י"נס

מז: בְּבָל אַנַת נַפְשְׁךּ וגו׳. חַבְּל בַּמִּדְבָּר נֶחֶסֵר לָהֶס בְּלֵר חוּבִּין, חֻבָּל חִס כֵּן מַקְדִישָׁה וּמַקְרִיבָה שְׁלָמִים (ספרי עה; חולין פד.: (בא) בִּי יִרְחַק מִמְּדְּ הַמָּקוֹם. וְלֹח תּוֹכֵל לָבחׁ וְלַעֲשׁוֹת שְׁלָמִים בְּכָל יוֹם כְּמוֹ עַכְּשָׁיו, שְׁהַמִּשְׁבָּן הוֹלֵךְ עַמָּכֶס, [וְזָבַחְתָּ מבְּקַרְדּ וַאַבַלֹתַ:] לוֹ מַטַבּר טָנִי, אַין לְּךְ מַטָבּר טָנִי הַוְמִינָהוּ עַל שְׁלָמִיךְ וֹכ״א: שְׁלְחָנֶדְּ] (שִם עד): (יש) הִשְּׁמֶר לְךְּ. לִימֵן לֹא מַטֵשָׁה עַל הַדְּבָּר (שם): עַל אַדְמָתֶךְ. אֲבָל בַּגּוֹלָה אֵינְךְ מוּוְהָר עָלִיו יוֹתֵר מַעֲלְיֵי יִשְׂרָאֵל (שם): (ב) בִּי יַרְחִיב וּגוּי. לִמְיָה פּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶלֶּא יִמְלֹנָה אָדָם לָאֲכוֹל בָּשָׁר אָלָּא מִפּוֹךְ רַחֲבַת יִדִים וְטוֹשֶׁר (חולין

— CHUMASH TRANSLATION —

in all that you turn your hand to. ¹⁹ You should beware, lest you forsake the Levi, all your days on your Land.

²⁰ When Hashem, your God, will broaden your boundary as He spoke of you, and you say, "I shall eat meat," because your heart will desire to eat meat, in all the desire of your heart, you may eat meat. ²¹ When it will be far from you, the place that Hashem, your God, will choose to place His Name there,

— ONKELOS ELUCIDATED -

יְּדְךְ — in the success of all that you put your hand to.

19. אַסְתְּמֵר לָךְּ —Beware for yourself, דִּילְמָא תִשְׁבּוֹק יָת לֵנְאָה — lest you forsake the Levi, בָּל יוֹמִיךְ עַל אַרְעָךְ — all your days that you dwell on your Land. [34]

עני יִי אֱלָהֶךְ יִת הְחוּמֶךְ — When Hashem, your God, will broaden your boundary, שוֹל לָּךְ — as He spoke To שוֹל you that He would, אָבי בַּפְּשָׁךְ לְמִיכַל — and you will say to yourself, "I shall eat meat," אֲבִי תִּתְרְעֵי נַפְּשָׁךְ לְמִיכַל — merely because your heart will desire to eat meat, בּשְׂרָא — in all the desire of your heart, you may eat meat. (37)

21. אַבי יִתְרַחַק מִנְּךְ — When it will be far from you, אַתְרָא — i.e., the place that Hashem, your God, will FAVOR TO REST HIS SHECHINAH there,

Yerushalayim, are identified in the notes to verse 6 above.

34. As mentioned above (v. 12), since the tribe of Levi has no share in the Land, it is incumbent upon other Jews to provide for the needs of the Leviim. This obligation applies only while the Jewish people dwell on your Land, in Eretz Yisrael. But when Israel is in exile, there is no greater obligation to provide for the needs of a Levi than for the needs of any pauper (Rashi).

35. By arriving in Eretz Yisrael, where the entire land shall be yours to inhabit (see *Rashbam*; *Ramban*).

36. See above, 1:11 note 24.

37. In the Wilderness, *chullin* meat was prohibited. If someone wanted meat, he would need to consecrate an animal and bring it as a *shelamim* offering in the Mishkan. This verse teaches that when the Jewish people entered Eretz Yisrael, it became permitted to slaughter and eat even unconsecrated meat (*Rashi*; see note 40).

נג רַק חֲוֹק לְבִלְתִּי אֲכָל חֲדָּם כִּי חֲדָּם הְוֹא חֲנָבֶשׁר צִּוֹיתְךְּ וְתִבּוֹס מִתּוֹנִיךְ וּמִצְּלִּהְ בְּכֹל אֲנַת נַפְשֶׁרְּ: בּב בְּרֵם בְּמָא דִי מִתְאָכֵל

וְתֵּבּוֹס מִתּוֹנִיךְ בְּלְתִּי אֲכָל חֲדָּם כִּי חֲדָם הְוֹא חֲנָבֶשְׁר יִחְדֶּוֹ יְאַכְלֶנִּוּ הַשְּׁבֵּי וְנִבְיָא בַּחְרָא יִיכְלְנֵּהּ מְסָאֵבָא וְדַכְיָא בַּחְדָא יִיכְלְנֵּהּ מְסָאֵבָא וְדַכְיָא בַּחְדָא יִיכְלְנֵּהּ:

בּג רַק חֲנִיכוּל בְּלְתִי אֲכָל הֵן תִּאבְלֶנֵּוֹ הַטְּאֵבֶּי וְדַכְיָא בַּחְדָּא יִיכְלְנֵּהּ:

בּג רַק חֲלַוֹי לְבְלְתִי אֲכָל הַן תִּאבְלֶנֵּוֹ הַטְּאֵבֶי וְנִבְיָא בַּחְרָּי יִאבְלְנֵּהּ:

בּג רַק חֲוֹלֵק לְבִלְתִי אֲכָל הַלֶּ תִּאבְלְנֵּה מְסָאֵבָא וְדַכְיָא בַּחְדָּא יִיכְלְנֵּהּ:

בּג לְחוֹד תִּקּף בְּנִיל וְאֵת־הְבָּא לְמִיכַל דְּמָא אֵבִי דְמָא הוֹא נַפְּשָׁא וְלָא תִיכּוֹל בְּלְתִי אֲכָל דְּמָא לְמִיכַל דְּמָא אֵבִי דְמָא הוֹא נַפְּשָׁא וְלָא תֵיכוֹל בְּלְתִי בְּיִא לְמִיכַל דְּמָא אֵבִי דְמָא הִיּה בְּחָבְיּא הִיּלְא לְמִיכַל דְּמָא אֵבִי דְמָא הוֹא נַפְּשָׁא וְלָא תִיכוֹל בְּלְבִילְיוֹי בְּיִי בְּתָּי בְּמָא הִי בִּנְא בְּיִילְבְּיִבְּיִי בְּיִי בְּמָּא הִים בְּנִבְּי בְּבִילְ בְּתְּבִילְ בְּיִילְבְּיִילְבְּיִיל בְּיִיבְּיִי בְּיִיבְּי בְּיִינְיִי בְּיִים בְּנִיּעִי בְּנִיּעְ בְּיִבְיִּי בְּבָּבְיִי בְּבְּיִי בְּיִי בְּבָּי בְּיִבְיּי בְּבִיּעִי בְּיִּי בְּבָּיִי בְּבָּיִי בְּיִבְיִי בְּבִיּיִי בְּיִי בְּבִּיִּי בְּבְיִי בְּיִי בְּבִיּי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּבְיִי בְּבִיּיִי בְּיִי בְּיִי בְּנִייְיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִיּים בְּיִי בְּבְּבְיִי בְּיִיּיִיבְיּי בְּיִבְיִי בְּיִיּיִיבְּי בְּיִבְיּיִים בְּיִים בְּיִיּיבְיִי בְּיִיבְיִי בְּיִיבְיִי בְּיִיבְיִי בְּבְיּיִי בְּיִיבְיּי בְּיִיבְיּי בְּיִיבְיּי בְּיִיּיבְיּי בְּיִיּיבְיּייִיבְי בְּיִיּים בְּיִים בְּיִיבְיּים בְּיִיבְיי בְּיּיבְיּים בְייִיבְּי בְּיִיבְּיוֹי בְּיִיּיתְיוֹי בְּיבְיּיִיוּי בְּבְיּיִי

י"בר

יִשְׁחוֹט, וְהַן הַלְּכוֹת שְׁחִיטָה שְׁבֶּשְׁתְרוּ לְמֹשֶׁה מִפִּינִי וֹפִּרִי שֹׁכִּי, חֹלִין כח.): (כב) אַךְ בַּאֲשֶׁר יֵאָבֵל אֶת הַצְּבִי וֹגוֹ׳. מִינְךְ מוּזְּהָר לְּאָכְלוְ בְּטְהֵרָה. אִי מַה נְּבִי וְחַיָּל חֶלְבּן מוּפָּר, אַף חוּנִּין חֶלְבָּן מוּפֶּר, פַּלְמוּד לוֹמֵר "אַךְ" (ספרי שם; בכורום טו.): (בג) רַק חַזַק לְבְלְתִּי אֲבֹל הַדָּם. מִמֵּה שֵׁנְאַמֵר "חַזָק" אַפָּה לָמֵד

וובחת וגו׳ באשר צויתד. למדנו שיש לווי בוכיקה היחד

- CHUMASH TRANSLATION -

you may slaughter from your cattle and your flocks that Hashem has given you, as I have commanded you, and you may eat within your gates, in all the desire of your heart. ²² However, as the deer and the hart are eaten, so shall you eat it, the impure one and the pure one may eat it together. ²³ However, be strong, so as not to eat the blood — for the blood, it is the soul — and you shall not eat

- ONKELOS ELUCIDATED -

and you wish to eat meat, אָכּן דִּי יְהַב יִיְ לָּהְ you will slaughter animals from your cattle and your flocks that Hashem has given you, בְּמָא דִי פַּקַדְתָּהְ — as I have commanded you; אַרְנִיף — and you will eat the meat IN YOUR CITIES, אַרָנִיף — in all the desire of your heart. [40]

- 22. בְּרֵם כְּמָא דִי מִתְאֲכֵל בְּשֵׁר טַבְּיָא וְאַיְלֹא However, as THE MEAT OF the deer and the hart is eaten, בֵּן תֵּיכְלנֵּה so you shall eat [this meat], מְּטָאֲכָּא וְדַכְיִא בַּחְרָא יֵיכְלנֵה the impure one and the pure one may eat it together. [42]
- 23. לְחוֹר תְּקֵף בְּדִיל דְּלָא לְמֵיכֵל דְמָא However, be strong, so as not to eat the blood אֲבֵי דְמָא הוא נַפְּשָׁא for the blood, it is the animal's soul [43]
- 38. I.e., in the manner that I have commanded you to slaughter; meaning, in accordance with the laws of *shechitah*, kosher slaughtering. The laws of *shechitah* are not explicit anywhere in Scripture; they have been handed down from Moshe Rabbeinu by oral tradition. Our verse alludes to their existence (*Rashi*).
- 39. Meaning, anywhere in the country, not only in the precincts of the Mishkan or Beis HaMikdash.
- 40. This verse explains why, once the Jewish people entered Eretz Yisrael, it became permitted for them to eat meat without bringing it as an offering. In the Wilderness, the Mishkan was close by, so if a person wished to eat meat, he had no difficulty
- bringing a *shelamim* offering. In Eretz Yisrael, however, most people lived far away from the Mishkan and Beis HaMikdash (*Rashi* to the previous verse; see *Ramban*).
- 41. See above, note 29.
- 42. Even though these animals are *fit* to be brought as offerings, they may be eaten in a state of *tumah* since they are now being eaten as unconsecrated offerings; they are therefore just like the deer and the hart, which *cannot* be brought as offerings (*Rashi*, with *Sifsei Chachamim*).
- 43. The "soul" meaning, the life force of the animal is in its blood. It is improper for one soul (a person) to consume another soul (see *Ramban*, *Vayikra* 17:11; see note 11 there).

הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשֶׂר: כּדּ לָא תְּאַכְלֶנֵּוּ עַל־הָאָנֶךְץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמְיָּא: נְפְשָׁא עִם בִּשְׂרָא: כּדּ לָא מִּיכְלְנֵּהּ עַל אַרְעָא מִישְׁרְנֵּהּ בְּּמִיָּא: כּהּ לָא תִּיכְלְנֵּהּ בְּּדִיל דְּיִישַׁב לָךְ וְלְבְנֶיךְ אֲחֲבֶּיךְ אֲנֵי תַעְבֵּּד דְּכָשַׁר בְּעִינֵי יהוְה: כּוּ רָק קַדָּשָׁיךְ אֲשֶׁר־יִהְיִנִּי לְךָּ וּנְדְרֶרֶךְ תִּעְשֵׁא וּבְּשׁר בְּעִינֵי יהוְה: כּוּ לְחוֹד מַעְשֵּׁר ְ הִישִׁר יִהוֹן לָךְ וִנְדְרָיְךְ תִּשְׂא וּבְּאַתְ קּוּרְשֵּׁירּ

אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יהוְה: בּז וְעֲשֻׂיתָ עְלוֹהֶיךְ הַבְּשָׂר וְהַדְּם לְאַתְרָא דִּי יִּתְרְעִי יְיָ: בּז וְתַעְבֵּר עֲלָוָתָךְ בִּשְׂרָא וּדְמָא

נְחוֹמֶר לְגָּזֵל וַשְּרָיוֹת שֻׁנְּפְּשׁוֹ שָׁל אָדָס מִמְחֹנָה לָהֶס (מכות כג:):
(בו) רַק קַדָּשִּׁיךְ. אַף עַל פִּי שְׁאַפָּה מוּפְּר לְּשְׁחוֹט חוּנִּין, לֹח הַפְּרָפִה לְּקְחֹנִט חוּנִּין, לֹח הַפְּרָפִה לְּקְ לֹּעְהְיִרְה לְקְרַבְּה בְּקְרָבָה וֹלְחִל אֶת הַבְּקִיבָה וּלְאַכְלֵן בִּשְׁעָרֶיךְ בְּלֹח הַקְּרָבָה, אָלָה בְּבִימִם לְבִית הַבְּקִירָה: (בוֹ) וְעָשִיתְ עלתֶיךְ. אָס עולוֹת הָבְּשִׁי הָבִּשְׁי שָׁלְמִים הָס בְּקֹר. אָס עולוֹת הַבְּשֶׁר וְהַדָּם עַל נְּבֵי הַמִּוְבָּח, וְאָס וְבָּחֵי שָׁלְמִים הָס הָס, פִּן הַבַּשְׁר וְהַדָּם עַל נְּבֵי הַמִּוְבָּח, וֹאָס וְבָּחֵי שָׁלְמִים הָס

וְלֹא תֹאבל הַנֶּבֶּשׁ עִם הַבָּשָׂר. חַוְּהָרָה לְחַבֶּר מִן הָהִי (זְסִי (זְסִי (זְסִי (זְסִי (זְכִי חַנְּיִן לְא תֹאבְלֶנוּ: חַוְּהְרָה לְדַס הַפַּמְנִיִּת (כרימות וז: (בה) לא תֹאבְלֶנוּ: חַוְּהָרָה לְדַס הָחֵיבְּרִים (זִס): לְמַעַּן יִיטֵב לְךְּ וּגוּ׳. נַא וּלְמֵד מַפַּן זְבָרָן זֶל מִלְוֹת. חָס הַדָּס קַנְּפְּאוֹ זִינְב לְךְּ וּגוֹי. נַא וּלְמֵד מַפּּוֹרָז מִפֶּנוּ זוֹכָה לוֹ וְלָבְנוֹ חַׁחָרִיו, קַל אָרָס קָנָה מִפֶּנוּ, הַפּּוֹרֵז מִמֶּנוּ זוֹכָה לוֹ וְלָבְנוֹ חַׁחָרִיו, קַל

— CHUMASH TRANSLATION

the soul with the flesh.²⁴ You shall not eat it, you shall spill it onto the ground like water.²⁵ You shall not eat it, so that it will be good for you and for your children after you, when you will do what is just in the eyes of Hashem.

²⁶ However, your **holies** that will be for you, and your vows, you shall carry and you shall come to the place that Hashem will **choose.**²⁷ You shall make your olah offerings, the meat and the blood,

- ONKELOS ELUCIDATED -

נְפְּשָׁא עִם בְּשְׂרָא — and you shall not eat the soul along with the flesh. $^{[44]}$

- 24. לָא תֵּיכְלְנֵה You shall not eat it; עַל אַרְעָא תֵישְׁדְנַה בְּמֵיָא you shall spill it out onto the ground like water. [45]
- 25. לָא תֵּיכְלְגֵּה You shall not eat it, בְּדִיטַב לָךְּ וְלִבְנָיךְ so that it will be good for you and for your children after you, אֲרֵי תַעְבֵּר דְּכָשֵׁר קֵדָם יִיִּ when you will do what is PROPER BEFORE Hashem.
- עלַהוֹ לָּךְ הִּי יְהוֹן לָּךְ However, your Holy Tithes that will be for you, וְנִדְרָיךְ and your vows, בְּיִרְיִךְ you shall carry רְיִי יִי and you shall come with them to the place that Hashem will FAVOR. [48]

 27. וְתַעְבֵּר עַלְוָתְךְ בַּשְׂרָא וִּדְמָא You shall make your olah

44. That is, you may not eat the detached flesh of an animal while its soul is present; i.e., while the animal is still alive. This is the prohibition of אֶבֶּר מְן הַחִיּ, a limb [detached] from a living animal (Rashi).

45. See above, note 31.

The Torah repeats the prohibition against eating blood numerous times, including in v. 16 above and in our verse. The Gemara in *Kereisos* (4b) explains why these various prohibitions are needed.

46. The verse states simply: קָרְשֶׁיךּ, your holies. Onkelos adds the word מְּרְשִׁיךּ, iithes, in accordance with the opinion of Ben Azzai recorded in Sifrei (as emended by Gra) that the "holies" discussed here are maasar beheimah, the tithe of livestock, which are offered in the Beis HaMikdash (Nefesh HaGer; see Rashi). Alternatively, your holy tithes could refer to maaser sheni, the second tithe of produce, which is brought to Yerushalayim

by the owner and eaten there (see *Lechem VeSimlah* and *Marpei Lashon*; see above, vv. 6 and 17; see also Onkelos to *Bamidbar* 5:10, with *Ramban*, and note 20 there). [The next verse, which discusses sacrificial offerings, seems to support the opinion that these tithes are *maasar beheimah* and not *maaser sheni*.]

Elsewhere too, Onkelos translates מעשר as מעשר – see below, 26:13, and Bamidbar ibid. However, many commentators prefer a version of our text that omits the word מְעָשֵׁר altogether (Pas'shegen, Nesinah LeGer, et al.). Accordingly, קוּרְשִׁיף, your holies, would be a generic reference to offerings of all types (Beurei Onkelos).]

- 47. Alternatively: you shall take see Me'at Tzori (see further, Vayikra 10:4 note 6).
- 48. Having stated that chullin animals may be slaughtered in all of your cities (above, v. 21), the Torah

עַל־מִזְבַּח יהוָה אֱלֹהֶיְךְ וְדַם־זְבָחֶׁיךְ יִשְׁפֵּךְ עַל־מִזְבַּחׁ יהוָה על מַדְבְּחָא דִּייָ אֶלָהָרְ וְדֵם נִכְסַת יִשְׁתְּפֵּרְ עַל מַדְבְּחָא דִייָ קּיִּדְשָׁיִרְּ

אֶלהֶּיךְ וְהַבְּשֶׂר תֹאכֵל: בח שְׁמִר וְשֶׁמֵעְהָּ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֵלהֶּרְ וּבְּשְׂרָא תִּיכוּל: בח שׁר וּתְּקַבֵּל יָת כָּל פִּתְגָּמִיָּא הָאצִין אֲשָׁרְ אֲלָהָךְ אֲבְרָיךִ עְד־עוֹלֶם דִּי אֲנָא מְפַקּד לָךְ בְּרִיל דְיִישֵב לָךְ וּלְבָנֶיךְ אַחְבֶּירְךְ עַד עָלָם דִּי אֲנָא מְפַקּד לָךְ בְּרִיל דְיִישֵב לָךְ וְלִבְנֶיךְ בַּתְרָךְ עַד עָלָם כִּי תַעֲשֶׂה הַטְּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יהוָה אֱלֹהֶרְ: ס שלישי בט בִּי־ אֲבִי תַעְשֶׁה הַי אַלָּהָרְ: כּי אַרִי בּי אֲבִי יִי אֶלְהָרְ: כִּי אֲלִהָּרְ אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה יִי אַלְהַרְּ יַת עִמְמִיּא דִּי אַתְּ עַלְּל לְתְמֵן וְיִבְּשָׁר לְתְמֵן יִי עִמְמִיָּא דִּי אַתְּ עַלְל לְתְמֵן וְשִׁיצִי יִי אַלְהַרְּ יַתְ עִמְמִיּא דִּי אַתְּ עַלְל לְתְמֵן

"פִי נָעִים כִּי חָשְׁמְרֵם בְּבִּטְנֶךְ" (משלי כב, יח). וְחָם שָׁנִים, חְּפְּשֶׁר שֶׁמִּשְׁמֵע וּמְקַיֵּים, הָח בָּל שָׁחֵינוֹ בִּכְלֵל מִשְׁנָה חִינוֹ בִּכְלֵל מַעֲשֶׁה (ספרי עט): אַת בָּל הַדְּבָרִים. שֶׁפְהֵח חֲבִּיבָר עָלֶיךְ מִנְּיָה קַנָּה כִּמְּלֵה חַמוּרָה (שם): הַטּוֹב. בְּעֵינִי הַשְּׁמִים: וְהַדַּשַׁר. בְּעֵינִי

לדם (שם):

דַם זְבֶחֶיךְ יִשְׁפֵךְ עַל הַמִּזְבֵּחַ מְּחָלֶּה, וְחַׁחַר כָּךְ וְהַבְּשְׁר הֹאבֵל. וְעוֹד דְרְשׁוֹ רַבּוֹמֵינוּ: ״רֵק קְדָשִׁיךְ״, שָׁבָּחׁ לְלַמֵּד עֵל הַקְּדָשִׁים שָׁבְּחוּלֶה לָּחֶרֶן וספרי עז, וּלְלַמֵּד עֵל הַמְּמוּרוֹת וְעֵל וַלְּלֹת קַדְשִׁים שָׁיִּקְרִיבוּ (שם עח; בכורות יד:): (בח) שְׁמֹר. זוֹ מִשְׁנָה, שָׁחַּה לָרִיךְ לְשָׁמְרָה בְּבִּעְיְךְ שָׁלֹּחׁ תִשְׁכַח, כְּעִיןְ שָׁנְּחָרָה

- CHUMASH TRANSLATION

upon the Mizbe'ach of Hashem, your God; and the blood of your feasts [shelamim offerings] shall be poured upon the Mizbe'ach of Hashem, your God, and you shall eat the flesh.

²⁸ Safeguard and **listen to** all these words that I command you, so that it will be good for you and for your children after you forever, when you do that which is **good** and **just in the eyes of** Hashem, your God.

²⁹ When Hashem, your God, will cut down from before you the nations whom you are coming there

- ONKELOS ELUCIDATED

על מִּדְבְּחָא דַיִּי שְלִּהְּךָּ — upon the *Mizbe'ach* of Hashem, your God;^[49] וְדַם — upon the *Mizbe'ach* of Hashem, your God;^[49] בְּבָּחָא דַיִּי אֱלְהָךָּ — and the blood of your FEAST-OF-HOLIES offerings shall be poured^[50] upon the *Mizbe'ach* of Hashem, your God, וּבְשִּׂרָא תֵּיכוּל — and the flesh you shall eat.

ער וּתְקבֵּל יָת כָּל פִּתְגָּמִיָּא הָאַלֵּין דִּי אֲנָא מְפַּקֵּד לָךְ — Safeguard and ACCEPT^[51] all these words that I command you, בְּדִיל דְּיִיטֵב לָךְ — so that it will be good for you, וְלְבְנִיךְ בַּתְרָךְ עַד עָלֶם — and for your children after you forever, אֲרִי תַּעְבֵּד דְּתָקַן וּדְכָשַׁר קֵדִם יִיָּ אֱלְהָךְ — when you do that which is FITTING and PROPER BEFORE Hashem, your God.

29. אֲרָהְךְּ יָת עַמְמַיָּא — When Hashem, your God, will DESTROY the nations, דִּי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן

emphasizes that consecrated sacrificial animals must be brought to the Beis HaMikdash (*Rashi*).

49. The blood of the *olah* offering is applied to two corners of the *Mizbe'ach*; its meat is burned on top of the *Mizbe'ach*.

50. The Hebrew שפך (pour) is used both for spilling out a liquid to discard it and for deliberately pouring the liquid at a specific spot. But in Aramaic (as in English), there are two words for these two different concepts:

the term for spilling out liquid is שדי (spill); the term אפר (pour) refers to purposely pouring a liquid in a specific location. Accordingly, in vv. 16 and 24 above, with regard to pouring out blood on the ground like water, Onkelos translates תַּישְׁרְבָּה as תַּשְׁרְבָּה. Here, though, with regard to purposefully pouring blood onto the Mizbe'ach, Onkelos translates יִשְׁמַךְ as יִשְׁמַרְ as אוֹם יִשְׁמַרְ as אוֹם יִשְׁמַרְ as יִשְׁמָרְ as יִשְׁמַרְ as יִשְׁמַרְ as יִשְׁמַרְ as יִשְׁמַרְ as יִשְׁמַרְ as יִשְׁמָרְ as יִשְׁמַרְ as יִשְׁמַרְ as יִשְׁמַרְ as יִשְׁמַרְ as יִשְׁמַרְ as יִשְׁמָרְ as יִשְׁמָרְ as יִשְׁמַרְ as יִשְׁמָרְ as יִשְׁמָּרְ as יִשְׁמָרְ as יִשְׁמָּרְ as יִשְׁמָרְ as יִבְּיִירְ מָיִירְ מִיּיִירְ מָּיִירְ מָּיִירְ מָּיִּירְ מִיּירְ מָּיִירְ מִיּירְ מִּיִּירְ מָּיִירְ מִיּירְ מִיּירְ מָּירְ מִיּירְ מִיּירְ מִיּירְ מִיּירְ מִיּירְ מִיּרְ מִיּירְ מִּירְ מִיּירְ מִּירְ מִיּרְ מִירְ מִיּרְ מִיּרְ מִירְ מִיּרְ מִירְ מִירְ מִיּרְ מִירְ מִיּרְ מִירְ מִיּרְ מִירְ מִירְ מִּירְ מִירְ מִירְ מִירְ מִּירְ מִירְ מִּירְ מִיּיִירְ מִירְ מִּירְ מִירְ מִּירְ מִירְ מִירְ מִירְ מִירְ מִירְ מִירְ מִירְ מִירְ מִירְּיִי מִּירְ מִירְ מִירְּרְי מִירְי מִירְי מִירְי מִירְי מִ

51. When the Hebrew verb שמע is meant in the sense of accepting, Onkelos uses the Aramaic root קבל. However,

לֵרֶשֶׁת אוֹתֶם מִפֶּנֶיךְ וְיָרֵשְׁתָּ אֹלֶם וְיָשַׁרְתָּ בְּאַרְצָם: לּ הִשְּׁמֶּר לְּךָּ פֶּן־תִּנָּקִשׁ אֲחֲרֵיהֶם אֲחֲרֵי הִשְּׁמְדָם מִפְּנֶיךְ וּפֶּן־תִּדְרֹשׁ לְךָּ בִּילְמָא תִּתְּבָּל בַּתְרִיהוֹן בָּתַר דְיִשְּׁמִיצוֹן מִפֶּנֶיךְ וּפֶּן־תִּדְרֹשׁ לְאַלְהֵיהָם לֵאמֹר אֵילָה יַעַבְרוּ הַגּּוֹיִם הָאֵלֶּה אָת־אֱלְהֵיהָם לְטָצֵוִתְהוֹן לְמִימַר אֵילְבִיוֹ פָּלְחִין עַמְמַיָּא הָאִלֵּין יָת טָצְוָתְהוֹן

זְתַתַרֶּ וּתְתַרֶּ *נ״א: וּתְתַרֶּךְ *נ״א: וּתְתַרֶּךְ *נ״א:

רק"י

יָשׁ לְּךְ לָמֶת לֵב מִפְּגֵי מַה נִּשְׁמְדוּ חֵלּוּ, מִפְּגִי מְטְשִׁסִי מְקוּלְקְלִים שְׁבִּיִּדִיהֶס, חֲׁף חַׁמָּה לֹח חַטֵשֶׁה כָּךְּ, שֶׁלֹח יָבוֹחוּ חֲׁמַרִים וְיַשְׁמִידוּךְּ: שֻׁבִּידִיהֶס, חַׁף חַׁמָּה לֹח חַטֵשֶׂה כָּךְּ, שֶׁלֹח יָבוֹחוּ חֲׁמִרְים וְיַשְׁמִידוּךְּ: אֵיבְּדוּ. לְפִיּ שֶׁלֹח שָׁלֵח עֵלֵש עַל עֲבוֹדַת כּוֹכְבִּים וּמִיּלְוֹח שָׁלָּוֹת כֹּבְי וְמְפִּיּ וְהָשְׁמַחְוֹּחָה, כְּמוֹ שֶׁבְּחוֹב "בְּלְמִי לַהְ' לְבַדּוֹ" וֹשְׁמִים כֹּבְּעֲשִׁים לַנְּבוֹפְ, בָּח וְלְמֶּדְךְ כָּחֹן, שֶׁחְם בִּרְבָּה בְּדָבָר חַמָּת כְּגוֹן פּוֹעֵר לְפְעוֹר, דְּרְכָּה שֶׁלְ עֲבוֹדְתוֹ וְחָיִיב, חֲבָל וִפּוֹת וְקְפוֹר, וְמִפּוֹלוּ הָיֹת עֲבוֹדְתוֹ וְחָיִיב, חֲבָל וִפּוֹח מִיִּחֹם. וֹ וְמְפוֹר וְמִיּבוֹר (מִבּוֹדְתוֹ וְהָיִב, חֲבָל וִבּוֹח מִיבחת): וְנְפִוּוֹר מִבְּרְכָּה חַיִּיב (סנהדרון ס:־סת): וְנְפוֹר וְלֵיבְרְבָּה חַיָּיב (סנהדרון ס:־סת):

(ל) בֶּן תִּנְּקָשׁ. אוּנְקְלוֹם מִּרְגַם לְּשׁוֹן מוֹקַשׁ. וַשַּׁנִי אוֹמֵר שָׁלֹּחׁ וּנִים שָׁלֹּחֹ מִיּבְּטׁ לְּשׁוֹן מוֹקַשׁ. וַשַּׁנִי אוֹמֵר שָׁלֹחׁ וּנִישְׁל מְנִינוּ נוּ"ן בִּלְשׁוֹן יוֹקָשׁ וּנְשִׁל לִיסוֹד הַפּוֹפֵל מִמֶּנוּ, חֲבָל בּלְשׁוֹן שֵירוּף וְקִשְׁקוּשׁ מָצִינוּ נוּ"ן, וַאַפְּקְשׁה דָּמֹ לְּדָּחׁ נְקִשׁרְ (זְנִיאֹל ה, וו. וְשְׁף זֶה חֲנִי אוֹמֵר "שֶּׁן מִּנְיִים לְּדָּחֹ לְבָלְ מַשְּׁבִירְ מִישְׁבִּיהֶם לְּהְיוֹת בְּרוּךְ חַׁמְבִייהֶם מִעְשַׂיהֶם (ספרי פאו. וְבַן "יְנִבְשׁ לוֹשֶׁה לְכָל חֲשֶׁר לוֹ" (מהלים קט, יא), מְקַבֵּל (ספרי פאו. וְבַן "יְנָבְשׁ לוֹשִׁה לָכָל חֲשֶׁר לוֹ" (מהלים קט, יא), מְקַבְּל הָשְׁמִרְם מִבְּנִיךְ. חַׁמַר שָׁמְרְשָׁה שָׁמְדְם מִבְּנִיךְ. חַמְּבִּייך וְמִיִּמְבַּקְשִׁין חַמַּר מָמִינוֹי מִמְיִּיִים מִפְּנָיִדְ, וְמִיִּבְּטִׁ לְּחָית מָעָלִיוֹ נוֹשִׁה כְבִּים, וְיִהְיוּ מְתַּיְּכִים מִפְּנֶידְן חַמַּר הַשְּׁמְדְם מִבְּבִּיך. חַמֵּר שַׁמְּרְשָׁר שְׁמִּדְם מִבְּבִּיך.

---- CHUMASH TRANSLATION -

to possess, and you will possess them and settle in their land, ³⁰ beware for yourself lest you **come close** [to follow] after them after they have been destroyed from before you, and lest you inquire about their **gods**, saying, "How **would** these nations **worship** their **gods**,

- ONKELOS ELUCIDATED -

מְקָּדָמֶךְ — whom you are coming there to possess, מְקָדָמֶךְ — from before you, וְתִיבֶת יָתְהוֹן וְתְתֵּב בְּאַרְעֲהוֹן — and you will possess them [53] and settle in their land,

30. אַסְתְּמֵר לָּךְ – beware for yourself, בְּתְרֵיהוֹן – lest you STUMBLE^[54] and follow after them, בָּתַר דְיִשְׁתֵּיצוֹן – after they WILL have been destroyed from before you, וְדִילְמָא תִּתְבַּע לְטָעֵוְתְהוֹן לְמִימֵר – and lest you inquire about their FALSE GODS, saying, אַיְכְרֵין עַמְמֵיָא הָאַלֵּין יָת How Do these nations WORSHIP their FALSE GODS, [55]

when the word means to hear with one's ears, Onkelos uses the root שמע (see above, 1:43 note 69). Here, the word must be referring to accepting; if it meant only to hear the commandments, it would have to have preceded the execution of those commandments (Me'at Tzori; see Shaarei Aharon).

52. An alternative version of Onkelos replaces לְמִירָת, to possess [meaning, to take possession of the Canaanite land] with לְתָרֶכָּא, to drive out [i.e., the Canaanites] (see Lechem VeSimlah). See Targum Yonasan for a similar translation.

According to this version, the final word in this clause — מְקֵבְינְהָ , from before you — can be read along with the phrase לְתִּבְא יְתְהוֹן; the translation would be: When Hashem, your God, will destroy the nations ... to drive them out "from before you." According to the established version (of מְמֵבְיתְה , to inherit), the word מְמֵבְיתָה to inherit), the word מְמֵבְיתָה viill destroy, so the sense of the verse is as translated above; see Rashbam and Me'at Tzori.

53. Here too, an alternative version of Onkelos replaces הְתַּיבָר, and you will possess, with יְּתְבָּרָן, and you

will drive [them] out; see Beurei Onkelos and Lechem VeSimlah.

54. Onkelos interprets שְּבָּשְׁ as related to שִּלְּשׁׁ, which is an "obstacle" or "snare"; therefore, he translates: חְהַּקְלּ , אַיִּחְקּל , אַיִּחְקּל , however, maintains that the sense of this term is to hit or knock against; i.e., to come into contact with something or someone. Accordingly, שְּבָשׁ means, "come close to [the nations]." See further, Mizrachi, based on Radak, Sefer HaShorashim שרש אַיב, and Beurei Onkelos.

55. The Hebrew אֵיכָה יַעַבְּרוּ is in future tense — how would they worship — which Onkelos renders as present tense: אֵיכְּדִין פָּלְחִין, How do they worship (as he does in the following verse as well). Me'at Tzori points out that this should have been past tense, since these nations will have been destroyed (as the verse states), and thus would no longer be worshiping their false gods. Me'at Tzori suggests, based on Haamek Davar (28:20), that שמר (as in הַשָּמְרָח) does not necessarily denote complete destruction, and thus the verse refers to a situation where some of the idolaters still remain. See further, Marpei Lashon.

ּוְאֶעֲשֶׂה־כֵּן גַּם־אָנִי: לּא לֹא־תַעֲשֶׂה בֵּן לַיהוָה אֱלֹהֶיךְ כִּי ְּכְל־ וְאַעְבֵּר כֵּן אַף אֲנָא: לּא לָא תַעְבֵּר כֵּן קַנִּם יִיָּ אֲלָהָרְ אֲנִי כָּל הְוֹעֲבַׁת יהוֹה אֲשֶׁר שָׁנֵא עֲשׁוּ לֵאלְהֵיהָם כִּי גַּם אֶת־בְּנֵיהָם וְיָת בְּנְתִיהוֹן מוֹקְדִין בְּנִיּרָא לְטָעֲנִתְּהוֹן: יג א יָת כָּל־הַדְּבָּר אֲשֶׁר אֲנָכִי מִצַנָּה אֶתְכֹּן יָתֵה תִּשְׁרוּן לְאֵלְהִיהוֹן אֲנִי אַף יָת כָּל־הַדְּבָּר וְלָא תִנְּכִי מִצַנָּה אֶתְכֹּן יָתֵה תִּשְׁרוּן לְמֶעְבָּר לָא תוֹסְפוּן עֲלְוֹהִי וְלָא תִגְּרָע מִמֶּנִּוּ: פּ וְלָא תִגְּרָע מִמֶּנִוּ: פּ

י"בר

הַאְמוּרִים בַּפָּרָשָׁה (שם), שָׁבָּל "הְשָׁמֶר" לְשׁוֹן לֹהְ תַּטֵשְׁה הוּח, אֶלְהוּ שָׁמִין לֹוּקִין עַל הְשָׁמֶר שֶׁל עֲשֵׂה (מנחות לו:): לא תֹסֵף עַלְיוּ. הַמִּשָּׁה טוֹטְפוֹת בַּפְּפִלִין, הַמִּשָּׁה מִינִין בּלּוּלָב, אַרְבַּע בְּרָכוֹת בברכת פֹהנים (ספרי שם): (לא) בִּי גַם אֶת בְּנֵיהֶם. "נַס" לְרַבּוֹת אֶת אֲבוֹמֵיהֶס וְאָמוֹמֵיהֶס. אָמֵר רַבִּי עַקִיבָּא: אֲנִי רָאִימִי גוּי אֶחָד שֶׁבְּפָּתוֹ לְאָבִיוֹ לִפְנֵי כַלְבּוֹ וַאֲכָלוֹ וֹסִפּרי פּא: (א) אֵת בָּל הַדְּבָר. קַלָּה כַּחֲמוּרָה (שִס פּבּו: תִשְּׁמְרוֹ לַעֲשׁוֹת. לִימֵן לֹא תַעֶשֶׂה עַל עֲשֶׂה בַּחֲמוּרָה (שִס פּבּו: תִשְּׁמְרוֹ לַעֲשׁוֹת.

- CHUMASH TRANSLATION -

and I too will do the same."
³¹ You shall not do so to Hashem,
your God, for everything that is
an abomination to Hashem,
that He hates, have they done for
their gods; for even their sons
and their daughters they would
burn in the fire for their gods.

13.

¹ The entire matter that I command you, you shall be careful to do it; you shall not add to it and you shall not subtract from it.

- ONKELOS ELUCIDATED -

אָנָא – and I too will do the same."[56]

31. לָא תַעְבֵּר בֵּן קֵּרֶם יִיִּ אֱלְהָּךְ — You shall not do so before Hashem, your God, אֲרִי כָּל דִּמְרַחַק קֵּרְם יִיִּ — for everything that is rejected before Hashem, רְּיִי טְנִי — that He hates, עֲבֶרוּ לְּטָעֲוְתְהוֹן — they have done for their false Gods; אֲבִי אַף יָת בְּנֵיהוֹן וְיָת בְּנָתִיהוֹן מוֹקְרִין בְּנוּרָא לְטַעֲוְתְהוֹן — for even their sons and their daughters they burn in the fire for their false gods.

13.

1. יָת כָּל פִּתְנָמָא — The entire matter יָת כָּל פִּתְנָמָא — that I command you, יָתָהּ תִּטְרוּן לְמֶעְבָּר — you shall be careful to do it; עָלוֹהִי — you shall not add to [any mitzvah] יְלָא תִמְנְעוּן מִנֵּה — and you shall not subtract from it. [2]

- 56. According to *Rashi*, the verse is warning against serving idols with the various ways that each idol is worshiped (for example, by stoning the idol of Markulis, since that is its service). *Ramban*, however, writes that the verse refers to one who wishes to use idolatrous forms of worship in his service to Hashem (see also *Ibn Ezra*, et al.). Thus, it means, *and I too will do the same [in my service of Hashem]*.
- 57. See below, 17:4, note 7 regarding Onkelos' translation of הְחַבֶּם, as תְרַחַק קָרָם, rejected before Hashem.
- 1. This verse is the conclusion of the previous passage. In the *Sefer Torah*, the Masoretic paragraph break comes *after* this verse; the chapter divisions which

join this verse with the passage that follows — were introduced by non-Jewish sources.

The previous verses ordered certain matters (such as the commandments to bring the offerings to the Beis HaMikdash and throw their blood on the Mizbe'ach; vv. 26-27) with the authority of a mitzvah-commandment (מִצְיַת עֲשֵׁה). The word יְּמִשְׁמְרוּ, you shall be careful, in our verse, denotes a prohibition. Thus, this verse gives these commandments the strength of a prohibition as well (מִצְיַת לֹא תַעֲשֶׁה), i.e., one who disobeys these commandments not only violates the mitzvah-commandment, but he also violates this mitzvah-prohibition (Rashi).

2. See 4:2 above.

יִּיָ אֶלְהַכּוֹן יָתְכּוֹן לְמִדֵּע הַאִּתִיכּוֹן רָחַמִין יָת יִיְ אֶלְהַכּוֹן יָתְכּוֹן לְמָדֵע הַאִּתִיכּוֹן רָחָמִין יָת יִיְ אֶלְהַכּוֹן יָתְכּוֹן לְמָדִע הַאִּלְהַיכִּם אָרָבִּים וְנְתַלְ אֵלֶיךּ אַלְהִילָ אַמְּיִּ הִּנְּהְ וְנִבְּּיִלְ אָלְהַיֹם הַלְּמָא וְיִמָּן לְּךְ אָתָא אוֹ בִּבְּר אֵלֶיךְ לֵא־יְדַעְתָּם וְנְעַבְּרֵם: - לְא תִשְׁכִּע אֲחָר־דִּבֶּר אֵלֶיךְ לֵא תִשְׁכִּע מְוֹפְּתָא דִּי לָא יְדַעְתָּם וְנְעַבְּרֵם: - לְא תִשְׁכַּע אָחָרִי אָלְהַיּנוּן וְנִפְּלַחְנּוּן: - לָא תִשְׁכַּע בְּתִּבְּיִל עָמְּהְ וְנִבְּלְּבָּר בְּיִּעְ תְּקַבּּל לְצִייִם אֲעָר לְא־יְדַעְתָּם וְנְעַבְּרֵם: - לְא תִשְׁכַּע בְּמִימָּר וְנְהַיְּ אָלְהַכּוֹן וְנִפְּלַחְנּוּן: - לָא תִשְׁכַּע לְּא־יְדַעְתָּם וְנְעַבְּרֵם: - לְא תִשְׁכָּע בְּיִבְּלְ בְּבִיא הַהּוּא אוֹ לְחָלֵם הְחְלְוֹם הַהְוֹּא בִּי מְנַפֵּי לְבָּבְּע בָּיִיתְ הָּיִּעְ בְּיִבְע הָאִרְיִבּים אְרָבִּים אָבִיים אָת־יהוְה אֲלְהֵילִם הְבִּיְבִּע הָהִיּא אוֹ לְחָלֵם הְלְמָּא הַהּוּא אֲרִי מְנַפִּי לְבָּבָּע הָהִיּת אָלְהֵילִם לְּבָּבְים אָרְבְּיִבְ מְבְּיִבְּת הָיִּיתְיִים אְבִּיִים אְבִּית הָּיִּתְלְבִים הְּלְּבְּבְיִי אְנְבְיִים הְּבְּלְבְּיִת הְּיִבְיּת הְיִּבְיְם הְּבְּבְיִי אְבִיּע הַהִּיּא אוֹ לְחָלֵם הְוֹלְנִים הְנְבְּיְבְיּב בְּבִייִא הָהוּוּא אֵל לְּתְבְּבְים הְנְבְּיִים אְּבְּבְיִיא הָּהִיּא אוֹ לְחָלֵם הְנְבְיִבְּת הָּבְיִּם אְנְבְּבְיוֹם בְּבְּבְיִיא הָּהִיּע הָּבִית הְיִיתְיכוֹן לְחָבְבוֹם הְּבְּבְיִים בְּבִיע הָּבִּיּת הָבִיע הַאִיתִיכּוֹן רְחָבְיוֹ בְּבְבִים אָבְיִים בְּבְּבְיִיא הָוֹבְיוֹם בְּבִיע הִיכּוֹן לְּתְבְיִים הְּבִּיְיִים בְּבִיּע הְבִּיּא הִינִין הְיִבְּיִי בְּיִים הְנִבְּיִי הְיִבְיוֹן לְּתְבְּיִים בְּבְּבְיִים הְּבְּיִים בְּבִיּעְם הְיִבְּיִים הְיִבּית הְיִּבְּיוּ בְּבִיע הְּיִבְּיוֹ הְיִבְיִים הְּבְּיִי הְיִיבְיים הְּבְּבְיּם הְּבִּיּים הְּבְּיִי הְיִים הְיּבְּיִים הְיִבְּבְּיִי הְיִבְי

בָּאָרֶן, דְּכְתִיב "אָס טֵל יְהְיֶה עַל הַגּאָה לְבַדָּה וְעַל בָּל הָאָרֶן תֹרֶב" (שופטים ו, לו)]. אַף עַל פִּי כַן, לא תִּשְׁמַע לוֹ (ספרי פג). וְאָס פֹּאמֶר, מִפְּנֵי מָה נוֹמֵן לוֹ הקב"ה מִמִּשְׁלָה לַעֲשׂוֹת אוֹת? "כִּי

מְנַפֶּה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶקְכֶם" (שם פד):

(ב) וְנַתַן אֵלֶּיךְ אוֹת. בּשְׁמֵיס, כָּטְנְין שֻׁנְּשֶׁמַר בְּנְּדְטוֹן "וְטָשִׂיסְ לִּי חׁוֹת" (שופטים ו, יז), וְחׁוֹמֵר "יְהִי נְחׁ חֹרֶב חֶׁל הַנְּזָה וגוּי" (שם לט): אוֹ מוֹפֵת. בָּחָרָן וֹנ"ח: וְנָתַן אֵלֶּיךְ אוֹת. בַּשְׁמֵיס, דְּכָחִיב "וְהִיוּ לָחֹת וּלמוֹעַדִים" (ברחשית ח, יד). אוֹ מוֹפֵת.

— CHUMASH TRANSLATION -

in your midst a prophet or a dreamer of a dream, and he will give you a sign or a wonder, ³ and the sign or the wonder comes about, of which he spoke to you, saying, "Let us follow the gods of others that you did not know and we shall worship them!" — ⁴ do not listen to the words of that prophet or to that dreamer of a dream, for Hashem, your God, is testing you to know whether you love Hashem, your God,

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 2. אֲבִי יְקוֹם בֵּינֶךְ נְבִיָּא If there will stand up in your midst a false prophet, אֵבִי הָלְמָא or a person who claims to be a dreamer of a prophetic dream, (3) אוֹ הַלְּהָ אָתָא אוֹ מוֹפְּתָא and he will give you a sign or a wonder 4 as proof of his legitimacy,
- 3. אָהָא וֹמוֹפְּהָא and even if the predicted sign or the wonder indeed comes about, דִּי מַלִּיל עִמְּךְ לְמֵימֶר apparently validating that which he spoke WITH you as a prophecy, saying, validating that which he spoke WITH you as a prophecy, saying, "Let us follow the FALSE GODS OF THE NATIONS, gods that you did not know of, וְנִפְּלַחְנוּן and we shall worship them!" —
- 3. A prophet refers to the claim that Hashem communicated to him in prophecy while he was awake; a dreamer refers to the claim that Hashem showed him a vision in a dream (see *Ibn Ezra*, *Haamek Davar*).
- 4. According to *Rashi*, a *sign* is a supernatural event in heaven, and a *wonder* is a miraculous event on earth. According to *Ramban*, a *sign* is a miracle that the prophet foretells, and a *wonder* is one that he performs spontaneously.
- 5. Rishonim disagree about the meaning of לא תִּשְׁמֵע אֶל הָבְרֵי הַנְּבָיא, do not listen to the words of the prophet. Ramban (to Sefer HaMitzvos, Lo Saaseh 28) maintains that the verse forbids acting on the instructions of the

false prophet. Ramban notes that Onkelos, who renders the verse as לָא תְּקבֵל, do not accept [the words of the prophet], interprets the verse this way as well: it is forbidden to follow the prophet's words.

Rambam (ibid. and in Hil. Avodah Zarah 5:7), however, maintains that our verse forbids even listening to the prophet talk. That is, even if a person does not follow the false prophet's instructions, it is forbidden to engage him in conversation, ask him to provide a sign, or give any thought to what he says or does. Megillas Esther (to Sefer HaMitzvos ibid.) suggests that Onkelos' rendering of the verse can in fact be understood according to Rambam's approach as well: Do not accept the

בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם: הּ אֲחֲבֵׂי יהוְהּ אֱלְהֵיכֶם תֵּלֶכוּ
בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֵּו: הּ בָּתַר *דַּחַלְתָּא דַיִּי אֱלְהַכּוֹן מְּהָכּוּן
וְאָתְוֹ תִירֶאוּ וְאֶת־מִצְוֹתֶיוֹ תִּשְׁמֹרוּ וּבְקֹלְוֹ תִשְׁלֵּעוּ וְאָתְוֹ
וְיָתֵהְ תִּבְּלְוֹן וְיָת פִּקּוֹדוֹהִי תִשְׁמֹרוּ וּלְמִימְבֵהּ תִּקְבְּלוּן וּקְדָמְוֹהִי
תִעְבְרוּ וּבְיֹ תִרְבָּקוּן: וּ וְהַנָּבְיִא הַהֹּוּא אוֹ חִלֵם הְחָלוֹם
תִפְלְחוּן **וּלְדַחַלְתָּה תִּקְבְּוּוֹן: וּ וְהַנָּבְיִא הַהֹוּא אוֹ חִלֵם הְחָלוֹם
תַּבְּלְחוּן **וּלְבַחְלְתָּה תִּתְּקָרְבוּוּן: וּ וּנְבִיָּא הַהוּא אוֹ חָלֵם חָלְמָא
הַהְנִּא יוּלְתְת בִּי דְבֶּר-טֶבְּה עַל־יהוֹה אֱלְהֵכוֹן הִיאַפֵּיק
הַהוּא יִתְקְטֵל אֲרֵי מַלִּיל סִּטְיָא עַל יִיָּ אֱלְהֵכוֹן הִיאַפִּיק

*נ״א: פּוּלְחָנָא **נ״א: וּבְדַחַלְתֵה

י"בר

וּבוֹ תִּדְבָּקוּן. הָדָּבֵק בִּדְּרָכִיו: גְּמוֹל חֲסָדִים, קְבוֹר מֵתִים, בַּקַר חוֹלִים, כִּמוֹ שַעַשָּׁה הקב"ה (סוטה יד.): (ה) וְאֶת מִצְוֹתָיו תִּשְׁמֹרוּ. פּוֹרַת מֹטֶה (גוס פּה): וּבְקְלוֹּ תִשְׁמַעוּ. בְּקוֹל הַגְּבִיחִיס (גוס): וְאתוֹ תַעֲבדוּ. בְּמִקְּדָּגוֹ (גוס):

— CHUMASH TRANSLATION ——

with all your heart and with all your soul. ⁵ You shall follow **Hashem**, your God, and you shall fear Him; you shall observe His commandments and **you shall listen to His voice**; you shall serve Him, and you shall **cling to** Him. ⁶ And that prophet or that dreamer of a dream shall be put to death; for he spoke **fabrication** against Hashem, your God — Who took

— ONKELOS ELUCIDATED –

בְּכְל נְבְּשְׁכוֹן וּבְכָל לִבְּכוֹן וּבְכָל לִבְּטִים — with all your heart and with all your soul.

- 5. בְּתֵר דַּחַלְּתָּא דַייִ אֱלָהֲכוֹן תְּהָכוֹן תְּהָכוֹן בְּחַלְתָּא דַייִ אֱלָהֲכוֹן תְּהָכוֹן תְּהָכוֹן בּא You shall follow the Fear of Hashem, your God, ווֹיָת הִּדְחֲלוֹן and you shall observe His commandments, וְלְמֵימְרֵה הְּקַבְּלוֹן and YOU SHALL HEED HIS WORD; וּלְרֵחְוֹה and you shall serve BEFORE Him, וּלְרַחְוֹן and you shall serve BEFORE Him, חוֹיִם לְתַּהְ מִתְקַרְבוֹן and you shall draw close to the Fear of Him.
- 6. אוֹ חָלֵם חֶלְמָא הַהוּא And that false prophet וּנְבָּנָא הַהוּא or that dreamer of a dream יִּחְקְטֵל shall be put to death; אַרָה מַלְיִל סַטְיָא עַל יִיָ אֱלְהְכוֹן for he spoke words of PERVERSION^[10] against Hashem, your God דִּי אַפֵּיק

words of the prophet can mean that it is forbidden to accept his words in one's heart, even without acting on them [Onkelos often uses the word קבל to mean "accept in one's heart"].

- 6. It is forbidden to listen to anyone who claims to have been sent by God with the instruction to worship idols (or to annul any other mitzvah) even if he manages to perform a miracle. Our belief in the Torah is not based on miracles, but on Hashem's revelation directly to us at Mount Sinai. Supernatural events cannot change our beliefs (see *Rambam*, *Hil*. *Yesodei HaTorah* Chs. 8-9).
- 7. Since a person cannot literally, "follow Hashem," Who is not physical, Onkelos renders it, you shall follow the fear of Hashem. According to Ramban, this clause of the verse teaches that a person is not to seek answers from false prophets but rather to seek answers from Hashem, through His true prophets. The verse's next clause you shall fear Him refers to actual fear of Hashem, namely, the realization that life and death, punishment and reward, are all in His hands.

Some editions of Onkelos state, you shall follow the

- service (פַּלְחָנָא) of Hashem, which has a similar connotation (and avoids the seemingly repetitive phrase, you shall follow the fear of Hashem, and you shall fear Him; see Beurei Onkelos).
- 8. The Torah contrasts the messages of false prophets with our true obligations to Hashem: you shall observe His commandments, not those relayed by a false prophet; you shall heed His word, as relayed by the authentic prophets; and you shall serve before Him, in the Beis HaMikdash, not obeying the false prophet's commands to serve idols (see Rashi, Be'er BaSadeh).
- 9. Since a person cannot physically "cling" to Hashem, Onkelos explains that the intent is for us to draw close to Hashem's service, fulfilling all the mitzvos with utmost devotion.

Rashi cites the teaching of the Gemara (*Sotah* 14a), however, which interprets "and you shall cling to Him" as a requirement to emulate Hashem's ways: for example, just as He does kindness, so too should you do kindness (see also *Rashi* 11:22; *Kesubos* 111b).

10. קרָה literally means removed or turned away. Onkelos employs the Aramaic אָטָיָג, which likewise

אָתְכֶּם | מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַפְּּדְךֵּ מִבּית עֲבָדִים לְהַדְּיחֲבֶּ מִן־ יַתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וּדְפַּרְקָּרְ מִבִּית עַבְּדוֹתָא לְאַטְעִיוּתָרְ מִן

אָרְחָא דִּי פַּקְּדָרְ יִיָּ אֶלְהָרְּ לִמְהָרְ בָּרְ אִנֶּרְ אִוֹ־בִּנְּךְ מִּבְּישׁ מִבִּינָרְ: ס זְ כִּי יְסִיתְרְּ אֲחֵיךְ בֶּן־אָמֶּרְ אִוֹ־בִנְּךְ אִוֹ־בִּתְּרְ מִבּינָרְ: ס זְ כִּי יְסִיתְרְּ אֲחֵיךְ בֶּן־אָמֶּרְ אוֹ בְּרָךְ אוֹ בְּרָתְּרְ אוֹ אִשָּׁת חֵילֶּךְ אִוֹ תַעֲרֶ אֲשֶׁר כְּנַפְשְׁךְ בַּסְתָר לֵאמְרֹ אוֹ אַשָּׁת חֵילֶּךְ אוֹ חַבְּרָךְ דִּי כְנַפְּשָׁךְ בְּסִתְרָא לְמִימָר אוֹ אַתַּת קְּנָמָרְ אוֹ חַבְּרָךְ דִּי כְנַפְּשָׁךְ בְּסִתְרָא לְמִימָר

י"בר

מַּחָב (ספרי שם): בֵּן אִמֶּך. מֵחֶם (שם): חֵיקֶּך. הַשׁוֹכְבֶּת בְּחֵיקֶּךְ וּמְחוּפֵּה בָּדְּ, חִפִּיקִייר"ח בְּלֹע"ז, וְכֵן "וּמְחֵיק הָחָּכְן" (יחוקחל מג, יד), מִיסוֹד הַפָּקוּעַ בָּחָבִיבִין לְדְּ, קַל וְחוֹמֶר לַחֲמַרִים: בַּשְּתָר. פֵּירֵשׁ לְדְּ הַבְּּמוּב מָחָם הַחֲבִיבִין לְדְּ, קַל וְחוֹמֶר לַחֲמַרִים: בַּשְּתָר. דְּבֵּר הַכְּמוּב בַּהְּוּה, שַׁחֵין דְבָרֵי מָסִים חֻלֵּח בַּשְּמָר, וְכֵן שַׁלְמֹה (1) סָרָה. דָּבֶּר הַמּוֹסָר מִן הָטוֹלָס, שָׁלֹּח הָיָה וְלֹח נִבְּרָח וְלֹח גִּיִּימִיו לְדַבֵּר כֵּן, דִישטודר״ח בְּלֹע״ז: וְהַפּּרְךְּ מִבֵּית עֲבָדִים. אַפִּילֹּוּ חֵין לוֹ עָלֶיךְ אָלָּח שְׁפְּדָאַךְ, דַּיּוֹ (ספרי פו): (ז) בִּי יְּסִיתְרְּ, חֵין הַסְתָה אָלָּח גַרוּי, שֶׁבֶּאָתַר ״חִס ה׳ הֱסִיקְרְ בִּי״ (שמוחל־ח כו, יט; ספרי פז), חמיטר״ח בְּלֹע״ז, שֶׁמֵּשִׁיחוֹ לַטְשׁוֹת כֵּן: אָחִיךְּ.

——— CHUMASH TRANSLATION -

you out of the land of Egypt, and Who redeemed you from the house of slaves — to make you stray from the path on which Hashem, your God, has commanded you to go; and you shall eliminate the evil from your midst.

⁷ If your brother, the son of your mother, or your son or your daughter, or the wife of your bosom, or your friend who is like your own soul will incite you secretly, saying,

- ONKELOS ELUCIDATED -

יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרֵיִם — Who took you out of the land of Egypt, יְתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרִיִּם — and Who redeemed you from the house of SLAVERY^[11] — אָרְחָא — and this false prophet tried to make you stray from the path דִי פַקְּדְךְ יִיָּ אֱלָהָךְ לִמְהָךְ — on which Hashem, your God, has commanded you to go; בָּה יִבִישׁ מִבֵּינֶךְ — you shall eliminate THE DOER OF evil from your midst.

7. אֲחוּךְ — If [someone] WILL ADVISE you^[12] — אֲרֵי יִמְלְבִּנְּךְ — even someone who is dear to you, such as your brother, the son of your mother, אוֹ בְּרָתְּ אוֹ בְּרָתָּ הוֹ — or your son or your daughter, אוֹ אַתַּת קְיָמֶךְ — or the wife of your COMMITMENT, אוֹ חַבְּרָךְ דִּי כְּנַבְּשְׁךָ — or your friend who is dear to you like your own soul — בסתרא למימר — and he

means *turned away*, in the sense of a something perverted and crooked, corrupted from that which is correct.

Rashi, however, explains הַּלָּהָם as a baseless fabrication so outlandish that it is removed from reality. Chizkuni understands it to mean words of betrayal — something that turns the listener away from Hashem. See also $Ibn\ Ezra$.

- 11. See above, 6:12 note 17.
- 12. The Torah's word יְסִיתְּי, from the root יָסִיתְ indicates changing a person's thought process (Radak, Shorashim יְסִיתְּי, Onkelos chooses the word יְסִיתְּי, advise, for this context. Others ascribe different connotations to יְסִיתְּךְ Sifrei offers two options: (1) trick, which is how Targum Yonasan renders the word; (2) provoke, which is how Rashi renders the word.

Perhaps Onkelos chose *advise*, which implies a statement said to benefit the one being advised, because the "advice" in our verse was likely presented

in such a manner — particularly if it was offered by a close friend or relative, as the verse goes on to say. The Torah warns that even if a person is offered well-meaning and sincerely-given advice that worshiping an idol will be beneficial for him, it is forbidden to obey (see *Beurei Onkelos; Nesinah LaGer*; see also *HaKesav VeHaKabbalah; Shaarei Aharon*).

Marpei Lashon suggests that Onkelos preferred "advise" over "provoke," since the term "provoke" implies an incitement with a successful outcome, while our passage applies even when the person's efforts to encourage idol worship prove unsuccessful (see note 25).

- 13. Rashi explains that this refers to a brother from both father and mother (*Gur Aryeh*). According to *Mizrachi*, *Rashi* interprets the verse as if it said, *your brother* (i.e., *from your father*), "or" the son of your mother:
- 14. Onkelos explains אַשָּׁה װִיֶּקּן, the wife of your bosom, to be a metaphor for the sworn commitment between

ֵנְלְבָׁה וְנַעַבְדָה אֶלהִים אֲחֵלִים אֲשֶׁר לְא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתִיךְּ:

נְּהָרְ וְנִפְּלַח לְּטָצְוֹת עַמְמַיָּא דִּי לָא יְדְעְתָּא אַתְּ וַאֲבָהָתְרְ:

מְּאֱלֹהֵי הֻעַּמִּיִּא דִּי בְּסַחֲרָנִיכוֹן דְּקָרִיבִין לָךְ אוֹ דְרַחִיקִין

מְּמֶּרָ מִקְצֵה הָאָבֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָבֶץ: ט לֹא־תֹאבֶה לוֹ וְלָא

מנּרְ מִסִּיפִי אַרְעָא ועד סיפִי אַרְעָא: ט לֹא תִיבּי לֹה ולֹא

י"בח

אַפָּה לָמֵד מִיבָּן שָׁל רְחוֹקִים, כְּשְׁם שָׁאֵין מַמָּשׁ בַּקְּרוֹבִּים כָּךְ אֵין מַמָּה בָּקְרוֹבִים כָּךְ אֵין מַמָּשׁ בַּרְחוֹקִים (שם פח; סנהדרין סא:): מִקְּצֵה הָאָרֶץ. זוֹ חַמָּה וּלְבָּנָה וּלְבָּנָה וּלְבָּלָה וְשָׁב חֹפוֹ (ספרי שם): (ט) לא תאבה לוֹ. לא חְהֵא מָאַב לוֹ, לא מָאֶרָב. לְּפִי שָׁב בּעוֹן בְּעוֹן בְּמִוֹךְ" (ויקרא ימ, יח), אֶת זֶה לא מָאֱבַב שָׁבְּב מִּמֹרָ" (ויקרא ימ, יח), אֶת זֶה לא מָאֱבַב (מפרי פט):

ספרי שסו: אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹעֶיךְ. יָבֶּכ יָס בְּּטִּישׁוֹ לַיִּלְּס וַאַפַּלָּס" (משלי ז, ט; ספרי שסו: אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹעֶיךְ. יְּבֶּכ זֶּה בְּּנָחִי נְּהָ בְּּעָרְּוּ בְּּנִלְי הִוֹּלְ הִּוּחֹ לְּדְּ, שֶׁתָּה וַאֲבֹעִייךְ מַה שְּׁמְּחְרוּ נְּהָ הְּנִוֹל הוּחֹ לְדְּ שְׁבֹוֹב מָה שְׁמָּחְרוּ לְךְּ חֲבֹוֹמִיךְ לָבְּס הְבִּים אַלֶּיךְ אוֹ הַרְחֹקִים. לָמָה פָּרַט (ספרי שס): (ח) הַקְּרבִים אַלֶּיךְ אוֹ הַרְחֹקִים. לָמָה פָּרַט קרוֹבִים וּרְחוֹקִים, לֶּלֶּה בָּדְ חְמַר הַבְּמוּב, מִמִּיבְן שֶׁל קְרוֹבִים קּרוֹבִים וּרְחוֹקִים, לֶּלֶּה בָּדְ חְמֵּר הַבָּמוּב, מִמִּיבְן שֶׁל קרוֹבִים הַרְחֹבְּים בּיִּבְּים בּיִּבְּים בְּבִּים בּיִבְּים בּיִּבְּים בּיִּבְים בּיִּבְּים בּיִּבְים בְּיִבְּים בּיִבְּים בּיִבְּים בּיִבְּים בּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִבִּים בּיִבְּים בּיִבְּים בּיִבְּים בּיִבְּים בּיִבּים בּיִבְּים בּיִבּים בּיִבְּים בּיִבְּים בּיִבְּים בּיִבּים בּיִבְּים בּיִבְּים בּיִבְּים בּיִבְּים בּיִבְּים בּיִבְּים בּיִים בְּיִבִּים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בּיִבְּים בּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בּיִבְּים בּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִבְּבִים בְּיבִּים בְּיבְּים בּיִּים בְּבִּים בּיִבּים בּיִבּים בּיִּבְּים בּיבְּים בּיבּים בּיבְּים בּיבִּים בּיבּים בּיבּים בּיבְּים בּיבּים בּיִבּים בּיבִים בּיבּים בּיבּים בּיבִּים בּיבּים בּיבּים בּיבּים בּיבְּים בּיבִּים בְּיִים בּיִּבְּים בּיִּבְּים בּיבִּים בּיבִּים בּיבִים בּיבְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִבְּיִם בְּיִבְּים בְּיִים בְּיִים בְּיִּים בְּבִּים בִּיִּיִים בְּיִבְּים בְּיִים בְּיִבּים בְּיִבְּיִים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִּבְּיִים בְּיִבּים בּיִים בְּיִבְים בִּיִּבְיִים בְּיִבְים בִּיִּים בִּיִיבְים בְּיִבְים בְּיִבְים בְּיִבְים בְּיבְּים בְּיבִּים בְּיִיבְּיִים בְּיִּים בְּיִים בּיִים בּיִים בְּיִים בְּיִיבְּים בְּיִיבְיִים בְּיִיבְייִים בְּיִבְייִים בְּיִים בְּיִיבְייִים בְּיִיבְּיִים בְּיִיבְּיִים בּיּיִים בְּיִיבְייִים בְּיִיבְּיִים בְּיִיבְיים בְּיִיבְיים בְּיִיבְייִים בּייוֹים בְּיִים בְּיִיבְּייִים בְּיִים בְּיִיבְּיִים בְּיִבְּיים בְּיִים בְּיִיּים בְּיִיבְּיִּיְיִיּיְיְיִיּיִּיּיְ

- CHUMASH TRANSLATION -

"Let us go and worship the gods of others" — that neither you nor your forefathers have known, 8 from the gods of the nations that surround you, those near to you or those far from you, from the end of the earth to the end of the earth — 9 you shall not take kindly to him and you shall not

- ONKELOS ELUCIDATED

would advise you secretly, saying, נְּהֶךְ וְנִפְּלַח לְטָעֲוָת עַמְמֵיָא — "Let us go and worship the FALSE GODS OF THE NATIONS," — and these are gods that neither you nor your forefathers have known, [16]

8. מְּשְׁעֵוֹת עַמְמֵיָא דִּי בְּסַחֲרָנִיכּוֹן — from the FALSE GODS of the nations that surround you, דְּקָרִיבִּין לָךְּ — whether those nations near you אוֹ דְּרַחִיקִין מִנָּךְ — or those nations far from you, רוון העָא וְעַד סְיָבֵּי אַרְעָא — from one end of the earth to the other end of the earth [18] —

9. א תיבי לה — you shall not ACCEDE to him,[19]

— you shall not ACCEDE to him, [15]

husband and wife קְּנֶבֶּף, your commitment, is the same word Onkelos uses for "covenant" and "oath"), evoking the verse in Malachi (2:14): הָיא חֲבֶרְתְּךְ וְאֲשֶׁת בְּרִיתֶּךְ, she is your companion and the wife of your commitment (Marpei Lashon; Me'at Tzori).

Nesinah LaGer suggests that Onkelos identifies חֵיכְּק as related to the root קח, statute, which he typically translates as מָכֵים.

Rashi interprets the term אַשֶּׁת more literally, to mean a wife to whom you are closely attached, both physically and emotionally.

- 15. The Torah describes it this way since typically, such a conversation would take place in secret (Rashi).
- 16. This final clause is not part of the inciter's speech; rather, the Torah is conveying the disgrace of worshiping these idols: Even idolatrous nations do not abandon their ancestors' deity to embrace a different god; yet this person is trying to encourage you to abandon Hashem and embrace an idol unfamiliar to you and your ancestors! (Rashi, Sefer HaZikaron).
- 17. Obviously, it is equally forbidden to worship the idol of a nearby nation and that of a faraway nation. The Torah mentions both to dispel the notion that exotic,

mysterious idols have any value; just as you know from experience that the gods of nearby nations are worthless, so are the gods of distant nations equally worthless (*Rashi*).

- 18. The phrase from one end of the earth to the other can also be understood as a reference to the celestial bodies, which move in the sky from one end of the world to the other (Rashi; see Malbim). The verse warns that someone who encourages worshiping the celestial bodies is no different than someone who encourages worshiping man-made idols.
- 19. Onkelos interprets the word מאבָה from the root אבה, which denotes accede, in the sense of being convinced by the inciter's arguments. This accords with Sanhedrin 61b, which states that it is forbidden to merely consent to the inciter, even without actually worshiping the idol.

Rashi, however, interprets תאבָה as based on the root תאב, which denotes desire, in the sense of loving the person. As Rashi explains, although the Torah commands us to love every Jew $(Vayikra\ 19:18)$, our verse teaches that one may not love one who tries to incite to sin.

תִשְׁמֵע אֵלֶיוּ וְלָא־תָחָוֹס עֵינְךּ עֲלֶיוּ וְלְא־תַחְמִל וְלְא־תְכַּפִּי תִּקְבֵּל מִנָּה וְלָא תְחוּס עֵינָךְ עֲלְיֹהִי וְלָא תְרַחֵם וְלָא תְּכַפִּי עֲלְיוּ: יְבֶּי הָרֹגֹ תַּהַרְגֶּנּוּ יִדְךְ תִּהְיֶה־בִּּוֹ בָרְאשׁוֹנָה לַהְהַמִיתָא לְמִקְטְלֵה וִידָא בְּל־הָעֶם בָּאַחֲרֹנָה: יִא וּסְקַלְתִוֹ בָאֲבָנָים וָמֵת בִּי בִּקְשׁ לְהַדְּיחְךְּ בְּל־הָעֶם בָּאַחֲרֹנָה: יִא וְתְרְגְּמִנָּה בְּאַבְנָים וָמֵת בִּי בִּלְּשׁ לְהַדְּיחְךְּ מַעַל יהוָה אֱלהֶיךְ הַמּוֹצִיאָךְ מֵאֶנֶרץ מִצְרָיִם מִבֵּית עֲבָדִים: מַעַל יהוָה אֱלהֶר הִיאַפְּקָר מֵאַרָעְא דְמִצְרָיִם מִבֵּית עֲבָדִים: מַבְּלֹי עִמָּא דְּיִי אֱלָהֶרְ הַמּוֹצִיאָרְ מֵאָרֶץ הִאָּבָיִם מִבֵּית עַבְּדִים:

רש"י

חוֹבָה חֵינְךְּ רַשְּׁחִי לְּשְׁחּוֹק (שִס): (וֹ) בִּי הָרֹג תַּהַרְגְנּוּ. חִס יָנָׁת מַבִּית דִין זַכָּחִי הַחֲזִיכֵהוּ לְחוֹבָה, יָנָׁת מֵבִּית דִין חַיִּיב חַׁל מַּחֲזִיכֵהוּ לְחוֹבָה, יָנָת מֵבִּית דִין חַיִּיב חַׁל מַּחְזִיכֵהוּ לְיְחוֹבָה לְיִבּר (שִס; סנהדרין לג:: יָדְךְ תִּהְיֶה בּוֹ בָרְאשׁוֹנָה. מִנְּוָה בִּיִּדְ הַבְּיִיסְת לַהֲמִיתוֹ. לֹת מֵת בְּיָדוֹ, יָמוּת בְּיַד חֲחֵרִים, שֶׁנֶּחֲמֵר נִיד הַבָּי הַעם וגו׳ (ספרי שִס):

"עוד פּעֵוֹד עמו" (שמות כג, ה), לְזֶה לֹח חַעֲיוֹד (שה): וְלֹא תָחוֹם עִינְךְּ עָלָיוֹ. לְפִי שָׁנְחֲמֵר "לֹח תַעַמֹּד עַל דַּם רַעָּךְ" (ויקרא יע, טו), עַל זָה "לֹח מָחוֹם" (שם): וְלֹא תַחְמֹל. לֹח תהפּך בּזכוּתוֹ (שם): ולא תבסה עליוו. אם חמה יודע לו

וַלֹא תַשַּׁמַע אַלַיוּ. בַּהַתְּחָנִוֹ עַל נַפְּטוֹ לַמַחוֹל לוֹ. לְפִי שְׁנַחְמֵר

CHUMASH TRANSLATION -

listen to him; your eye shall not take pity on him, and you shall not be compassionate and you shall not cover up for him. ¹⁰ For you shall surely kill him; your hand shall be the first against him to put him to death, and the hand of the entire people afterward. ¹¹ You shall pelt him with stones and he shall die; for he sought to make you stray from near Hashem, your God, Who took you out of the land of Egypt, from the house of slaves.

- ONKELOS ELUCIDATED -

תְּקְבֵּל מְנֵהְ — and you shall not ACCEPT his words FROM him; [20] יולָא תְחוּס עִינֶךְ עֲלְוֹהִי — your eye shall not take pity on him, רְחֵם — and you shall not be compassionate toward him, וַלָא תְרַחֵם — and you shall not cover up for him. [21]

- 10. אַבי מִקְטֵל תִּקְטְלֹּנֵה Rather, you shall surely kill him; יְדָךְ תְּהֵי בַהּ בְּקַדְמֵיתָא לְמִקְטְלַה your hand shall be the first against him to put him to death, וִידָא דְכָל עַמָּא and the hand of the entire people afterward. [22]
- 11. יְתִרְגְּמִנֵּה בְּאַרְנֵיָא וִימוּת You shall pelt him with stones and he shall die; אֲרִי בְּעָא לְאַטְעִיוּתָּך for he sought to make you stray ביי אֱלָהָף from THE FEAR OF Hashem, your God, אַרָים מְבֵּית עַבְרוּתָא Who took you out of the land of Egypt, from the house of SLAVERY.

20. Rashi explains לא תְּשְׁמֵע in the sense of do not listen, meaning: Do not listen when he pleads for his life; rather, he must be put to death.

Ramban, however, understands that this clause of the verse, similar to the previous one, refers to accepting the words of the inciter; that is, not only shall you not inwardly consent [תאבָה] to his suggestion, you shall also not overtly accept [תִּשְׁמֵע] his suggestion by saying, "I will do so."

Ramban cites Onkelos in support of his opinion, claiming that Onkelos' rendering of the clause as do not accept implies a prohibition to accept the inciter's words. Mizrachi argues, though, that Onkelos' term קבל, accept, can be understood in accordance with Rashi's interpretation of the verse as well, in the sense of do not accept his pleas for mercy.

21. Your eye shall not take pity on him by trying to save him from being put to death for his crime; you shall

not be compassionate toward him by trying to find arguments to acquit him; and you shall not cover up for him by concealing his guilt: if you know something that could lead to his conviction, you must testify about it in court, and may not keep silent (Rashi).

- 22. When an inciter is put to death, the one whom he tried to convince is first to carry out the sentence. If he is unable to complete the execution, other people join in (*Rashi*, as explained by *Mesiach Ilmim*). This is different from the standard procedure for execution, where it is the *witnesses*, not the victim, who carry out the sentence (see 17:7 below).
- 23. A person who tries to convince another to worship idolatry is put to death even if the subject did not act on it (*Rambam*, *Hil. Avodah Zarah* 5:1); he is punished because he *sought* to make another person stray, and so that he will not attempt to incite anyone else (*Sforno*).

לא־יוספו שׁם אמר: יד תמן אמר יַת טו יאוּת עממיא והנה הָדָא תועבתא אתעבידת וָהַא בֵינַר:

שָׁיִּהְיוּ מַדִּיקִיהָ מִמּוֹכָה (סנהדרין קיה:): (טו) וְדָרֵשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ
וְשְׁאַלְתָּ הֵישֵב. מִפָּחן לָמְדוּ שֶׁבַּע חֲקִירוֹת מֵרִיבּוּי הַמִּקְרָת.
בָּחוֹ יֵשׁ שֻׁלַבְּי הַיִּשֶׁב. וְמַקִּירָה וְ"בִּישֵב". "וְשָׁאַלְפָּ" חֵינוֹ מִן הַמִּנְין,
וּמְמֶנּוּ לָמְדוּ בְּדִיקוֹת. וּבְמָקוֹם חַחֵר הוּח חוֹמֵר "וְדְרָשׁוּ הַשֹּׁפְּטִים
הַיִּעב" (להלן יט, יח), וּבַמַקוֹם חַחַר הוּח חוֹמֵר "וְדְרָשׁתּ הִישֹב"

(יג) לָשֶׁבֶת שָׁם. פְּרָט לִירוּשְׁלַיִּס, שֶׁלֹּח נְפְּנָס לְדִירָה (זסס נֹב: בִּי תִשְׁמַע. לֵאמר. חֹמְרִיס כַּן: יָצְאוּ וֹגוֹי: (יד) בְּגֵּי בְּלִיעֵל. בְּלִי טוֹל, שֶׁפְּרְקוּ טוּלוֹ שֶׁל מָקוֹס (שֹס נֹג): אֲנָשִׁים. בְּלִיעֵל. בְּלִי טוֹל, שֶׁבְּרְקוּ טוּלוֹ שֶׁל מָקוֹס (שֹס נֹג): אֲנָשִׁים. וְלֹח נִשְׁבִי עִירָם. וְלֹח יוֹשְׁבֵי עִיר חַׁהֶּלְּח (שֹס). מִבְּחוֹ חָמְיִר עִיר הַנְּדָּחַת עַד שֻׂבִּיחוּהָ חֻׁנְשִׁיס, וְעַד מִבְּלֹח מְיר שִׁר הַנְּדָּחַת עַד שְׁבִּיִּיחוּהָ חֻׁנְשִׁיס, וְעַד

— CHUMASH TRANSLATION —

¹² And all Israel shall hear and fear, and they shall not again do such an evil thing in your midst.

13 If you hear, in one [of] your cities that Hashem, your God, gives you to dwell there, saying, 14 "Men [who are] people of law-lessness have emerged from your midst, and they have caused the inhabitants of their city to go astray, saying, 'Let us go and worship the gods of others, that you have not known'" — 15 you shall seek out, and investigate, and inquire well, and indeed it is true, the word is correct, this abomination was committed in your midst.

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 12. וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן And all of Israel shall hear and fear, וְלָא יוֹסְפוּן לְמֶעְבַּד בְּפִתְגָּמָא בִישָׁא הָדֵין בִּינָךְ and they shall not again do such an evil thing in your midst.
- 13. אֲבֵי תִּשְׁמֵע If you hear a report בַּחֲדָא מִקּרְוָיִהְ in one of your cities דִּי יְיָ אֱלָהְךְ יָהֵב לָךְ לְמִתַּב תַּמְן that Hashem, your God, gives you to dwell there, בּמִימָר saying,
- 14. יְפֶקוּ גָּבְרוּן בְּנֵי רִשְׁעָא מִבֵּינָף "Men who are people of WICKEDNESS^[24] have emerged from your midst, יְּאַטְעִיּוּ and they have caused the inhabitants of their city to go astray, saying, יְהָבִי קְרְתְּהוֹן לְמֵימָר (נְּבְּלַח לְטָעֲוָת עַמְמֵיָּא דִי Let us go and worship the FALSE GODS OF THE NATIONS, gods that you have not known'"—
- 15. וְתִּהְבַּוֹן וְתִּבְּדּוֹק וְתִּשְׁאַל יָאוֹת you shall seek out, and investigate, and inquire well, וְהָא קַשְּטָא בֵּיוָן בְּתְנָמָא and indeed it is true, the word (i.e., the report) is correct, בינְרָּא הָדָא בִּינְרָ תּוֹעֶבְתָּא הָדָא בִּינְרָ this abomination was committed in your midst. [25]

24. בְּלִיעַל is a contraction of the words בְּלִיעַל , without a yoke, referring to people who have cast off the yoke of Hashem's laws (see Rashi, from Sifrei). Alternatively, בַל יַצַל is a contraction of the words בָל יַצַל shall not ascend, or shall not see success, which is the fate of the wicked (Radak, Shorashim בָל see too R' Hirsch).

Onkelos provides the intent of the word — בְּנֵי רְשְׁעָא, $wicked\ people$ — rather than its literal translation.

25. I.e., the people of the city were successfully convinced to worship idols. If inciters try to convince the residents of their city to worship idolatry but the people do not listen, the inciters are put to death but

מּ הַבְּה תַבֶּה אֶת־יְשְׁבֵּי הָעִיר הַהָּוֹא לְפִידְתָב הַחֲבׁם אֹתְּהּ מּ מִמְחָא תִמְחֵי יָת יָתְבִּי קַרְתָּא הַהִּיא לְפִּתְּגָּם דְּחֵרֶב נַמַּר יָתַהּ וְיָת כָּל דִּי בַהּ וְיָת בְּעִירַהּ לְפִּתְּגָּם דְּחֵרֶב: יּי וְיָת כָּל עַרְאַלְרָה תִּכְנוֹשׁ לְגוֹ פְּתָּאַהּ וְתִוֹקֵד בְּנִירָא יָת קַרְתָּא וְיָת כָּל עֲרָאַה תִּכְנוֹשׁ לְגוֹ פְּתָאַהּ וְתִוֹקֵד בְּנִירָא יָת קַרְתָּא וְיָת כָּל עֲרָאַה הַבְנוֹשׁ לְגוֹ פְּתָאַהּ וְתִוֹקֵד בְּנִירָא יָת קַרְתָּא וְיָת כָּל עֲרָבְּ הַבְּלִיל לְיהוֹה אֱלֹהֶרְ וְחִבְּה וְתִוֹקר הַהָּיִתְה תַּל עוֹלָם לְא תִהְבָּנֶה עוֹד: גְמִיר קַּיִּה וְיִּ אֱלָהָרְ וֹתְהָּיִ הְתָּה תַּלֵּי תְנִב יְעִלֵּם לָא תִהְבָּנֵה עוֹד:

רש"י

יָכוֹל לַהֲמִיתָס בְּמִיתָה הַבְּמוּבָה בָּהֶס הַמִיתֵס בַּחֲמֶרֶת (ספרי לד; בבא מציעא לא:): (יז) לַה׳ אֱלֹהֵיךָ. לִשְׁמוֹ וּבִשְׁבִילוֹ: (שם יז, ד). וְלָמְדוּ "הַיִּעֵב" "הַיַּעֵב" לְגְזֵירָה שָׁוָה, לִיּמֵן הָאָמוּר שֶׁל זֶה בָּזֶה (ספרי שם; סנהדרין מ.): (שז) הַבָּה תַבֶּה. אָס מֵיּנְךְּ

— CHUMASH TRANSLATION —

¹⁶ You shall certainly strike the inhabitants of that city with the **blade** of the sword; destroy it and everything that is in it, and its animals, with the **blade** of the sword; ¹⁷ you shall gather all its booty to the midst of its **open square**, and you shall entirely burn in fire the city and all its booty to Hashem, your God, and it shall be **an eternal** mound, it shall not be built again.

- ONKELOS ELUCIDATED

16. מְמְחָא תִּמְחֵי — You shall surely strike יָת יָתְבִּי קְרָתָא הַהִּיא — the inhabitants of that city קְּחֶרֶב — BY THE WORD of the sword; בַּמִּר יָתָהּ וְיָת בְּל דִּי בַה — destroy it and everything that is in it, וְיָת בְּעִירָה — and even its animals, — BY THE WORD of the sword;

17. יְנִת בְּל עֲדָאַהּ תִּכְנוֹשׁ לְגוֹ פְּתָאַהּ – you shall gather all of its booty to the midst of its WIDE-OPEN AREA (בְּיִוֹ בְּנוּרָא – יְת קַרְתָּא וְיָת בָּל עֲדָאַהּ גְּמִיר – and you shall entirely burn in fire the city and all its booty – קֵּדֶם יְיָ אֱלָהָף – BEFORE Hashem, your God, (בּיִּם לְעָלַם – and it shall be heaped as a mound that is RUINED FOREVER, (בּיִּיִם עוֹד – it shall not be built again.

the rest of the city is not punished (see *Rambam*, *Hil*. *Avodah Zarah* 4:5).

26. The literal meaning of פִּ is "mouth," and the apparent meaning of the expression לְפִי חָרֶב is "with the blade of the sword" (see Shoftim 3:16; Rashi, Sanhedrin 52b פה־ק: Radak, Shorashim פּה Metzudos, Tehillim 149:6). Onkelos, however, consistently translates the term as לְפִּחְנָם רְּחָרֶב (see Bereishis 34:26; Shemos 17:13; Bamidbar 21:24; below, 20:13), which may mean "by the matter of the sword" (Or HaChamah) but which many commentators understand to mean "by the word of the sword." Beis Aharon (to Bereishis 12:3) explains that this phrase is used when the killing is meant to make a statement of revenge against evildoers, as in our verse (see further, note 26 to Bereishis 34:26).

27. In Bereishis 19:2, Onkelos translates the term רְחוֹבָּא open square, as רְחוֹבָּא, the Aramaic equivalent. Here, though, Onkelos uses פְּתָאַה, which simply means "wide area." This choice of word alludes to the teaching of the Sages (Sanhedrin 111b) that if the town contains no main square, an open area must be created in which to collect the town's possessions and set them alight. Onkelos therefore does not use the word רְחוֹבָא, which

denotes the designated main square of the city, which functions as the gathering spot for the townspeople. Instead, he uses the term מְּתֵאַה, which simply indicates an open area (see *Tosafos U'Miluim; Me'at Tzori*).

28. Although the verse states that the city is to be burned 'n'?, to Hashem, Onkelos renders it before Hashem, perhaps to avoid the misconception that Hashem benefits in some way from our actions. Rashi explains that the literal to Hashem means that the burning is to be done for Hashem's sake, i.e., dedicated to Hashem (and not for personal revenge or other motives; see Be'er Mayim Chaim).

Alternatively, Onkelos may allude to another teaching of the Sages by using the words before Hashem, a phrase used often in connection with the offerings: The Sages (Sanhedrin 111b; Sifrei) note that the word בְּלִיל entirely [burned], indicates that this burning is similar to that of the korban olah, which is burned in its entirety. The Sages teach that if we destroy a city of idolaters as ordered, Hashem considers it as though we offered a korban olah (Shaarei Aharon).

29. There is an opinion in the Mishnah (Sanhedrin 10:6) that maintains that while the area where the

יּהְּלָא־יִדְבֵּק בְּיָדְךְ מְאַנְּטָה מִן חָרְמָא בְּיִדְל יִיתוּב יִי מְּקְלֹּא־יִדְבַּק בִּידְךְ מִנְּצִם מוּ חֶרְמָא בְּיִדּל יִיתוּב יִי מִּתְּקוֹף רָגְזֵהּ יִּיְמֶּן לָךְ רַחֲמִין וִירַחֵם עֲלֶךְ וְיַסְגִּינָךְ כְּמָאִדִּי קַּיִּים לַאֲבֹהֶתְרֹּ: יִּטְ בְּיִרְךְ רְחֲמִיל בְּקוֹל יהֹנָה אֱלֹהֶיךְ לִשְׁמֹר יָת בָּל לַאֲבָהָתָרְ: יִּטְ אֲבִי תִשְׁבֵּל לְמִימְרָא דִּייִ אֱלָהֶרְ לְמִשֵּׁר בְּעֵינֵי יהֹנָה לַאֲבָהָתָרִוּ אֲשֶׁר אֲנָבִי מְצַוְּךָּ הַמְיִם לְעֲשׁוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יהֹנָה לָּךְ הַיְּוֹם לְעֲשׁוֹת הַיָּשֶׁר בְּעִינֵי יהֹנָה לָךְ בִיוֹן לָּךְ בִיוֹן

אֶלהֶיך: ס רביעי [יד] א בָּנִים אַהֶּם לֻיהוָה אֶלְהֵיכֶם לְא תִתְגִּדְדֹוּ אֵלָהָרְ: יד א בְּנִין אַתּוּן קֵּדָם יִיָּ אֱלָהֵכוֹן לָא תִתְהַמְמוּן

*נ״א: וְיֵיהַב

י"ב".

וְשֶׂרֶט בּבְּשַׂרְכֶס עֵל מֵח בְּדֶרֶךְ שֶׁהָאֱמוֹרִיִּים עוֹשִׁין, לְפִי שַׁאַפֶּם בָּנִיו שֶׁל מָקוֹם, וְאַפֶּם רְאוּיִין לִהְיוֹת נָאִים וְלֹא גְדוּדִים וּמקוֹרחים: (יח) לְמַעַן יָשׁוּב ה׳ [. מוּסָב עַל ״הַכֵּה תַכֶּה״ (פּסוּק טוּ:] מַחֲרוֹן אַפּוֹ. זֶבֶּל וְמַן זֶעֲבוֹרַת פּוֹכָבִיס בְּטוֹלָס חֲרוֹן אַף בָּטוֹלָס (ספרי לו): (א) לא תִתְגֹּדְדוּ. לֹח תִּפְּנוּ גְּדִידָה

— CHUMASH TRANSLATION —

¹⁸ No part of the banned property may adhere to your hand; so that Hashem will turn back from His burning wrath; and He will give you mercy and be merciful to you and multiply you, as He swore to your forefathers, ¹⁹ when you listen to the voice of Hashem, your God, to observe all His commandments that I command you today, to do what is just in the eyes of Hashem, your God.

14.

¹You are children **to** Hashem, your God — you shall not cut yourselves

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 18. יְרָמָא מִדְבֶּק בִּיְדְףְ מִדְּעֵם מִן חֶרְמָא No part of the banned property may adhere to your hand; הַרִיל דִּיתוּב יְיָ בְּיִל דִּיתוּב יְיָ all this shall be done so that Hashem will turn back from His Intense wrath; ויְבְחֵמִין and He will give you mercy, ויִבְחֵם עֵלָךְ וְיִסְגֵּינֶךְ and He will be merciful to you and multiply you, בְּמָא דִי קַיִּים לַאֲבָהָתִךְ as He swore to your forefathers,
- 19. אֲרֵי הְקַבֶּל לְמֵימְרָא דַייִ אֱלְהָף when you HEED THE WORD of Hashem, your God, לְמִטֵּר יָת בָּל פִּקּוֹדְוֹהִי to observe all His commandments דְי אֲנָא מְפַבֵּך לָךְ יוֹמָא דֵין that I command to you today, לְמֵעְבַּר דְּכָשַׁר קָדָם יִי אֱלָהָךְ to do what is PROPER BEFORE HASHEM, your God.

14.

1. בְּנִין אַתּוּן קֵּדָם יִיָּ אֱלְהֵבוּן — You are as children BEFORE Hashem, your God — לָא תְּתָהַמְמוּן — therefore, you

city formerly stood may not be rebuilt with houses, it may be repurposed as gardens or orchards. By adding the word חַרִיב, ruined, Onkelos indicates that he sides with the differing opinion in the Mishnah, which maintains that the location must remain completely barren (Nefesh HaGer; see further, R' Y. F. Perla, Commentary to Sefer HaMitzvos of R' Saadiah Gaon, Lo Saaseh 270).

30. All possessions — including animals — of this city have the status of articles used for idol worship: they are banned, forbidden for benefit (see too 7:26 above; Makkos 22a).

- 31. For as long as there is idolatry in the world, there is Divine anger in the world (Rashi).
- 32. Carrying out the punishment of such a city executing the inhabitants of a city and destroying everything in it can erode a person's natural feelings of mercy and make him heartless and cruel. The Torah thus assures the executioners that fulfilling these laws will not have this effect on them; Hashem will grant them extra feelings of compassion to prevent them from becoming hard-hearted (*Or HaChaim*).

וְלָא תְשַׂימוּ קַרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת: בּכִּי עַם קַדוֹשׁ אַתְּה וְלָא תְשַׁוּוֹן מְנָט בִּין עֵינֵיכוֹן עַל מִית: בּ אֲנִי עַם קַדּישׁ אַתְּ לֵיהוָה אֱלֹהֶרְ וּבְךְּ בָּחַר יהוֹה לְהְיָוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכּּל קֵדֶם יְיָ אֲלָהָרְ וּבָרְ אִתְּרְעִי יְיָ לְמֶהֲנִי לֵהּ לְעַם סְגֻלָּה מִכּּל עַמְמַיָּא דִּי עַל אַפֵּי אַרְעָא: מֹ לָא תֹאכֶל כָּל-תְּוֹעֵבֶה: עַמְמַיָּא דִּי עַל אַפֵּי אַרְעָא: גֹלָא תֹאכֶל כָּל-תְּוֹעֵבָה: וֹאַת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹאכֵלוּ שׁוֹר שֵׂה כְשָׂבִים וְשֵׂה עִזְים: וְאָר הִיּנִץ שְׁוֹר שִׁה בְעִירָא דִּי תִיכְלוֹן תּוֹרִין אִמְּרִין דְּרְחַלִּין וְנִדְיָן דְּעִיּהוֹ:

שֶׁמְעַבְּמִּי לָךְּ, כְּגוֹן לָרֵס אוֹזֵן בְּכוֹר כְּדֵי לְשׁוֹחֵטוֹ בַּמְּדִינָה, הֲרֵי דָּבָר שֶׁמְעַבְּמִי לָךְ, "בָּל מוּס לֹא יְהְיֶה בּוֹ" (ויקרא כב, כא), וּבָּא וְלִמִּד בָּאֹן שָׁלֹא יִשְׁחֵט וְיאֹכֵל עַל אוֹמוֹ הַמּוּס וספרי נט). בּשֵׁל בָּשֶׁר

בּחַלֶב הַרֵי דָבַר שַׁמְּעַבְּמִי לֶדְ, הַזְהִיר כַּחֹן עַל חֲכִילַתוֹ (חולין קיד:):

בֵּין עֵינֵיכֶם. חֻּצֶּל הַפַּדַחַת. וּבְמָקוֹם חַחֵר הוּח חוֹמֵר "לֹח יִקְרָחוּ קַרְחָה בְּרחֹשֶׁם" (ויקרא כא, ה), לַעֲשׂוֹת כָּל הָרחֹשׁ פְּבֵין הָעֵינִים (ספרי שם): (ב) בִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה. קְדוּשַׁת עַלְמְךְ מַחָבוֹתִיךָ, וְעוֹד וּבַךְ בַּחַר ה׳ (שם או: (ג) בַּל תּוֹעַבָּה. כָּל

—— CHUMASH TRANSLATION –

and you shall not make a bald spot between your eyes for a dead person. ² For you are a holy people to Hashem, your God; and you did Hashem choose to be for Him a treasured people from all the nations that are on the face of the earth.

³ You shall not eat **any abomination.** ⁴ These are the animals that you may eat: oxen, lambs of **sheep**, and kids of goats;

- ONKELOS ELUCIDATED -

shall not cut yourselves יְלָא תְשַׁוּוֹן מְרָט בֵּין עֵינֵיכוֹן — and you shall not make a bald spot above the area between your eyes $^{[2]}$ — out of anguish OVER a dead person. $^{[3]}$

- 2. אֲרִי עֵם קְּדִישׁ אַתְּ For you are a holy people קֵּדָם וְיָ אֱלָהָךְ BEFORE Hashem, your God, וּבָךְ אִתְרְעִי וְיָ and Hashem FAVORED you לְּמֶהֵנִי לֵהּ לְעַם חַבִּיב to be for Him a BELOVED people מבל עַמְמֵיָא דִי עַל אַפֵּי אַרְעָא from all the nations that are on the face of the earth.
- 3. אָא תֵיכוּל בָּל דְּמְרַחָק You shall not eat ANYTHING THAT IS REPULSIVE. [4]
- 4. דָא בְּעִירָא דִּי תֵיכְלוּן These are the animals that you may eat: אָמְרִין oxen, אָמְרִין דְּרָחֵלִין lambs of EWES, [5] and kids of goats; $^{[6]}$
- 1. The Hebrew תְּתְּבְּּדִרּ means to cut oneself. Onkelos translates it with the word תְּחְהַמְּמוּן, which may be related to מִוֹם, blemish (Me'at Tzori), or possibly המם, bewilderment, as our verse refers to the act of wounding oneself out of a state of extreme distress over the loss of a loved one (see Nesinah LaGer; Lechem VeSimlah).
- 2. Our verse prohibits making a bald spot between the eyes, since the prevailing Emorite custom was, when mourning, to tear out the hair at the hairline above the spot between the eyes. Vayikra 21:5 extends this prohibition to tearing out hair anywhere on the head (see Rashi).
- 3. Since you have the special status of Hashem's children, it is inappropriate for you to be wounded and cut (*Rashi*). Alternatively, as Hashem's children, you should realize that whatever Hashem does to you is for your ultimate good, as a father acts toward his children. Understanding this, you should not be so

overcome by grief that you mutilate your bodies (*Ibn Ezra*; see also *Ramban*).

 $4.\ Literally, distanced.$

According to *Rashi*, this verse prohibits eating something that one had prepared to be eaten by violating a prohibition. *Do not eat any abomination* means do not eat anything I have made abominable for you to do. For example, it is forbidden to cook meat with milk (below, v. 21); one who did so may not eat the cooked meat. *Ramban* explains, however, that this verse is a general introduction to the various prohibited animals that the Torah will list in this passage (see also *Ibn Ezra*).

5. See following note.

6. I.e., the young of sheep and goats. A ewe is a female sheep. Aramaic does not have a non-gender specific term for adult sheep; see further, *Me'at Tzori*. For discussion of why the Torah says *lambs of ewes and kids of goats* rather than simply, "sheep and goats," see *R'S. R. Hirsch* and *Haamek Davar*.

הַאַיָּל וּצְבֶּי וְיַחְמִוּר וְאַקּוֹ וְדִישִׁן וּתְאוֹ וָזְמֶר: וּ וְכָל־בְּהֵמֶּה הּאַיָּל וּצְבֶּי וְיַחְמוּרָא וְיַצֵּלָא וְתוּרְבָּלָא וְתּיִרְבָּלָא וְיַבְּא וְיַחְמוּרָא וְיַצֵּלָא וְתִּירְבָּלָא וְתִּירְבָּלָא וְדִיצָא: וּ וְכָל בְּעִירָא מֵפְּרֶלָה וְשִׁלַעִת שֶׁסֵע שְׁתֵּי פְרָסוֹת מִעְלַת גּּרָה בְּסְרָא פִשְּׁרֵא פִשְּׁרָא פִשְּׁרָא פִּשְּׁרָא פִּשְׁרָא פִּשְׁרָא פִּשְׁרָא פִּשְׁרָא

י"בר

אטטנבו"ק: וּתְאוֹּ. "פּוֹרְבֶּלֶח", פוֹר הַיַּעֵר [נ"ח: שׁוֹר הַבָּּרְ (ספרי שט)] "בְּחֹלֶח" יַּעַר בְּלָשׁוֹן אֲרָמִי: (וּ) מַפְּרֶטֶת. סְדּוּקָה, כְּסַרְגּוּמוֹ: פַּרְטָת. פלנט"ח: וְשׁסַעַת. חֲלּיָקָה בִּשְׁפֵּי נִּפְּרְנֵיִם, שַׁיָשׁ סִדּוּקָה וְאֵינִה תַלּיִקָה בִּלְפָּרְנִים וְהִיחׁ טִמֵּחָה: (ד) זֹאת הַבְּהַמָּה וגו׳ (ה) אַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר. לָמְרְנוּ שֶׁהַחַיָּה בִּכְלַל בְּהָמָה. וְלָמַדְנוּ שֶׁבְּהַמָה וְחַיָּה טְמֵחָה מְרוּבְּה מִן הַפְּחוֹרָה, שֶׁבְּכָל מָקוֹם פָּרֵט אֶת הַמּוּטָט (ספרי ק; חולין סג:): וָאַקוּ. מתוּרְגַּם "יַעַלַח", "יַעַלִי סַלָּט" (חִיב למ, ח), הוּחֹ

CHUMASH TRANSLATION –

⁵ the hart, deer, and yachmur, the **akko**, **dishon**, **teo**, and **zamer**. ⁶ And every animal whose hoof is split and [its] hooves are **completely divided** into two, that brings up [its] cud

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 5. אַיָּלָא וְטַבְיָא וְיַחְמוּרָא the hart, deer, and yachmur, [7] אַיָּלָא וְטַבְיָא וְיַחְמוּרָא and the REIMA, [9] וְתוּרְבָּלָא the TORBALA, [10] וְרִיצָא and the DITZA. [11]
- 6. אְכָל בְּעִירָא דִּסְדִיקָא פַּרְסְתָּא And every animal whose hoof is split, במַּטְלְבָּן טָלְבִּין הַרְהֵּין פַּרְסָתָא and its hooves are DIVIDED into two distinct HOOVES, וואַ בּשִׁרָא בּשִׁרָא and that

7. The identity of many of the animals and birds listed below are not known with certainty. We therefore transliterate their Aramaic names (for the most part) rather than attempt to translate them, just as we have done with their Hebrew names in the Chumash translation. [When the Aramaic is simply a variation of the Hebrew (e.g., אַחְמּוֹרָ – יַחְמוֹרָ), we will transliterate Onkelos like the Hebrew for simplicity.] To the extent that we can, however, we will discuss the identity of the animals and birds in the notes.

The yachmur may be the fallow deer (see Aruch HaShalem; Radak, Shorashim המר R' D. Z. Hoffman, Vol. II, p. 225). See Shaarei Aharon for alternate identifications.

- 8. Rashi notes that Onkelos' מַצְלָּא is the same as the פָּצֶלִּא, wild goats of the rock, mentioned in Iyov (39:1); thus, the akko is a wild goat from rocky land, presumably an ibex (see too Shaarei Aharon).
- 9. The *reima* is a type of antelope (*R' D. Z. Hoffman* ibid.; cf. *Me'at Tzori*).
- 10. בָּאלָא is a contraction of תּוֹרְבָּלָא, ox, and בָּאלָא, forest, referring to a wild ox found in forest areas (see Rashi; see also Chullin 80a and Sifrei).

Although the standard Aramaic word for "forest" is אַנְאָלָא (see below, 19:5), the word בָּאלָא is also used for "forest," because there was a well-known forest of that name (see Chullin 80a, with Rabbeinu Gershom; Aruch, באלא, see Me'at Tzori). Alternatively, the word בָּאלָא is interpreted akin to the word א בָּרָא (ל and ¬ are sometimes exchanged in Aramaic), literally, outside, referring to the fact that this animal lives in the wilderness, outside civilized areas (Lechem VeSimlah; Mirkeves HaMishneh, Hil. Maachalos Asuros 1:8). Targum Yonasan renders the verse this way. The

Hebrew equivalent of אָיוֹר הַבָּר הוֹרָא בָּרָא wild ox, an animal discussed several times in the Mishnah and Gemara (e.g., Kilayim 8:6; Chullin 80a). Thus, according to Onkelos, the שׁוֹר הַבָּר is the הַאָּח of our verse. This accords with the opinion of R' Yose in Tosefta, Kilayim 1:6. The Sages disagree with R' Yose and maintain that the אַר מַבְּר מוֹר הַבָּר and maintain that the הָאוֹר מוֹר הַבָּר are two different animals (see Rash, Kilayim 8:6; Marpei Lashon; Me'at Tzori).

11. The word הָּיְנֵא literally means "song" and Onkelos translates it with the word רִּינָא, which, similarly, means joy. Rabbeinu Meyuchas explains that this animal gives a loud, melodious call (see Pas'shegen; Shaarei Aharon).

R' Saadiah Gaon identifies zamer as the giraffe, although Chullin 80a and Targum to Mishlei 5:19 seem to identify it as a type of wild goat.

- 12. The Hebrew פַּרְטָה means the sole of an animal's foot, which, in many animals, refers to the hoof. At first glance, the term מַפַרֶּטֶת seems to be a verb form of פַּרָטָה, so that מַפְרֶסֶת פַּרְסֶת would mean merely, "possessing a sole of the foot." However, if this were the meaning, the phrase used to describe the nonkosher animals in the following verse, ופרסה לא הפריסו, would mean "they do not have a sole"; yet all animals have a sole on which they walk! Rashi therefore points to Onkelos, who renders מפרסת as מפרסת, split, interpreting מפרסת not as being related to פַרְטָה, sole, but as being related to פָּרִיּםה, cut or broken; i.e., its hoof is split (Mizrachi; see Radak, מפרס Shorashim פרס). Others, however, maintain that is indeed the verb form of פַרְטָה and is a way of saying that it has a "double" sole, i.e., its hoof is split into two hooves (Radak ibid.).
- 13. Had the verse said merely that the animal's hoof must be split (מַבְּרַסָּת פַּרְסָה), we would have thought

בַּבְּהֵמֶה אֹתֶהּ תֹאבֶלוּ: זְ אֲךְ אֶת־זֶּה לְאׁ תְאבְלוּ מִמַּשְּבֵּי הַגֵּּרָה בּבְעִירָא יָתַהּ תִּיכְלוּן: זְ בְּרֵם יָת דֵּין לָא תִיכְלוּן מִמַּסְקִּי פִּשְׁרָא וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה הַשְּׁסוּעֶה אֶת־הַגָּמָל וְאֶת־הָאַרְנֶּבֶת וְאֶת־ וּמִסְּדִיקִי פַרְסָתָא מִטְלְפֵּי ׁ יָת גַּמְלָא וְיָת אַרְנְבָא וְיָת טִלְפֵּיֵא

הַשְּׁפָׁן בִּי־מִעֲלֵה גַּרָה הַּמָּה וּפַּרְסָה לֹא הִפְּרִיסוּ טְמֵאִים הָם לָבֶם: טַפְּנָא אֲרֵי מַסְּקֵי פִשְּׁרָא אִנּוּן וּפַּרְסַתְהוֹן לָא *סְדִיקָא מְסָאֲבִין אִנּוּן לְכוֹן:

נ״א: אַסִדִּיקוּ

י"בה

בַּבְהֵמָה. מַשְׁמֵע מַה שֶּׁנְמְיָלְּח בַּבְּהֵמָה אֱכוֹל (חולין סט). מָבֶּחֹן אָמְרוּ שֶׁהַשְּׁלִי נִיפֶּר בִּשְׁחִיטֵת אָמוֹ (שם טד): (ז) הַשְּׁסוּעָה. בִּרְיָה הִיח שָׁבֵּשׁ לָה שְׁנֵי נַבִּין וּשְׁמֵי שֶׁדְרָאוֹת (חולין ס:). אָמְרוּ רַבּוֹמֵינוּ: לָמָה נִשְׁנוּ, בַּבְּהַמָּה מִפְּנֵי הַבְּיִם בֹּבְיִה הִישְׁסוּעָה וּבָעוֹפוֹת מִפְּנֵי הַרָּאָה שַׁלֹּה גַאַמִרוּ בִּחוֹרֵת כֹּהַנִים (שם סג:):

— CHUMASH TRANSLATION -

among the animals — that one you may eat. That this you may not eat from among those that bring up their cud or from those that have a split hoof: the shesuah, the camel, the arneves, and the shafan, for they bring up their cud, but their hoof is not split — they are unclean to you;

- ONKELOS ELUCIDATED -

brings up its cud,^[14] בְּבְעִירָא — among the animals — מַהָּ — that type of animal you may eat.

7. בְּרֵם יָת דֵּין לָא תֵיכְלוּן אַ הַיקלוּן אָ הַיקלוּן בּישְרָא — from among those that bring up their cud וּמִסְּרִיקי — from among those that bring up their cud וּמִסְרִיקי — or from among those that have split Hooves that are divided into two distinct Hooves: יָת גַּמְלָּא הַי יָת גַּמְלָּא — the camel, וְיָת אַרְנְּבָא — and the arneves, וֹיִם בְּשָׁרָא אַנוּן — and the TAFZA, מוֹין בּשְּׁרָא אַנוּן — for they are animals that bring up their cud, מְּלֵילְא הְרִיקֹא — but their hoof is not split — מְסָאֲבִין אַנּוּן לְבוֹין בּוֹין בְּנוֹין לְבוֹין — they are unclean to you;

that it is enough for it to be split at the tip. The additional statement אָסְעֵּת שָׁסֵע פְּרָטֹת, and its hooves are completely divided, indicates that the hoof must be divided throughout its entire height, so that each hoof actually consists of two distinct "hooves," as indicated by Onkelos' וְמַשְלְּפָא שָלְפִין (see Rashi; Rashi to Vayikra 11:3 with Gur Aryeh, and see our note 3 there).

14. The literal meaning of אַשָּרָא is "that which is dissolved." The cud is thus called because the food that the animal has eaten becomes dissolved and softened through the cud-chewing process (Rashi, Vayikra ibid.).

15. Onkelos interprets the word הַשְּׁטִּרּצָה as that is divided, similar to the word שַּׁטַעִּי in the previous verse. Rashi, however, following Chullin 60b, explains that the word הַשְּׁטִּרְּנָה refers to a specific animal, the shesuah, and is the first of the list of nonkosher animals listed in this verse. This animal is called by this name since shesuah literally means divided, and this animal has two backs and two spinal columns, making it appear to be divided along the middle. [According to Rashi, this description of two backs refers to a specific species of animal; Targum Yonasan, however, writes that it refers to an animal from a kosher species with a birth defect of two backs. These reflect two opinions in the Gemara (Niddah 24a; see there, with Rashi and Tosafos).]

For a discussion as to why *Rashi* does not follow Onkelos' simple reading, see *Gur Aryeh* and *Nefesh HaGer*. For an alternative understanding of Onkelos, see *Chalifos Semalos*.

16. This is commonly identified as the hare.

17. The Aramaic term טָפּוָא means "a jumper" (Aruch ני טפוא; see Targum to Tehillim 68:17). This may be a reference to the hyrax (a skillful jumper), which is how the shafan is widely identified.

וְאֶת־הַבְּקוֹיר בֶּי־מַפְּרִיס פַּרְסָה הוּא וְלָא גַּלָה טָמֵא הוּא וְלָא בָּשַׁר מְסָאַב הוּא וְנָת חֲזִירָא אֲבִי סְרִיק פַּרְסָת הוּא וְלָא פָּשַׁר מְסָאַב הוּא לְכֹוֹ מִבְּסְרָהוֹן לָא תֹאבֶלוּ וּבְּנְבְלְתָם לֹא תִגְּעוּ: ס י אֶת־זֶה לְכֹוֹ מִבְּסְרָהוֹן לָא תֹאבֶלוּ וּבִּנְבְלְתָם לֹא תִגְּעוּ: ס י אֶת־זֶה לְכֹוֹ מִבְּסְרָהוֹן לָא תֹאבֶלוּ וּבִּנְבְלְתָם לֹא תִגְּעוּ: ס י אֶת־זֶה מִיכְלוּן וּבִּנְבְלְתָם לֹא תִגְּעוֹי: ס י אֶת־זֶה מִיכְלוּן וּבִּנְבְלְתָם לֹא תִגְּבְלוּן וְבַּנְבְלְתָם לֹא תִאבֵלוּ וְמַלְפִין מִבּל דִּי בְּמַיָּא בֹּל דִי לִב בְּנִבְלוּן מְבֹּל דִי בְּמַיָּא בֹּל דִי לְבֹּ סְנַפִּיר וְכַשְׁעֻשֶׁתְ לְא תֹאבֵלוּ תִּאבֵלוּ מִיכְלוּן: י וְכֹל דִי לִית לֵה צִיצִין וְקַלְפִין לָא תִיכְלוּן מִיכְלוּן בָּמְיִבְלוּין בְּלְּבָּיוֹ לָא תִיכְלוּן מִיבְלוּן: י וְכֹל דִי לִית לֵה צִיצִין וְקַלְפִין לָא תִיכְלוּן מָּבְלְּהוֹן לָא תִיכְלוּן: סִבְּבְיוֹ לָא תִיכְלוּן: י וְכֹל דִי לִית לֵה צִיצִין וְקַלְפִין לָא תִיכְלוּן מְּבְלְהִוֹן לָּא תִיכְלוּן: סִבְּבְּיוֹ לְאַ בְּבֹי מִיְלוּן: י וְכֹל דִי לִית לֵה צִיצִין וְקַלְּבְּוֹן לָא תִבְלוּן: מִבְלוּן: סִבְּיוֹ לְיָא בְּבִין בְּיִי לֵבְיוֹ לְּיִי בְּבִיוֹ לְבִין מִבְּלוּן: יוֹבְל בְּבְיוֹ לְיִי בְּבִין בְּבִין בְּבְּיוֹם לְא בְּבִין בְּיִי לְּיִין מִיבְלוּן: יוֹבְל בְּבְיוֹ לְבְיּוֹ בְּבְּיוֹן בְּיִבְּיוֹ לְיִי בְּבְּיוֹ בְּיִי מִיבְלוּן: מִּבְּיוֹן בּבְּיוֹי בְּיִי בְּיוֹין בְּבְּיִין בְּיִי בְּיוֹין מִבְּיִבְיוֹן מְבְּיִין בְּיִין בְּיִין בְּיִי בְּיוֹין בְּיִי בְּיִי בְּיִין בְּיִין בְּיִי בְּיִין בְּיִי בְּיִין בְּיִי בְּיִי מִּיִים בְּיִי בְּיִיוֹי בְּיִי מִיִּיְיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִין בְּבְּיִים בְּיִים בְּעִיּיִי בְּלִין בּיִי בְּיוֹי בְּיִי בְּיוֹין בְיּיִי בְּיִייִין בְּיִיְיִין בְּיִי בְּיוֹי בְּיִין בְּיִייְיוֹי בְּיִבְיוֹ בְּיִי בְּיִבְיוֹי בְּיִיוֹי בְּי בְּיוֹי בְּיוֹי בְּיִיוֹי בְּיִי בְּיוֹין בּיְבְיוֹי בְּיוֹי בְּיוֹי בְּיוֹי בְּיוֹין בְּיוֹי בְּיוֹין בְּיִייְיוֹין בְּבְיְיִין בְּיִין בְיוֹין בְּיִייְיוֹין בְּיוֹין בְּבְּבְּיִיוֹין בְּיִיוֹין בְּיִייְיוֹין בְּיִיוֹין בְּיִייְיוֹין בְּיְיוֹיוֹין בְּבְבְבְיְיוֹין בְ

י"כד

קמוּרָה פֹּהַנִים מוּזְהָרִים וְחֵין יִשְׁרָחֵל מוּזְהָרִים, פוּמְחַת נְבֵּלָה קַנָּה לֹח כָּל שָׁבֵּן (תורת כהנים שמיני פרק ד, חש; ראש השנה שז): (יא) בַּל צִפּוֹר טָהֹרָה תֹאבְלוּ. לְהַמִּיר מִשׁוּלַתַת שַׁבַּמְּנֹוֹרָע

(ח) וּבְגַבְלֶתָם לֹא תַגָּעוּ. כַבּוֹמֵינוּ פֵּירְשׁוּ: בְּרֶגֶל, שֶׁאָדֶס חַיִּיבּ לְטַהֵר אֶת שַנְמוֹ בָּרֶגֵל. יָכוֹל יִהְיוּ מוּזְהָרִים בְּכָל הַשָּׁנָה, מַּלְמוּד לוֹמֵר "אַמֹר אֵל הַכּהָנִים וגו'" (ויקרא כא, א), וֹמֵה פּוּמִלָּת הָמֵּת

— CHUMASH TRANSLATION ——

⁸ and the pig, for it has a split hoof, but not **the cud** — it is unclean to you; do not eat of their meat and do not touch their carcass.

⁹ This you may eat from everything that is in the water: everything that has fins and scales you may eat. ¹⁰ And everything that does not have fins and scales you shall not eat; it is unclean to you.

is clean, you may eat.

ONKELOS ELUCIDATED -

- 8. אָרֵי סְדִיק פַּרְסְתָּא הּוֹא וְלָא פָּשַׁר and the pig, אָרֵי סְדִיק פַּרְסְתָּא הּוֹא וְלָא פָּשַׁר for its hoof is split but it does not CHEW its cud מְּסָאַב הּוֹא it is unclean to you; מְכָּלְוּן do not eat of their meat, וּבִנְבַלְתְּהוֹן לָא תִקְרְבוּן and do not touch their carcass. [18]
- 9. יָת דֵין תֵּיכְלוּן This you may eat מַכֹּל דִּי בְמַיָּא from everything that is found in the water: בֹּל דִי לֵה צִיצִין וְקַלְפִין everything that has fins^[19] and scales^[20] you may
- 10. וְבֹל דִּי לֵית לֵה צִיצִין וְקַלְפִין And everything that does not have fins and scales לָא תֵיכְלוֹן you shall not eat; it is unclean to you.
- 11. בְּל צָפַּר דְּבֵי Every bird that is clean (i.e., kosher), תֵּיכְלוּן you may eat.
- 18. Touching the carcass of these nonkosher species of animals renders a person *tamei*. The verse does not mean to convey a general prohibition against becoming *tamei* from such a carcass, since only Kohanim are instructed to avoid *tumah* of a human corpse. Rather, it is referring to the festivals, when a person must take care not to become *tamei* so that he can enter the Beis HaMikdash and bring the offerings required at those times (*Rashi*).
- 19. According to Radak (Yirmiyah 48:9), Onkelos' term צִּיצִין means "wings" (as per Yirmiyah ibid.). Fins are referred to as such because the fish uses them to glide through the water, as a bird uses its wings to fly (see Chullin 59a). According to Rashi (Chullin loc. cit.), however, anything that protrudes

or hangs from the body [such as fins from the body of a fish] may be referred to as צִיץ (see, e.g., *Yechezkel* 8:3).

The literal meaning of סְנְפִּיר וְּקְשִׂקְשׁׁׁׁׁׁׁ is: a fin and a scale, in the singular. Indeed, the Mishnah (Chullin 59a) says clearly that one fin is enough to render a fish kosher (see Tannaic dispute there regarding scales). Onkelos, however, translates both in the plural. Or HaTargum suggests that this is because fish generally have multiple fins and scales.

20. The Aramaic יְקַלְפֶּד is from the root קלף, "peel" (like the removable peel, קַלְפָּד, of fruit). Ramban derives from Onkelos' usage of this term that only scales that can be peeled and removed from the skin render a fish kosher. See Rama, Yoreh Deah 83:1.

יבּ וְּזֶּה אֲשֶׁר לֹא־תְאבְלָוּ מֵהֶם הַנָּשֶׁר וְהַפֶּּרֶס וְהָעַזְנִיֶּה:
יבּ וְדֵין דִּי לָא תִיכְלוּן מִנְּהוֹן נִשְׁרָא וְעָר וְשָׁנְיָא:
יג וְהָרָאָה וְאָת־הָאַיָּה וְהַדִּיָּה לְמִינָה: ידּ וְאָת כַּל־עֹרֶב
יג וְבָּוְפָא וְטָרָפִּיתָא וְדֵיְתָא לִוְנַהּ: ידּ וְיָת כָּל עֹרְבָא
לְמִינְוֹ: טּ וְאָת בַּת בַּנְשָּׁחְשָׁ וְאֶת־הַתַּחְמֶס וְאֶת־הַשְּׁחַף
לְמִינְוֹ: טּ וְאָת בַּת נַעֲמִיתָא וְצִיצָא וְצִפָּר שַׁחְפָּא
לִוְנָהּ: טּ וְיָת בַּת נַעֲמִיתָא וְצִיצָא וְצִפָּר שַׁחְפָּא

בְּיוֹמֵר. וְלָמָה הִוְהִירְךְּ בְּכָל שְׁמוֹמֶיהָ, שֶׁלֹח לִימֵן פִּתְחוֹן פֶּה לְבַעֵּל דִין לַחֲלוֹק, שֶׁלֹח יְהַח הָחוֹמְרָה קוֹרֵח חוֹמָה רָחָה, וְהַבָּח לְהַחִיר חוֹמֵר זוֹ דַיָּה שָׁמָה חוֹ חַיָּה שָׁמָה וְזוֹ לֹח חַמַר הַכַּחוּב. וּבְּעוֹפּוֹת

(ספרי קג; קדושין מ): (יב) וְזֶה אֲשֶׁר לֹא תֹאבְלוּ מֵהֶם. לֶמֱסוֹר אֶת הַשְּׁחוּטָה (שם ושם): (יג) וְהָרָאָה וְאֶת הָאַיָּה וגו׳. הִית רַאָה, הִית אַיָּה, הִית דַּיָּה. וְלָמֵה נִקְרָת שִׁמָה "רַאָּה", שֵׁרוֹמָה

—— CHUMASH TRANSLATION —

12 This is what you shall not eat from among them: the nesher, the peres, the ozniah;
13 the raah, the ayah, and the dayah according to its kind;
14 and every orev according to its kind;
15 the bas yaanah, the tachmos, the shachaf,

— ONKELOS ELUCIDATED —

- 12. יְבִין דִּי לָא תֵיכְלוּן מִנְּהוֹן This is what you shall not eat from among [the birds]: נְשְׁרָא the nesher, יְצִין the AR, יְצִין and the AZYA; and the AZYA;
- 13. יְּטֶרְפִּיתָא the BAS KANFA, [24] וְטֶרְפִּיתָא the TARAFISA, [25] the TARAFISA, [26] according to its kind; [27]
- 14. יוֶת בַּל ערבָא לונה and every orev[28] according to its kind;
- 15. וְיָת בַּת נַעֲמִיתָא the BAS NAAMISA, [29] אייצָא the TZITZA, [30] וְצָפָּר שַׁחָפָּא the shachaf BIRD, [31]
- 21. Commonly assumed to be the eagle (cf. *Tosafos, Chullin* 63a). it is named יְשֶׁר for its long-range vision (vision] (*Chizkuni* to *Vayikra* 11:13).
- 22. According to R' Saadiah Gaon and Ralbag, the פַּרָּט is the bearded vulture. It is called by this name because it breaks [פּוֹרָט] the bones of its prey with its powerful beak and feeds on the marrow. [Indeed, the bearded vulture's old name ossifrage means "bone breaker."] R' D. Z. Hoffman (to Vayikra 11:13) suggests that Onkelos' term ערה similarly means "break," derived from the Hebrew root ישוו אוני break down or destroy (see, e.g., Tehillim 137:7).

 23. The Mishnah (Keilim 17:14) refers to the ישוו אוני is weight its strength (שוו (Radak, Shorashim ועוד (Radak, Shorashim ועוד), or its brazenness (בוֹר בּיִר בַּיִי בּיִר בּיִר בּיִר בּיִר בּיִי בּיִר בּיִר בּיִר בּיִי בּיִי בְּיִר בְּיִר בַּיר בַּיִי בַּיִר בַּיִי בּיִי בּיִי בַּיִי בַּיִי בְּיִי בְּיִי בַּיִי בַּיִי בַּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְיִי בַּיִי בַּיִי בַּיִי בְּיִי בַּי בְּיִי בְּי בְּיִי בְ
- 24. This bird is called a אָדָה because of its extraordinary eyesight [בָּת פַּנְפָּא means see] (Rashi). The Aramaic בַּת פַּנְפָּא literally means bearer of wings; perhaps this bird has a unique wingspan (see Marpei Lashon; Me'at Tzori).
- 25. Marpei Lashon suggests that this bird is named טֶרְפִּיתָא (from the root יָטרף, prey) because it is known to prey on everything, more so than other birds of prey.
- 26. This is also how Onkelos translates the דָּאָה mentioned in Vayikra 11:14, indicating that, in his opinion, the הַאָּה and הַיָּה are synonymous [רְּיָה is presumably the Aramaic form of דָּיָה; see dispute in Chullin 63b (Lechem VeSimlah to Vayikra ibid.). Rashi (Bava Metzia 24b) identifies the הַיָּה as a vulture.

Rashi cites the opinion in Chullin 63b that all three bird names mentioned in this verse — as well as the mentioned in $Vayikra\ 11:14$ — are all different

- names for the same bird. The Torah lists all the names by which this bird is known to ensure that a person will not claim that the bird he holds is known by a different name and thus permitted (see *Chullin* 63b).
- 27. Wherever the term "to its kind" or "to its kinds" is added to the name of the bird, it means to include birds of varying names and appearance that belong to the same species (Rashi to Vayikra 11:13). The plural "kinds" (as in v. 15) may refer to additional varieties within a species (see Haamek Davar to Vayikra 11:14), or to the male and female of a species (see Aderes Eliyahu to Bereishis 1:25).
- 28. This is widely identified as the crow or raven, named עוֹרֶב [similar to עָּרֶב, evening] due to its dark color (Ibn Ezra to Vayikra 11:15). See, however, Tosafos, Chullin 62b.
- 29. The נֵּעְמִיהָא is synonymous with the הַּנְעַמִיהָּא mentioned in the Gemara (Shabbos 128a; see Rashi there). The Gemara says that this bird eats glass. This clearly refers to the ostrich, which eats glass and iron [in order to aid its digestion] (Ramban to Chullin 65a).
- 30. The Hebrew name מַּחְיּחָ is on account of this bird's habit of stealing (סָּיִח) from other birds (*Ibn Ezra, Chizkuni* to *Vayikra* 11:16). [*Targum Yonasan* (to *Vayikra* 11:16) renders it הַּיְּמִיּחָ*א*, snatcher.] R' D. Z. Hoffman (to *Vayikra* ibid.) suggests that this is the cuckoo, which does not build its own nest, but instead takes over the nests of other birds.
- 31. Onkelos adds the word אַפַר, "bird," for the sake of clarity, since the Aramaic word אחש has multiple meanings (Tosafos U'Miluim to Vayikra 11:16, first approach).

יְּשֶׁתְ־הַנֵּץְ לְמִינֵהוּ: יוּ שֶׁת־הַכְּוֹס וְשֶׁת־הַיַּנְשִׁיּף וְהַתִּנְשֶׁמֶת:
יוּנְצָא לִּוְנְוֹהִי: יוּ וְקַרְיָא וְקְּפֹּיִּפְּא וּבַּוְתָא:
יוּ וְקָתָא וְיַבְקָבָּא וְשָׁלְינִיּנָא: יוּ וְהַחֲסִיבְּה יְשָׁלֵינוּנָא: יוּ וְחַנְּרִיתָא
וְהַבְּבָּא וְשָׁלֵינוּנָא: יוּ וְהַהְוֹכִיכָּא וְיַבְקָבָּא וְשָׁלֵינוּנָא: יוּ וְחַנְּרִיתָא
וְהָאֲנָפָה לְמִינָה וְהַהְוֹכִיפַת וְהָעֲטַלֵּף: יוּ וְכֹל שֶׁבֶץ הָעוֹף
וְאָבָּוּ לְזְנָהְ וְהַבְּוֹבִיפַת וְהַעְטַלֵּפָּא: יוּ וְכֹל רְחֲשָׁא דְעוֹפָּא וְאַנְפָּא לִוְהַ וְנַנֵּר טוּרָא וַנְצַלְּא וַעֲטַלֵּפָּא: יוּ וְכֹל רְחֲשָׁא דְעוֹפָּא

(יח) הּוּבִיפַת. הוּא פֵּרְגְגוֹל הַפָּר, וּבְלע"ז הרופ"א, וְכַרְבֵּלְּפּוֹ כְפּוּלָה (שִס: (יט) שֶׁבֶץ הָעוֹף. הַס הַנְּמוּכִיס הָרוֹחֲשׁים עַל הָאָרֶן, כְּגוֹן זְבוּבִיס וּלָּרָעִיס וַחֲגָבִיס טְמֵאִיס, הַס קְרוּיִיס שֶׁרֶץ: פָּרֵט לְּךְּ הַפְּמֵמִחִים, לְלַמֵּד דְהָעוֹפוֹת פְּהוֹרִים מְרוּבִּים עַל הַפְּמָתִיִם, לְפִיכָךְ פָּרַט מֶת הַמּוּטָט (חולין סג:): (טז) הַתִּבְשְׁעָת. קלב"ל שורי"ן: (יז) שַׁלַךְ. הַשׁוֹלֵה דְּגִּים מִן הַיָּם (טם סג.):

— CHUMASH TRANSLATION –

and the netz, according to its kinds; ¹⁶ the kos, the yanshuf, and the tinshemes; ¹⁷ the kaas, the rachamah, and the shalach; ¹⁸ the chasidah, and the anafah according to its kind, the duchifas and the atalef. ¹⁹ Every flying creeping creature

- ONKELOS ELUCIDATED -

ונצא לזנוהי — and the $netz^{[32]}$ according to its kinds;

- 16. יְקְרָיָא the *KADYA*, יְקְפּוֹפָא the *KIPOFA*, ובַוְתָא and the *BAVSA*; [34]
- 17. יְיַרְקָא the *kaas*, הייַרְקָרָא the *YERAKREIKA*, הייַרְקָרָא and the *SHALEI-NUNA*; [37]
- 18. יְחַנְּרִיתָא the CHAVARISA, [38] וְאַבּּוּ לִּיְנַה and the $IBU^{[39]}$ according to its kind, יְנַנֵּר טוּרָא the NAGAR TURA, [40] and the atalef. [41]
- 19. יכל רחַשָא דְעוֹפָא Every flying creeping creature [42]

32. This is the sparrow hawk (Rashi and Ramban to Vayikra 11:16; cf. Tosafos Chullin 63a).

33. The קְּדְיָא (kos) and the קפּוֹפָא (yanshuf) are two species of owl (Rashi to Vayikra 11:17). The former is called קְּדְיָא because it bows (or "bobs") its head [related to קירה, bowing] (Roke'ach, cited in Me'at Tzori).

[In Vayikra 11:17 there is an alternate version of Onkelos that reads בְּרָיָא, see our commentary to that verse for a discussion of that version.]

- 34. This is a bat (*Rashi*). [A variation of Onkelos' word בְּחָתָא appears in *Chullin* 63a, and *Maharshal* there suggest that it means "repugnant."]
- 35. This bird is named אָקָד, on account of its habit to regurgitate its food [אָק means vomit] (Ibn Ezra and Chizkuni to Vayikra 11:18). Some maintain that it is the pelican (R' Saadiah Gaon; Ibn Janach).
- 36. The Gemara (Chullin 63a with Rashi) identifies the יְרָמְרֵק (סְרֵם סְרָ) as a bird called יְרָקְרֵק because its squawk has a "sherakrak" sound. HaKesav VeHaKabbalah (to Vayikra 11:18) writes that this is Onkelos' intent as well, and identifies this bird as a North African bird called alserakrak in Arabic. In English, this bird is known as the roller. Gra (cited by his son in Tirgem Avraham to Vayikra 11:18) also maintains that the text of Onkelos should be emended to read אַרְקְרֵקא as in the Gemara. Nesinah LaGer (to that verse), however, suggests that there is no discrepancy: The bird has two names in Aramaic. The Gemara calls it יִרְקְרֵקְא por the sound it makes and Onkelos calls it יִרְקְרֵקְא pecause of its greenish color (יִרי, green). 37. This is a bird that draws fish out of the sea (Rashi,

citing Chullin 63a). In fact, the Aramaic name שָׁלִינוּנָא is a contraction of שָׁלִי, draw, and גוּנָא, fish (Rashi to Vayikra 11:17). From Rashi to Chullin there, it appears that this bird is the cormorant, which dives deep into the sea to capture fish.

- 38. Rashi (to Vayikra 11:19) cites the Gemara (Chullin 63a), which refers to this bird as a "white vulture," and identifies it as a stork. Onkelos likewise translates it תַּוָּרִיתָּא, from the Aramaic word תְּוָּרִי (Shaarei Aharon to that verse).
- 39. Rashi (to Vavikra 11:19) cites the Gemara (Chullin 63a), which refers to this bird, the אנפה, as a "hot-tempered vulture" (אנף means "anger"; see above, 4:21), and identifies it as a heron. For discussion of Onkelos' rendering of this bird as the *ibu*, see *R'D. Z. Hoffman*, ibid. 40. Literally, cutter of mountains. Rashi (here and to Chullin 63a) describes this bird, the דּוּכִיפַת, as a "wild rooster" whose crest appears as though it is folded and tied down to its head (see further, Rashi to Vayikra 11:19). Based on the Old French word cited by Rashi here, this would be a hoopoe (cf. Rashi to Chullin there). It is called a "mountain cutter" because it was known to take the shamir (a small creature that can miraculously split stone) and put it on rocky mountaintops in order to break up their soil and make them fit for cultivation (see Gittin 68b). 41. A small nocturnal bird (Ibn Ezra to Vavikra 11:19). Some identify this as the bat (Radak, Shorashim עטלף: Rashi to Bechoros 7b, who describes it as a "mouse with wings"); see, however, Rashi cited in note 34.
- 42. This refers to any small flying creature that seems

י"נס

לְבַלוֹת (עבודה זרה סד:): בִּי עַם קְדוֹשׁ אַתָּה לַה׳. קְדֵּשׁ אֶתָּה לַה׳. קְדֵּשׁ אֶתָּה בַּמּוּפֶּרִים נִמְמְלְּהְּ בַּמּוּפֶּרִים נוֹמְמַרִים נוֹמְנִים בְּכֶּם עַלְמְרָים נוֹמְנִים לְּהָ, דְּבָרִים בַּמּוּפֶּרִים וַמְתַּרִים נוֹמְנִים בְּבָּישֵׁל בְּדִי. מֹס (מפרי שם): לא תְבַשֵּׁל בְּדִי וּבּוּ שָׁלִשׁ פְּנִים ושמות כג, יט; שם ל, כוו, פְּרָט לְחַיָּה וּלְטוֹפּוֹת וַלָּבַהְמָה מְמַמָּה (מפרי שם; חולין קיג.): לא תַבַשׁל בָּדִי וּבּוּ׳ וְבּנִי וְבִּרִי

(כ) בֶּל עוֹף טָהוֹר תּאבלוּ. וְלֹא חֶת הַפְּמֵחֹ, בָּא לִימֵן עֲבֹּה עֵל לֹת תַעֲטֶּה, וְכֹן בַּבְּהַמָּה, "חֹמָה פּחֹבלוּ" (לשיל פסוק ו), וְלֹח בְּבָּהָמָה, "חֹמָה פּחֹבלוּ" (לשיל פסוק ו), וְלֹח בְּבָּהָמָה, וְלֹחוֹ הַבָּּח מִכְּלֵל עֲבֹּה עֲבָּה, לַעֲבוֹר עֲלֵיהֶה בַּשְּׁעֲרִיךְ. בַּבְּיִבְּה וְלֹח תַעֲבֶה (ספרי קח): (בא) לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְּׁעֲרִיךְ. בִּשְּׁעָרִיךְ. גַּרְ חֹלִבל עַבוֹיְה וְרָה וְלִה חִלֹבֵל עָלִיו שָׁלֹח לַעֲבוֹיְה עֲבוֹיְה וְרָה וְחֹוֹבֵל הַבְּיִם וֹלְה וְחֹוֹבֵל

—— CHUMASH TRANSLATION —

is unclean to you; they shall not be eaten. ²⁰ Every clean flying creature you may eat. ²¹ You shall not eat any carcass; to the stranger who is within your gates shall you give it that he may eat it, or sell it to a non-Jew, for you are a holy people to Hashem, your God; you shall not cook a young animal in its mother's milk.

- ONKELOS ELUCIDATED

יְמְסָאַב הוּא לְכוֹן — is unclean to you; לָא יִתְאַבְלוּן — they shall not be eaten.

- 20. בֶּל עוֹף דְּבֵי Every clean flying creature,[43] יַתִּיבְלוּן you may eat.
- 21. אָ תִיכְלוֹן כָּל וְבִילָּא You shall not eat any carcass that was not slaughtered; לְּתֹּיְבִי בְּקרְוִיךְ to the UNCIRCUM-CISED RESIDENT^[44] who resides IN YOUR CITIES הַּתְּנְנָהַ וְיֵבְלְנַה hor shall you give it that he may eat it, אַרִי עַם קְּדִישׁ אַהְ Or sell it to a MEMBER OF other NATIONS, אַרִי עַם קְּדִישׁ אַהְ for you are a holy people BEFORE Hashem, your God; לא תיכלון בשר בחלב you shall not EAT MEAT IN MILK. (46)

to crawl on the ground (when not flying), such as flies, hornets, and locusts (Rashi). Rashi to Vayikra (11:10, 41) writes that the Hebrew term אָיֶע refers to any creature that moves by crawling or slithering; even if it has legs, its diminutive legs or stature makes its "walking" not apparent. Onkelos thus refers to these creatures as אַיָרוֹחָשׁ (וֹחַ the words of Rashi there: אַיָרוֹחָשׁ (שְׁרוֹחָשׁ אַנְוֹלָ Thereily, noving creatures. According to Ramban (to Bereishis 1:20), Onkelos refers to these creatures as אַיַרוֹחַשׁ due to their constant movement.

- 43. This includes the types of locusts that are permitted to be eaten, as described in *Vayikra* 11:21-22 (*Ibn Ezra; Chizkuni*).
- 44. Our verse's בֵּ cannot refer to a person who converted to Judaism, since a convert is obligated to observe all the mitzvos just as any other Jew, and may not eat an unslaughtered carcass. Onkelos therefore clarifies that the Torah means an *uncircumcised resident*, that is, a

- ger toshav, a non-Jew who accepted upon himself not to worship idols and is allowed to permanently reside in Eretz Yisrael. A ger toshav is not obligated to keep kosher and thus may eat meat from an unslaughtered animal (Rashi).
- 45. The Hebrew נְבְרִי literally means stranger or outsider (see Shaarei Aharon). For clarification, Onkelos often renders this word בָּר עַמְמִין, a member of the nations (see, however, 17:15 below).
- 46. The phrase אָר בְּקוֹלֵב אִמּוֹ, you shall not "cook" a young animal in its mother's milk, appears three times in the Torah (here, and in Shemos 23:19, 34:26), and all three times Onkelos renders it, you shall not "eat" meat in milk. Although the verse specifies a young animal in its mother's milk, Onkelos sets it out as a prohibition of eating milk and meat without qualification. This is consistent with the Oral Law, which teaches (see Chullin 114a-b) that the prohibition applies to any cooked milk-and-meat mixture (see Lechem VeSimlah to Shemos

חמישי כּבּ עַשֶּׂר הָּעַשֵּׂר אָת כָּל־הְבוּאַת וַיְעֶךְ הַיּצֵא הַשָּׂדֶה

כּבּ עַשֶּׂרָא הְעַשֵּׁר יֻת כָּל־הְבוּאַת וַיְעֶךְ יִּדְיַפֵּק חַקְּלָא
שָׁנָה שְׁנָה: כֹּג וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי | יהוְה אֱלֹהָיךְ בַּמְּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַרְ
לְשַׁבֵּן שְׁנְה שָׁבְּנְתּה תַּמֶּן מַעְשַׂר דְּגָנְךְ תִּירְשְׁךְ וְיִצְהָלֶּךְ וּבְּכֹרָת
לְשַׁבְּן שְׁמְוֹ שָׁם מַעְשַׂר דְּגָנְךְ תִּירְשְׁךְ וְיִצְהָלֶּה וּבְּכֹרָת
לְשַׁבְּן שְׁמְוֹ שָׁם מַעְשַׂר דְּגָנְךְ תִּירְשְׁךְ וְיִצְהָלֶּךְ וּבְּכֹּרָת
תוֹנְךְ וְצִאנֶךְ לְּמִעֵן תִּלְּמַד לְיִרְאָה אֶת־יהוְה אֱלֹהֶיְּ
תוֹנְךְ וְצִאנֶךְ בְּדִיל דְּתִילַף לְמִדְּחֵל קָּנָי יִיְּ אֶלְהָרְ
בָּלְרַבְּ וְצָאנֶרְ בְּדִיל דְּתִילַף לְמִדְחַל קָּנִי יְיָבְ שְׁאָהָרְ
בָּל יוֹמִיָּא: כּדּ וַאָּרֵי יִסְנֵּי מִנְּךְ אַרְהְאָ אֲרֵי לָא תִנְּכֵל שְׂאֵתִוּ

*נ״א: דְּיְפַּוֹק

י"כן

שָׁבָּה. מִבָּאן שָׁאֵין מְעַשְּׂרִין מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן (ספרי קה; בכורות גג:): (בג) וְאָבַלְתַּ וֹגוֹ׳. זֶה מַעֲשֵׁר שֵׁנִי (ספרי קו), שֶׁבְּבָּר לָמִדְנוּ לִמִּן מַעֲשֵׁר רֹאשׁוֹן לַלְוִים, שֶׁבֶּאָמֵר "בִּי מַקְחוּ מֵאַת בְּנֵי יִשְׁרָאֵל וֹגוֹי" (במדבר יח, כו), וְגְחַן לָהֶם רְשׁוּת לְאַרְלוֹ בְּכָל מָקוֹם, שֶׁצֶּאֵמֵר וֹגוֹי" (במדבר יח, כו), וְגְחַן לַהֶּם רְשׁוּת לְאַרְלוֹ בְּכָל מִקוֹם, שֶׁצֶּאֵמֵר "ואכלפּס אֹתוֹ בכל מקוֹם" (שם לא), על פרחף זה מעשר אחר הוא:

(כב) עַשֵּׂר הְעַשֵּׂר. מַה טְנְיָן זָה אָלָל זָה, אָמֵר לָהֶם הקב"ה לְיִּשְׂרָה לֹֹ מִּגְּרְמוּ לִי לְבַשֵּׁר הָעָשֵּׁר. מַה טְנְין זָה אָלָה שָׁר שָׁהָ שָׁה בְּקְיִים אָל מְּבִּיּחָה עַד שָׁהֵן בִּמְעֵי אָמוֹמִיהֶן, שָׁאָם אֵין אַמֶּם מְעַשְּׂרִים מַעְשְׂרוֹת כָּרְאוּי, כְּשָׁהוּא סְמוּךְ לְהִתְּבַּשׁׁל אֲנִי מוֹלִיא רוּחַ קְדִים וְהִיא מְשַׁדְּבְּפֶּוּ, שֻׁנְּה "וּשְׁבָּפָה לְכִיי קְמָה" (מלכים־ב יט, כו). וְכַן לְעִנְין בְּפוּרִים (מנחומא יו): שָׁבָּה לְכִיי קַמָּה" (מלכים־ב יט, כו).

— CHUMASH TRANSLATION -

²² You shall surely tithe the entire crop of your planting that the field produces year by year. ²³ And you shall eat before Hashem, your God, in the place that He will **choose** to rest His **Name** there — the tithe of your grain, your wine, and your oil, and the firstborn of your cattle and your flocks, so that you will learn to **fear** Hashem, your God, all the days. ²⁴ But if the road will be too long for you, in that you will not be able to carry it.

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 22. יַת בָּל עַלְלַת זַרְעָף You shall surely tithe יָת בָּל עַלְלַת זַרְעָף the entire crop of your planting that the field produces שַׁתָּא בְשַׁתָּא year by year.
- 23. יְתֵיכוֹל קֵּרָם יְיָ אֱלָהָף And you shall eat before Hashem, your God, יְתֵיכוֹל קֵרָם יְיַ אֱלָהָף in the place that He will FAVOR over all others to rest His SHECHINAH there (i.e., Yerushalayim) קַעְשֵׁר עִיבוּרָף the maaser sheni tithe [47] of your grain, קַמְרָף your wine, קּמְשָׁחָ and your oil, of your grain, יּבְּרֵלְיִ וְעִנְךְ your wine, יְמִשְׁחָר and your oil, בְּרֵלֹךְ וְעִנְךְ and, you shall likewise eat in Yerushalayim the firstborn of your cattle and of your flocks, בְּרִיל דְּתֵילַף so that you will learn to HAVE FEAR BEFORE Hashem, your God, [49] בְּלִינִינָ אֱלָהָף all the days.
- 24. וַאֲרֵי יִסְגֵּי מִנּךְ אֶרְחָא But if the road from your home to Yerushalayim will be too long for you, אֲרֵי לָא תִבּוּל לְמִטְּלַה
 so that you will not be able to carry [the maaser sheni] all

23:19). For further analysis of Onkelos' opinion about this law, see our note 34 to *Shemos* 23:19; *Me'at Tzori*.

47. Maaser sheni is the second tithe removed from produce (after maaser rishon, the first tithe, which is given to a Levi; see Bamidbar 18:26). Maaser sheni is taken during the first, second, fourth, and fifth years of the seven-year Shemittah cycle. During the third and sixth years of the cycle, maasar ani (the tithe for the poor) is taken in place of maaser sheni; see vv. 28-29.

48. Male firstborn cows, sheep, and goats, if unblemished,

must be offered on the *Mizbe'ach* and their meat eaten by the Kohanim in Yerushalayim (*Bamidbar* 18:17).

49. The requirement to eat these foods in Yerushalayim will lead to fear of Hashem, because while in Yerushalayim eating his tithes, a Jew would see the Beis HaMikdash — where Hashem's Presence was manifest — and the Kohanim engaged in their service. This would fill onlookers with awe and reverence for Hashem (*Rashbam*). In addition, Yerushalayim, as the seat of the Sanhedrin, was filled with wise men and

שׁבַּע וּבַּשִׁמֵּר וְשִׁמִּל וּבְּכֵל הִי תִשְׁאֵלְנָּךְ נַפְּשֵׁךְ וְתִיכוּל תִּמָּן בֻּרָּלְּ אָבִי יִּתְרְשִׁ בְּכֵל הִי תִּשְׁאֵלְּךָ נַפְשֵׁךְ וְתִכּוֹל תִּמָּן לְּטִּרְ בְּבִּי יִּ וְתִּמֵּן בְּכֵל הִי תִּתְרְאַ הִי וְתָּתְּעִ בִּבְּלָתְ לְּצִרְיִּ הִי תִּתְרְאֵי נִפְשֵׁךְ בַּבְּלָתְ לְּאַרָּיִ בְּיּ בַּסְפָּא בִּיִּדְךְ וְתָבֶּרְ הִי תִתְרְאֵי הִי וְתְתָּוֹ בְּכַלְתְּ אָעָרִי הִנְּשְׁרְ בִּבְּעָרְ וּבְּצָאוֹ בַּסְפָּא בִּיִּדְךְ וְתָּכָּלְתְ אֶעֶר הִי תִּתְרְאֵי הִי וְתִּתְּתֵּ בַּבְּכָּקְר וּבְּצָּאוֹ בַּסְפָּא בִּיִּדְךְ וְתָּבֶּרְ וְבָּבְעָר וּבְּבָלֵי אֲשֶׁר הִישְׁאֵלְנָּךְ נַפְשָׁךְ בִּפְשָׁרְ בְּכַלְּתְ שָּׁם לִּמְיִי וְנְבַעָּמָּח וְצִּיְרָהְ בְּכִלְי הִינְרְחַלְ מִמְּלְּ וְבָּבְּעָר וּבְּבְלָּתְ אָשֶׁר וּמִשְׁלְבָּ נַפְשֶׁרְ וְתִּבְּיִלְ אַבְּנִי וְבְּבְעָּתְּ בְּבְיִּנְרְ וְבָּבְּעָרְ וְּבְבָבְּלְ אֲשֶׁר הִישְׁאֵלְנָּ נְפְשֶׁךְ וִתְּבָּלְתְ שָׁם לִּינְיִ וְּבְבְּעָּוֹ בְּעִבְּיִי וְּבְבְעָבְיוֹ אְעָבְיִיךְ וְבְּבָּעָּיִי וְבְּבְבְּעָּיִי וְיְתִנְיִי וְיִבְישְׁרְ וְבְּבְעָבְּיוֹ אְעִבְּיִיךְ וְּבְבַעְּיִילְ וְּבְבִּעְּיִבְּי וְּבְּבְעָּיִיךְ וְבְבְעָבְּיוֹ וְיִבְישְׁבְּי וְבְּבְּעָבְיוֹ אִיבְיוֹ בְּבְעָבְיוֹ בְּבְּעִייְרְ וְבְבְעָבְיוֹ וְבְּבְעָבְּיוֹ בְּעִבְּיוֹ בְּבְעִיבְּיוֹ בְּיִיבְּיוֹ בְּבְּעָבְּיוֹ שְׁבְּבִייִין וְּבְבְעָבְיוֹ וְבְבְעִיבְּיוֹ בְּבְּעִיבְּיוֹ וְּבְבְעִיִּיְ וְּבְּבְעָבְיּ וְּבְּעִיבְּיוֹ בְּבְעְבִּיּאוֹ בְּיִבְּיוֹ בְּבְּעָבְיוֹ בְּבְּעִיבְּיוֹ וְבְּבְעִיבְּיוֹ בְּבְּעִבְּיִי וְּתְּבָּיִי בְּבְּעִיִי וְיִבְּבְיעוֹ בְּבְּעִבְיוֹ בְּבְּעָבְיוֹ בְּבְישָׁרְ וְבְּבִיעִייִּי וְיִבְּיִייִין וְּבְּבִּעְיִיךְ וְּבְּבְּעִיְ בְּבְּעִיְרְ וְבְּבִילְיוֹ בְּבְּעִיבְּיוֹ בְּבְּעִיּבְּיוֹ בְּבְּעִיבְּי וְיבְּבְיוֹבְיוֹי בְּבְּבְּעוֹבְיוֹ בְּבְּעִייִין וְּבְּבְּעוֹבְיוֹ בְּבְּעְיבְּיוֹ בְּבְעְיִיוּ בְּבְּעִיבְיוֹ בְּבְיעְיִיוּי בְּבְיוּבְּבְיוּ בְּבְּעִיבְּיוּ בְּבְיבְּיוּ בְּבְיּבְיוּיוּי בְּיוּבְבְּיוּ בְּבְּבְיוּי בִּיוּיוּי בְּיוּבְּבְיוּ בְּבְּעִייִי וְיבְּבְּבְּיוּי וּבְּבְיוּי בִּבְּיוּ בִּבְּעִייוּ בְּבְּבְיוּבְּבְיוּ בְּבְיבְּיוּי בְּבְּיִיבְיוּ בְּבְּבְּיוּבְּבְיוּי בְּב

יהנה אֱלהֶׁיךּ וְשֶׂמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךּ: בּי וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר־בִּשְׁעַרֶיךְּ יִנָ אֱלָהָרְּ וְתֶחֵבִי אַתְּ וְאֱנָשׁ בּי וְלֵנָאָה דִי בְּקְרָנִירְּ בֵּיתַרְ:

י"בר

ַּפָּה לָשַׂאֹת: (בו) בְּבֹל - פְּרָט. וּבְבֹל אֲשֶׁר תִּשְּאָלְךְּ נַפְּשֶׁךְּ, חָזֵר וְכָלֵל. מַה הַפְּרָט באון וּבַיַּוֹן וּבַשַּבָר, - מְפוֹרָשׁ וְלַד וַלְדוֹת הָאָרֶן וְרָאוּי לְמַאֲכָל אָדָס וכו' (ערונין כו:):

(כד) בִּי יְבֶרֶכְךְּ. טֶּמְהֵא הַמְּנוּאָה מְרוּבָּה לָטֵאת: (כוּ) בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאֵנֶה נַפְשְׁךְ, כְּלָל. בַּבָּקֵר וּבַצֹּאן וּבַיֵּין וּבַשֵּׁכָר,

---- CHUMASH TRANSLATION -

because the place that Hashem, your God, will **choose** to place His Name there will be far from you, for Hashem, your God, will have blessed you — ²⁵ then you may exchange it for money, wrap up the money in your hand, and go to the place that Hashem, your God, will choose. 26 You may exchange the money for whatever your soul desires — for cattle, for flocks, for wine, or for alcoholic beverage, or anything that your soul wishes; you shall eat it there before Hashem, your God, and you shall rejoice — you and your household. 27 As for the Levi who is in your gates,

ONKELOS ELUCIDATED -

the way to Yerushalayim, אָבי יִתְרָעֵי יִיְ אֶלָהֶרְ — since the place that Hashem, your God, will favor to rest His presence there will be far from you, with such abundance that the tithes will be too much to transport —

25. יְתְתֵּן בְּכַּסְפָּא — then you may exchange [the maaser sheni] for money, וּתְצוּר בַּסְפָּא בִּידָךְ — wrap up the money in your hand, וּתְדָעִי יִיְ אֱלָהָךְ בַּהּ — and go with it to the place that Hashem, your God, will FAVOR.

26. וְתְּתֵּן בַּסְבָּא — There you may exchange the money בְּבֹל דִּי — for whatever you heart desires — בְּתוֹרֵי — for cattle, for flocks of sheep or goats, וּבְּחָמֵר חֲדֵת — for wine NEW OR AGED, שְׁתִּיִּלְּנְךְ נַבְּשָׁךְ — or for any food that your soul wishes; יְמָלְּנְךְ נַבְּשָׁךְ — you shall eat it there (i.e., in Yerushalayim) before Hashem, your God, יְתִּחֶרֵי אַתְּ וָאֵנְשׁ בִּיתָף — and you shall rejoice — you, and THE PEOPLE OF your household.

27. ולואה די בקרויך — As for the Levi who is in your CITIES —

Torah scholars. While a Jew was in Yerushalayim consuming his tithes, he would meet these great men and learn from them (Sefer HaChinuch \$360,472).

50. The literal meaning of שֵׁכָּר is "that which

intoxicates." Onkelos therefore explains that יין means "new wine" (i.e., grape juice), which does not intoxicate, and שֶׁבֶר means "aged wine," i.e., fermented wine, which does intoxicate.

לְא תַעַזְבֶנוּ כִּי אֵין לֶוֹ חֵלֶק וְנַחֲלֶה עִמֶּך: ס בח מִקּצְה וּ
לָא יִּתִשְׁבְּקנֵּה אֲבִי לֵית לֵה חֲלָק וְנַחֲלֶה עִמֶּך: ס בח מִסוֹף
שָׁלְשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת־כָּל־מֵעְשֵׁר הְבוּאָרְךְ בַּשָׁנָה הַהִּיא
הְּלָת שְׁנִין תַפֶּק יָת כָּל מֵעְשֵׁר בְּעַלְתְּךְ בְּשַׁנָה הַהִּיא
וְהַנַּחְתָּ בִּשְׁעָרֶיךְ: בּי וּבָא הַלֵּוֹי כִּי אֵין־לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ
וְהַצְּנַע בְּקְרְנִיךְ: בִּי וְיִתִּי לַנְאָה אֲבִי לִית לֵה חֵלָק וְנַחֲלָה עִמָּךְ
וְתַּצְנַע בְּקְרְנִיךְ: בִּי וְנָאָה אֲבֵי לִית לֵה חֲלָק וְנַחֲלָה עִמֶּךְ
וְתַּצְנֵר וְהַיָּתְוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעַבֶּיךְ וְאַבְלוּ וְשָׂבְעוּ וְיִשְׂבְעוּ וְיִשְׂבְעוּין וְיִשְׂבְעוּן וְיִשְׂבְעוּוּ

*נ״א: תַּרַחֲקְנֵּה

רש"י

וְהַבּּר וְהַיַּתוֹם. וְיִפְלוּ מַעֲשׂר שַׁנִי שָׁהוּח שָׁל עַנִי שֶׁל שָׁנָה זוֹ, וְלֹח מֹח בְּלֵפוּ חַׁמָּה בִּירוּשׁלֵיִם בְּדֶרְךְ שֻׁבְּעוֹּ שִׁנִי שָׁל שְׁמֵּי מְחַבְּלְּוּ חַמָּבְּעוּ. מֵן לָהָס בְּדֵי שְבִּיעָה. מִבְּחׁן חָמְרוּ: חֵׁין שְׁבִעוּ. מֵן לָהָס בְּדֵי שְבִּיעָה. מִבְּחׁן חָמְרוּ: חֵין בְּבּוֹכְן וכו' (שם קי). וְחַפָּה מוֹלִיךְ לִירוּשְׁלֵים מַעֲשֹׁר שִׁלְּיִיה שָׁהְשְׁבִיק, וּמִמְוַדֶּה "בִּעַרְמִּי הַקּדְּשׁ מִן שֶׁל שָׁנָה רָחְשׁוֹנָה וּשְׁנִיִּיה שָׁהִשְׁהַיִּם, וּמִמְוַדָּה "בּעַרְמִי הַקּדְשׁ מִן שֵׁבּבִית" (להלן כו, יג), כְּמוֹ שַׁמְפּוֹרָשׁ בִּ"בִי חַכַלָּה לַעְשָׁר" (שם יב): הַבַּנִים" (להלן כו, יג), כְּמוֹ שַׁמְפּוֹרָשׁ בִּ"בִי חַכַלָּה לַעְשָׁר" (שם יב):

(כז) וְהַלֵּנִי וֹגוּ׳ לֹא תַעַזְבֶנּוּ. מלִימֵן לוֹ מַעֲלֵר רָאֹזוֹן (ספרי קח): בּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עָמֶּךְ. יָיְאוֹּ לֶלֶטְ שְׁרָּסָה וּפַּאָה וְסָּכְּלַר, שָׁמַף הוּחֹ יֵשׁ לוֹ חֵלֶק עִמְּךְ בְּיַן כְּמוֹךְ, וְמִינִן חַיִּיבִין וְסָּכְּלַר, שָׁמָף הוּחֹ יֵשׁ לוֹ חֵלֶק עִמְּךְ בְּכֵּן כְּמוֹךְ, וְמִינִן חַיִּיבִין בְּמְעַבֵּלר (ספרי קט): (בח) מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שְׁנִים. בָּחֹ וְלְמֵּר שָׁלִשׁ שְׁנִים. בָּחֹ וְלְמֵּר שְׁלִשׁ מְעַלְרוֹמִיוֹ שֶׁל שְׁנָה רְאֹזוֹנְה וּשְׁנִים לְשִׁמְשָׁה, שֻׁיִּבּעַרַס מִנְשְׁלְרוֹמִיוֹ עָל שְׁנָה רְאֹזוֹנְה וּשְׁלֹי מִיְשִׁל מַעֲלֵר רְאֹזוֹן: מִנְּלֵר רְאֹזוֹן: מִנְשְׁל רְאִלּוֹן מִנְּלֵּר רְאֹזוֹן: מִנְּלְר רְאֹזוֹן:

— CHUMASH TRANSLATION —

you shall not forsake him, for he has no portion or inheritance with you.

²⁸ At the end of three years you shall take out every tithe of your crop during that year and **set it down** within your cities. ²⁹ Then the Levi shall come — for he has no portion or inheritance with you — and the convert, the orphan, and the widow who are in your **gates**, and they shall eat and be satisfied.

ONKELOS ELUCIDATED -

קּבְּקּבֵּה — you shall not forsake him by neglecting to give him the maaser rishon tithe that is due him, [51] אֲרֵי לֵית לֵה חֲלָק וְאַחֲסָנָא — for he has no portion or inheritance with you from which he can earn a living. [52]

28. מְּפוֹף הְּלֶּת שְׁנִין — At the end of every three years of the seven-year shemittah cycle תַּפֵּק יָת בָּל מַעְשֵׁר עֲלַלְתָּךְ — you shall take out every tithe of your crop, בְּשַׁהָא הַהִּיא — during that year, וְתַּצְנַע בְּקְרָוִיךְ — and STOW it within your cities. [53]

29. וְיֵיתֵי לָוְאָה — Then the Levi shall come and receive maaser rishon — אֲרֵי לֵית לָה חֱלָק וְאַחֲטָנָא עִמֶּךְ — for he has no portion or inheritance with you from which to earn a living; — and the poor convert, וְיִרְמָא וְאַרְמֵלְתָּא דִּי בְּקְרְוִיךְ — orphan, and the widow who are in your CITIES, will receive maasar ani; [54] וְיִיבְלוּן וְיִשְׂבְעוּן — and they shall eat and be

- 51. Some editions read לֵא חְרַחְלָּבָּה, do not distance him, indicating that if you forsake the Levi and do not give him his due maaser, you will be distancing him from you and from his service in the Beis HaMikdash, as related in Nechemiah (13:10), that when the Leviim were not given their maaser, they were forced to abandon their service and occupy themselves with farm work (Me'at Tzori).
- 52. As the Torah states elsewhere (*Bamidbar* 18:21-24), the Leviim are to be given *maaser rishon* in lieu of a portion in Eretz Yisrael.
- 53. This verse teaches that if someone has failed to distribute any of his tithes during the three-year *maaser sheni/maasar ani* cycle (see above, note 47), he must

deliver all of them to their proper recipients by Pesach of the fourth year (*Rashi*). This subject is discussed further below, 26:12-15.

[While the verse states that one should *place* these tithes, Onkelos states that one should *stow* them. This reflects the statement of *Sifrei* that if a person is unable to distribute *maasar ani*, he can fulfill his obligation by stowing it safely in the city's storehouses for the poor to take (see *Me'at Tzori*).]

54. Any poor person is eligible to receive *maasar ani*. Convert, widow, and orphan are simply examples of people who are more likely to be poor — a convert because he has no ancestral plot of land in Eretz Yisrael, and a widow and orphan because they lack a breadwinner (see *Ramban* to 24:14).

לְמָעֵן יְבֶרֶכְךָּ יהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מֵעֲשֵׂה יָדְךָּ אֲשֶׁר בְּרִבְּיִל יִּינְרְבִּנְּךְ יִי אֱלֹהֶרְ בְּכָל עוֹבְּיִי יְּדָךְ דִּי בְּיִלְבִּיל דִּייְבָּרְבִּנְּךְ יִי אֱלָהָרְ בְּכָל עוֹבְיִי יְּדָךְ דִּי בְּיִלְשָׁה: ס ששי [טוֹ] אַ מִקּץ שֶׁבַע־שְׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִשְׁה שְׁמִשְׁה שְׁמִשְׁה שְׁמִשְׁה שְׁמִשְׁה שְׁמִשְׁה שְׁמִשְׁת בְּלֹבֹעַל מֵשֵׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יַשִׁה בְּיִ יִּשְׁה בְּרְבִּיְרְ מִּבְיִר מְנִי רְשׁוּ דִּי יִרְשֵׁי בִּיְבְיִי רְשׁוּ דִּי יִרְשֵׁי בִּיְבְעָה בְּרְבִּיְרְ מְּמְשְׁתָא *דְּיִשְׁמֵט בָּל בְּבַע מְּוֹ חַבְּרָה וְמָן אֲחְוּהִי אֲרֵי קְרָא שְׁמִשְּׁתָא קֵּדְם יִיִּי בְּחִי בְּרָה וְמִן אֲחְוּהִי אֲרִי קְרָא שְׁמִשְּׁתָא קֵּדְם יִיִּי בְּחִי בְּרָה וּמִן אֲחְוּהִי אֲרִי קְרָא שְׁמִשְּׁתָא קֵּדְם יִיִּי בְּחִי מִן חַבְּרָה וּמִן אֲחְוּהִי אֲרֵי קְרָא שְׁמִשְּׁתָא קֵּדְם יִיִּי

*נ״א: דתשמט

י"נר

הִיא קְרְבָה, הָא לָמַדְהָּ שֶׁבַע שָׁנִים לְמִנְיַן הַשְּׁמִיטוֹת וספרי קיא): (ב) שָׁמוֹט בָּל בַעַל מַשֵּׁה יָדוֹ. שָׁמוֹט אָת יְדוֹ שֶׁל כַּל בַּעַל מַשָּׁה. וֹנָן הוּא אוֹמֵר לִמַפָּה "קַּשְׁמֵט יַדְּךּ" (פסוק ג)): (א) מִקֵּץ שָׁבַע שָׁנִים. יָכוֹל שָׁבַע שָׁנִים לְכָל מִלְוֶה וּמְלְוֶה פַּלְמוּד לוֹמֵר "קְרְבָּה שְׁנֵת כַּשְּׁבַע" (פסוק טו. וְחָם חַפָּה חוֹמֵר שַׁבָע שַׁנִים לָכַל מָלוֶה וּמְלֵוֶה לָכָלוְחָת כַּל חַׁמָד וְחָתָד, הִיחַךְּ

— CHUMASH TRANSLATION

in order that Hashem, your God, will bless you in your handiwork that you may undertake.

15.

¹At the end of seven years you shall implement a release. ² This is the matter of the release: Every creditor shall release his authority over what he has lent his fellow; he shall not press his fellow or his brother, for he has proclaimed a release for Hashem.

- ONKELOS ELUCIDATED -

satisfied, בְּרִיל דִּי יְבָרְכִנְּךְ יְיָ אֱלָהָף — in order that Hashem, your God, will bless you בְּלֵיל עוֹבָרֵי יְרָךְ דִּי תַעְבֵּר — in all your handiwork that you may undertake.

15.

- 1. מְּסוֹף שְׁבֵע שְׁנִין תַּעְבֵּר שְׁמְטְּהָא At the end of seven years you shall implement a release. [1]
- 2. יְבִין פַּתְגָם שְׁמִטְּתָא This is the matter of the release: אַבָּר מָבִי בְּבִּר הַ THAT every creditor shall release לָא יִתְבַּע מִן what he has lent his fellow; לָא יִתְבַּע מִן what he has lent his fellow; בְּבִּה וּמִן אֲחִוּהִי he shall not DEMAND payment FROM his fellow or his brother, אֲבִי קְרָא שְׁמִטְּתָא קָּדָם יְיָ for he has proclaimed a release BEFORE Hashem.

1. The literal translation of the word γρη is "at the edge" (see *Shemos* 26:28). Onkelos uses the word γιση, at the end, to clarify that the law of the release, i.e., the letting go of loans described in the following verses, comes into effect only at the end of the seventh year, not the beginning. This is in contrast with the other laws of *shemittah*, such as the prohibition to work the land, which apply the entire seventh year (*Arachin* 28b).

Other commentators, however, maintain that the word γஹ, at the edge, can refer to either "edge" of the year, and in this case it refers to the beginning of the year. Accordingly, this verse introduces the general laws of shemittah that must be kept from the beginning of the seventh year, and the following verses discuss the specific laws pertaining to relinquishing debts (Ibn Ezra, cf. Urim VeTumim 67:26 regarding Ibn Ezra's position; see also Ramban).

Ramban writes that when speaking of a unit of seven years, just as the beginning of that unit refers the entire first year, the end refers to the entire seventh. The

expression מָקֵץ שֶׁבֶע שֶׁבִים, at the end of seven years, as Onkelos translates it, therefore refers to the entire seventh year, and command us to observe all of the laws of this shemittah year; see there for further discussion.

2. Literally, man who owns credit (see Shemos 22:24 note 26 for discussion of the word רְשׁה is one term, meaning "a loan from his possessions" (the Torah sometimes uses the word יָד to refer to possessions). The term בַּעַל מַשָּה יְדוֹ therefore means one who owns credit, i.e., a creditor (Beurei Onkelos; cf. Marpei Lashon, Nesinah LaGer, Lechem VeSimlah).

According to Rashi, however, יַר, his hand, in this phrase means, his authority. The verse is speaking to בָּל בַּעֵל מַשָּׁה, each creditor, instructing him that he should יָר release his authority, i.e., his right to demand payment. Beurei Onkelos and Nesinah LaGer point out that the cantillation (te'amim) of the verse (which places the word יְדִי together with מַשָּׁה) agrees with Onkelos' reading of this phrase.

3. Onkelos renders the word wx, usually press or

י"בס

שֶׁמוֹעַ פְּטָב לְּכָל דָּבָר (ויקרא רבה לד, וו: (ה) רַק אִם שְׁמוֹעַ הִּשְׁמַע. אָז "לֹא יִהְיֶה בְּךְ אָבִיוֹן" י: שָׁמוֹעַ הִּשְׁמַע. שָׁמֵע קְמְטָא מַשְׁמִיעִין אוֹמוֹ הַרְבָּה (ספרי קטוו: (ו) בַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לַךְ. וְהִיכָן דְּבֵּר? "בָּרוּדְ אַמָּה בַּעִיר" (להלן כח, ג; ספרי קטו): (ד) אָפֶּס בִּי לֹא יִהְנֶה בְּךְ אֶבְיוֹן. וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "בִּי לֹא יֶחְדֵּל חָבִיוֹן" (פסוק יא), חָלָּא בִּזְמֵן שֻׁאַפֶּס עוֹשִׁים רְצוֹגוֹ שֶׁל מָקוֹם אָבִיוֹנִים בַּאֲחֵרִים וְלֹא בָּכֶס, וּרְשֶׁאֵין אַפֶּס עוֹשִׁים רְצוֹגוֹ שֶׁל מָקוֹם אָבִיוֹנִים בָּכֶם (ספרי קיד). "אָבִיוֹן" דַּל מֵעָנִי, וּלְשׁוֹן "אַבִּיוֹן" מָקוֹם אָבִיוֹנִים בָּכֶם (ספרי קיד). "אָבִיוֹן" דַּל מֵעָנִי, וּלְשׁוֹן "אַבִּיוֹן"

— CHUMASH TRANSLATION

³ You may press the stranger; but over what you have with your brother, you shall release your authority. 4 But [this will not be relevant] when there will be no destitute among you, for Hashem will surely bless you in the Land that Hashem, your God, gives you as an inheritance, to take possession of it, 5 only if you will listen fully to the voice of Hashem, your God, to be careful to perform this entire commandment that I command you today. ⁶ For Hashem, your God, has blessed you as He has spoken of you;

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 3. מְן בֵּר עַמְמִין הִּהְבַּע You may DEMAND payment FROM a MEMBER OF other NATIONS, וְדִי יְהֵי לָךְ עִם אֲחוּךְ but over what you have with your brother (i.e., a loan), תַּשְׁמֵט יְדָךְ you shall release your authority.
- 4. לְחוֹר אֲרֵי לָא יְהֵי בָךְ מִסְבֵּנְא But [4] this will not be relevant when there will be no destitute among you, אֲרֵי בָּרְכָּגְּךְ יִיִּ

 בְּאַרְעָא דִי יִיִּ for Hashem will surely bless you יְבִרְכִּנְּךְ יִיִּ

 in the Land that Hashem, your God, gives you as an inheritance to take possession of it.
- 5. לְחוֹר אָם קְבָּל לְמֵימְרָא דִּייִ אֱלָהְךּ This will come to be only if you will FULLY ACCEPT the WORD of Hashem, your God, אָם הָדְא הָדְא הַדְא to be careful to perform this entire commandment די אָנָא מְפַקֵּד לָךְ יוֹמָא that I command you today.
- 6. אֲבִי יִיָּ אֱלָהֶךְ בְּרְכָךְ כְּמָא דִי מַלִּיל לָךְ For Hashem, your God, has blessed you as He has spoken to you;

oppress, in this context to mean demand payment. Tosafos U'Miluim suggests that Onkelos uses the term demanding payment, in contrast with the more forceful oppress, to clarify that not only is a strong forceful pressing for repayment forbidden once shemittah has passed, but so is any demand for payment at all.

4. The word אֶפֶּט literally means "nothing" (see Bereishis

47:15). Here, the sense is that "all the above will be *nothing*," i.e., irrelevant, when there will be no destitute among you. The Torah assures the Jewish people that as long as they keep the mitzvos, they will not have to worry that there will be a poor class who will need loans, for there will be no poor among the Jewish people (see *Rashi*, *Ibn Ezra*; see also *Tur HaAruch*, cited by *Me'at Tzori*).

יָת יְדֶךְ לֵה וְאֹנָפְא תּוֹזְפָּא תּוֹזְפָּא תּוֹזְפָּא תּוֹזְפָא תּוֹזְפָּא תּוֹזְפָּא תּוֹזְפָּא תּוֹזְפָא תּוֹזְפָא תּוֹזְפָא תּוֹזְפָא תּוֹזְפָא תּוֹזְפָא תּוֹזְפָא תּוֹזְפָּא תּוֹזְפָּא תִּקְפִּין יָת וְדָרְ מֵאֲחִיךְ מִאְרִין מֵאַחִיךְ אַעָּרִיִּךְ בְּאַרְיִוֹן מֵאַחִיךְ אַעָּרִייִךְ בְּאַרְעִרְ בְּאַרְעָרְ דִּי יְיָבִי בְּרְ מִסְכּּנָא חֵד מֵאַחִיךְ בְּאַרְעָרְ בְּאַרְעָרְ בְּאַרְעָרְ בְּאַרְעָרְ דִּי יְיָבִי בְּרְ מִסְכּּנָא חֵד מֵאַחִיךְ בְּאַרְעָרְ בְּאַרְעָרְ בְּאַרְעָרְ דִּי יְיָבְ מֵאָחִיךְ הַמְּאַרְיִוֹן: חְ כִּי־בְּעְחַ תִּפְתַּח תִּפְתַּח מִפְּתַּח לְּוֹּ לֵא תִקְפִּץ עָת־יְיְדְרְ מֵאָחִיךְ הַאֶּלְיִוֹן: חִ כִּי־בְּעְתְׁ תִּפְתַּח תִּפְתַּח לְּוֹּ לָּא תִקְפִּץ עָת יְיָרְךְ מֵאָחִיךְ מִאָּחִיךְ הַאָּלְעִרְ בְּאַרְעָרְ בְּאַרְעָרְ בְּאַרְעָרְ בְּאַרְעָרְ בְּאַרְעָרְ בְּאַרְעָרְ בְּאַבְיוֹן: חִי יִיְרְ מֵאָחִיךְ מִאָּחִיךְ מִאָּחִיךְ מִאָּחִיךְ לְּאַ תִּפְפַּתְ עִיתְקִרְ בְּאַרְעָרְ בְּאַרְעָרְ בְּאַרְעָרְ בְּאַרְעָרְ בְּאַרְעָרְ בְּאַרְעָרְ בְּאָבְיוֹן מֵאָחִיךְ מִיּשְׁחִיךְ לְּוֹּ מִיּפְתָּח תִּפְּתַּח תִּפְתַּח תִּפְתַּח לִּוֹיִבְּ בְּעָבְיּיִיךְ לְאָבְיִרְ בְּבְּעְבִּים וְאַבָּבִי תִּנְבִישְׁ בְּמְעָרְ עִבְּרְ בְּיִבְיּ וְלָא תִקְפִּיּת וְחָבְּבְּי וְלָי תְנְפְבִּים וְאַבְּים תְּמָבִי מְנִים וְחָבְּרְ לְיִיּיִי מְּבְּתְּתְ בְּיִים וְאָבְיּים וְאָבִיים וְאָבְּיִים בְּעְבִּים בְּבְּבְּייִי בְּבְּייִי בְּבְּיִים וְאָבְיִים וְאָבִּייִים וְאָבְיִייִי מְּיִבְּים וְאָבְיִים וְנִיבְּיִי מְּיִבְּים וְאָבִיים וְאָבְיִים וְיְאָבְיִים וְיִבְּיְיִים בְּיִבְּיִים וְאָבִיים וְאָבְיִים בְּבְּיִים וְחָבְיִים בְּיִבְיּים וְיִבְיּיִים וְיִבְּיִים וְיִבְּרְים בְּיִים וְיִבְיּיִים וְיִבְיּיִים וְיִבְּיִים וְיִבְּיְתְיִין מְיִים תְּבְבִּים וְיִבְיּיִים וְיִבְיּים בְּעִבְּים וְיִבְיּים וְבְעִבְּיִים וְיִיּבְיּים וְיִבְיּים וְיִים בְּיִים וְיִים בְּיִים וְיִיּים בְּיִים וְיִיבְייִים בְּיִבְייִים וְיִיּיִים בְּיִים וְיִיּיִים בְּיִיּיִים וְיִיּיִים וְיִיּיִים וְיִיּיִים בְּיִייִים וְיִיּיִים וְּיִיּיִים וְּיִיּיִים וְיִיִיּיִין בְּיִּבְיּיִים וְיִיּיִים בְּיִיּיִים וְיִיּיִים וְיִים וּיִים וְיִיּיִים וְיִיּיִים וְי

נ״א: ארי*

י"בר

לְכָךְ נָחֲמֵר "לֹח מְחַמֵּן". יֶשׁ לְּךְ חָדָס שֶׁפּוֹשֵׁט חֶׁת יְדוֹ וְקוֹפְּנָה וֹג״ה:
שְׁמְרַחֵס לְפּוֹשֵׁט יְדוֹ, וְיָדוֹ קְפּוּנְהוֹ, לְכָךְ נָחֲמֵר "וְלֹח מִקְפּוֹ" (שִׁס):
מַאָחִיךְּ הָאֶבְיוֹן. חָס לֹח מִמֵּן לוֹ סוֹפְּךְ לְהְיוֹת חָׁחִיוֹ שֻׁל חָבִּיוֹ
(שִׁס): (ח) פָּתחַ תִּבְּתִּח. חֲפִילוּ כַמָּה פְּעָמִיס (שִׁס): בִּי פָּתחַ תִּבְּרִיטְנוֹּ. הְבַרַ חַרְבַּי הַבְּעַבְיט תַּעֲבִיטְנוֹּ. הְבִּי מִחְסרוֹ. וְחִי תַּפְּתחַ חֹס: מִס לֹח כָלָה בְּמַפְּנָה מֵן לוֹ בְּהַלְנָחָה (שֹס): דֵּי מַחְסרוֹ. וְחִי תַּפָּה מְנֹלְי לְבִּי לְבִּין בְּשָׁבִיירוֹ (שִׁס; כמובות סוּי): אֲשֶׁר נְחְסֵר לוֹי. חַבְּילִּי מְבָּי וֹנִים וּשִׁס: לוֹי זוֹ חְשָׁה סוֹם לִרְפֹנִי (ברוֹשְׁ לְפָנִיו (שַׁס וּשִׁס): לוֹי. זוֹ חִשְׁה וֹכִן הוּחֹ חוֹמר "חִעשָׁה לוֹ עזר בּנִגדוֹ" (ברחִשִׁית ב, יִק: שִׁס וּשִׁס): וּכִּן הוּחֹ חוֹמר "חִעשָׁה לוֹ עזר בּנִגדוֹ" (ברחִשִׁית ב, יִק: שִׁס וּשִׁס):

יְהַעֲבִטְתָּ, כֶּל לְּשׁוֹן הַלְּוָטָה בְּשֶׁלּוֹפֵל עֵל הַמַּלְוֶה נוֹפֵל בְּלְשׁוֹן מַפְּטִיל, בְּגוֹן "וְהַלָּוִיסָ", "וְהַעֲבַטְהָּ", וְחִס הָיָה חׁוֹמֵר "וְעַבַטְהָּ" הָיָה מַפְּטִיל, בְּגוֹן "וְהַלָּוִיסָ", "וְהַעֲבַטְתָּ גּוֹיִם. יָכוֹל שָׁהְּהָל לִּהְ נוֹפֵל עֵל הַלֹּוֶה, בְּמִוֹ "וְלָוִיקִ": וְהַעֲבַטְתָּ גּוֹיִם. יָכוֹל שָׁהְבֵּט (ספרי שס): וּמְשַׁלְּיָה בְּגוֹיִם רָבִּים. יְכוֹל גּוֹיֵס חְמֵרִיס מוֹשְׁלִיס עָלֶיךְ, פַּלְמוּיּד לוֹמֵר וְאֲתָה לֹא תַעֲבֹט (ספרי שס): וּמְשַׁלְּיִם רָבִּים. יְכוֹל גּוֹיֵס חְמַרִיס מוֹשְׁלִיס עָלֶיךְ, פַּלְמוּיּד לֹמִיר וְבְּךְּ לֹא יִמְשׁלוּ (שס): (ז) בִּי יִהְיֶה בְּךְּ אֶבְיוֹן. הַפָּמָב מְּמִבְר קוֹדְס (שס): מְאַתָּר הְ חִיְרְה, חְתִיך הְוֹרְמִין לְעֵנִיִי עִירְ קְּרְיִמִין לַעֲנִיִי עִירְ חְלְּמִין לַעֲנֵיִי עִירְ חָלְּקִין לַעֲנֵיִי עִירְ חָלְּחִין לַעֲנִיִי עִירְ חָלְּחִין לַעֲנִיִי עִירְ חְאָבְּיוֹן לִמְנִיִי עִירְ חָלְּיִם לִּחֹי לִחְ יִפֵּן חִס לֹח יִפּן, וֹס לֹח יִפָּן חֹס לֹח יִפָּן, בֹס: לֹא יִפְּן חִס בּיִבּן חִבְּים בְּבְּיִם בְּבִּים בְּבְּיִם בְּבְיִין בְּיִבְּים בְּבִּים בְּבְּיִם בְּבְּיִם בְּבְּיִם בְּבְּיִם בְּבְּים בְּבְּיִם בְּבְּיִם בְּבְּים בְּיִבְּים בְּבְּיִבְּעִים בְּיִבְּים בְּבְּיִים בְּבְּיִם בְּיִבְּים בְּבִּים בְּבִייִּים בְּבִּים בְּבְּיִים בְּיִבְּים בְּבִייִם בְּבִים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּבִים בְּבִים בְּיִבְּים בְּבִיים בְּבִיבִים בְּיבְּים בְּבִּים בְּיבְּים בְּבִּים בְּיבֹם בְּיבְּים בְּיבֹּים בְּיבֹים בְּבְּים בְּבְּים בְּיבֹם בְּיבֹם בְּבְּים בְּיבֹּים בְּיבְּים בְּבִּים בְּיבֹוֹים בְּיבְים בְּיבְּים בְּיבְּים בְּיִבְּים בְּיבְים בְּיבִים בְּיבְים בְּיבְּים בְּיבְּים בְּיבִים בְּיבְים בְּיבְים בְּיבְּם בְּיבְּים בְּיבְּים בְּיבְים בְּיבְים בְּיבְּים בְּיבְּים בְּיבְים בְּיבְים בְּיבְּים בְּיבְים בְּיבְים בְּיבְים בְּיבְּיִים בְּיִים בְּיבְּים בְּיבְים בְּיבְּים בְּיבְּים בְּיִים בְּיבְים בְּיבְּים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּבְּיִים בְּיִים בְּיבִים בְּיבְּים בְּיִּם בְּיִים בְּיִּים בְּיִּים בְּבְּים בְּיבִּים בְּיִּים בְּיִּים בְּיִים בְּיִים בְּבְּיִים בְּיִבְּים בְּבְּים בְּבְּבִים בְּיִים בְּיִבְּיִים בְּיִּים בְּיִבְּיִים

— CHUMASH TRANSLATION -

you will lend to many nations, but you will not borrow; and you will rule over many nations, but they will not rule over you.

⁷ If there shall be a destitute person among you, any of your brethren, in one of your cities, in your Land that Hashem, your God, gives you, you shall not harden your heart and you shall not close your hand from [giving] your destitute brother. ⁸ Rather, you shall surely open your hand to him and you shall surely lend him enough for his need that is lacking to him.

— ONKELOS ELUCIDATED —

קווֹף לְעַמְמִין סַגּיאִין וְאַהְ לָא הְוּוּף — you will lend nations, but you will not borrow; וְתִשְׁלוֹט בְּעַמְמִין סַגּיאִין וּבְּךְ — and you will rule over many nations, but they will not rule over you.

- 7. אֲבִי יְהֵי בָּךְ מִסְבֵּנָא If there shall be a destitute person among you, חַד מִאָּחִיךְ בַּחֲרָא מִקּרְנִיךְ ONE OF of your brethren, in one of your cities, חַד מָאַהָּרְ יִהַב לְּךְ הַב לְּךָ הַב לְּךָ הַב לְּךָ הַב לְּךָ הַב לְּךָ in your Land that Hashem, your God, gives you, לְא תַּהְבֶּץ יָת יְדָךְ you shall not harden your heart וְלָא תִּקְפֹּץ יָת יְדָךְ and you shall not close your hand מֵאֲחוּךְ מִסְבֵּנָא from giving your destitute brother.
- 8. אָלָא מִפְתַח תִּפְתַח יָת יְדָךְ לֵה Rather, you shall surely open your hand to him אָלָא תּוֹזְפַגּה and you shall surely lend him בְּמִפַּת חֶסְרוֹנֵה דִּי יָחְטַר לֵה enough for his need that is lacking to him.

5. עבוע literally means "collateral" (below, 24:10); thus הָשָבַטְתָּ literally means, you shall make a loan against collateral. The Torah uses the this term in reference to any loan, since loans are generally taken with collateral (see Radak, Sefer HaShorashim ערך עבט).

6. Onkelos clarifies that the phrase מָאַחֵד אָחָי, literally, of one [of] your brothers, is to be read as if it were written אַחַר מַאַחָּר, one of your brothers. [See Rashi, citing Sifrei, for a law that is derived from the extra word מאַחַר.]

תתן וָיהֵי תפתח מִפַקֵּד לַרְ אֿרָא בֿו מגו

לו. אפילומאה פעמים (שם): לו. בינו לבינד (שם): בי בגלל הדבר. אפילו אמרת ליפן, אתה נוטל שכר האמירה עם שכר הַמַּעֵשֶׁה (שס): (יא) עַל בֵּן. מִפְּנֵי כַן: לֵאמר. עַנָּה לְטוֹבָחְדְּ אַנִי מַשִּׁיאַדְ (שם קית):

יַקָּרָא. אָס בֵּן לָמָה נֶחֱמַר "וְקָרָא עָלֶיךּ", מְמַהֵר חֲנִי לִיפָּרַע

על ידי הַקּוֹרֵא יוֹמֵר מִמִּי שַׁאַינוֹ קוֹרֵא (שם): (י) נָתוֹן תִּתֵּן

(ט) וַקַרָא עַלֵיך. יַכוֹל מְלוָה, מַלְמוּד לוֹמֵר "וְלֹא יִקְרַא" ולהלן

כד, טו; ספרי קיז): וְהַיַה בְרָ חֵטָא. מִכֵּל מַקוֹס, חֵפִילוּ לֹא

— CHUMASH TRANSLATION

⁹ Beware lest there be a lawless thought in your heart, saying, "The seventh year approaches, the [debt] release year," and you will look malevolently upon your destitute brother and you will not give him — then he may appeal against you to Hashem, and it will be a sin upon you. 10 You shall surely give him, and let your heart not grieve when you give him, for on account of this matter, Hashem, your God, will bless you in all your deeds and in all that you turn your hand to. 11 For destitute people will not cease to exist within the Land; therefore I command you, saying, "You shall surely open

ONKELOS ELUCIDATED

9. אָסִתְּמֵר לָךְ דִּילִמָּא יִהֵּי פִתְגָם עם לְבָּךְ בִּרְשַׁע לְמֵימֵר — Beware, lest there be a thought in your heart WITH WICKED-אָביעָתא שַׁתָּא דִשְׁמִטְּתָא — "The NESS,^[7] saying, seventh year approaches, the debt release year," עינר באחור מסבנא — and you will look malevolently upon ולא תתן לה — and you will not your destitute brother יוקרי עלך קדם יו — then he may appeal against give him you BEFORE Hashem, ויהֵי בַּךְ חוֹבָא — and it will be a sin upon you.

10. מתן תתן לה — You shall surely give him ולא יבאש and let your heart not grieve when אָרֵי בּּדִיל פּּתְגָמָא הָדֵין — for it is on account you give him, of this matter יַבַרְכִנַךְ יִיַ אֱלַהַךְ בִּכָל עוֹבַדָךְ וּבִכֹל אוֹשָׁטוּת יִדְרְ that Hashem, your God, will bless you in all your deeds and in all that you turn your hand to.

11. אַרַעָא הוּ אַרַעָא — For destitute people will not cease to exist within the Land, [8] על כן אנא מפקד לך למימר — therefore I command you, saying, מפתח תפתח

The Chumash translation, lawless, follows Rashi

above, 13:14 (citing Sanhedrin 111b), that the term בְּלִיַעַל is an acronym for בְּלִיַעל, "without a yoke." A person who is described as בָּלִיעֵל is one who throws the yoke and authority of Heaven off of himself.

8. The verse does not mean that there will always be destitute people present in the Land, for earlier (vv.

^{7.} Onkelos translates the word בְּלִיעֵל to mean wickedness (see above, 13:14 with note 24, Rashbam here); here, Onkelos adds the beis prefix to explain that the wickedness of the person caused him to have that thought (see further, HaKesav VeHaKabbalah).

אָת־יָדְךְ לְאָחִיךְ לַעֲנָיֶךְ וּלְאָבְיִנְךָ בְּאַרְצֶךְ: ס יב כֵּי־יִמְבֹּר לְךְ יַת יִדְךְ לְאָחִיךְ לְעִנְיֶךְ וּלְמִסְכֵּנֶךְ בְּאַרְצֶךְ: ס יב כֵּי־יִמְבֹּן לְךְ אָחוּךְ בַּר יִשְׂרָאֵל אוֹ בָּת יִשְׂרָאֵל וְיִפְלְחִנָּךְ שִׁית שְׁנִים וּבִשְׁנָה הַשְּׁבִיעִת הִפְּטְרְנֵּה בַּר חוֹרִין מֵעמָךְ: יג וַאֲרֵי תִפְּטְרְנֵּה בַּר חוֹרִין מֵעמָךְ לְא הִפְּטְרְנֵּה בַּר חוֹרִין מֵעמֶּךְ: יג וַאֲרֵי תִפְּטְרְנֵּה בַּר חוֹרִין מֵעמָךְ לְא הִפְּטְרְנֵּה בַּר חוֹרִין מֵעמֶּךְ לִא הִפְּטְרְנֵּה בַּר חוֹרִין מֵעמֶּךְ לִאַבְיִלְּךְ וֹמְנִיְלְ לֹוֹ מִצְּיִרְנְךָ וּמִנְּבְּרְ וּמִמְצְצְרְתָּךְ הַנְּטְרְנֵּה וֹמְמַעְבֶּרְנְּךְ וּמִמְּצְבְרְנָּךְ וּמִמְּצְבְרְנָּךְ וּמִמְּצְבְרְנָּךְ וּמִמְּצְבְרְנָּךְ וּמִמְּבְּרְנְּךְ וּמִמְּבְּרְנָּךְ וּמִמְּצְבְרְנָּךְ

רש"י

דין, שָׁחֵין הָחִּשָּׁה נִמְכֶּרֶת בִּגְנָבָחָה, שֻׁכֶּחֲמֵר "בּגְנַבְּחוֹ" (שמוח כב, ב) וְלֹח בִּגְנַבָּחָה (סוטה כג:), חָלָּח בִּקְטַנָּה שַׁמְּכָרָה חָבִיהָ, וְלַמֵּד בּ) וְלֹח בִּגְנַבָּחָה (סוטה כג:), חֻלָּח בִּקְטַנָּה שַׁמְכָּרָה חָבִיהָ, וְלַמֵּד בָּלְח שָׁחְי בִּשְׁנִיק מַּעֲנִיק מַעֲנִיק מַעֲנִיק מַעֲנִיק מַעֲנִיק": (יד) הַעֲנִיק תַּעֲנִיק. לְשׁוֹן עֵלִי הִיבֹּשׁ בְּּלְבִּיְה וּבְּגַּרִּקְ וּמִנְּקְבָּרְ וּמִנְּקְבָּרְ וּמִנְּקְבָּרְ וּמִנְּקְבָּרְ וּמִנְּקְבָּרְ וּמִנְּקְבָּרְ וּמִנְּקְבָּרְ וּמִנְּקְבָּרְ וּמִנְּקְבָּרְ. מִנְּלֹח חִלּוּ בַּלְבַיִּה מַלְמוּד לוֹמר אשר בּרבּר, מכּל מִיל לוֹמר אשר בּרבּר, מכּל

לְאָחִיךְ לַעֲנִיּךְ. לְמִייֶה אָח, לֶטָנִי. "לַעֲנִיּךְ", וּלְכָךְ כָּתוּבּוּ בְּיוּ"ד אָחָד, לְשׁוֹן עָנִי אָחָד הוּא, מֲבָל "עֵנָיִיְדְ" בְּשָׁנֵי יוּדִי"ן שְׁנֵי עֵנְיִּים: (יב) בִּי יִּמָּבֵר לְךָ. עַל יְדֵי מֲחַרִים, בִּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין בּגְנַבְּחוֹ הַכְּחוֹּב מְדַבֵּר (קדושין יד:). וַהֲרֵי כְבָר גָמְמָר "כִּי מִקְנֶה עֶבֶּד עִבְּרִי" (שמות כא, ב) וּבְמְכָרוּהוּ בֵּית דִין הַפָּמוּב מְדַבֵּר (מכילתא משפטים יב), אָלָּא מִפְּנֵי שְׁנֵי דְבָרִים שֻׁנְּתְּחַדְּשׁוּ כָאן: אָחָד שַׁבָּחוּב אוֹ הַעִבְרִיָּה, אַף הִיא מַּגַא בְּשֵׁשׁ, וְלֹא שֵׁיִמְּבְּרוֹה בֵּית

CHUMASH TRANSLATION -

your hand to your brother, to your poor, and to your destitute in your Land."

nan or a Hebrew girl, will be sold to you, he shall serve you for six years, and in the seventh year you shall send him away from you free. 13 But when you send him away from you free, you shall not send him away emptyhanded. 14 You shall surely adorn him from your flocks, from your threshing floor, and from your vat;

— ONKELOS ELUCIDATED —

יָת יְדָךְ לַאֲחוּךְ — "You shall surely open up your hand לְעַנְיָךְ ילְמִסְבֵּנָךְ בְּאַרְעָךְ — to your brother, to your poor, and to your destitute in your Land."

- 12. אֲרֵי יִזְרַבּן לֶּךְ אֲחוּךְ בַּר יִשְׂרָאֵל אוֹ בַּת יִשְׂרָאֵל If your brother, an ISRAELITE MAN^[9] or an ISRAELITE GIRL, will be sold to you, וְיִפְּלְחִנְּךְ שִׁית שְׁנִין he shall serve you for six years, בַּר חוֹרִין מֵעמָּךְ and in the seventh year you shall RELEASE HIM from you AS A FREEDMAN.^[10]
- 13. וְאָרֵי תִּפְּטְרְנֵה בַּר חוֹרִין מֵעְמָּךְ But when you release him from you as a freedman, אַ קֿא תִפְּטְרְנֵה רֵיקן you shall not release him empty-handed.
- 14. אַפְרָשָׁא תַּפְרָשָׁא תַּפְרָשָׁא לַה YOU SHALL SURELY SET ASIDE [11] gifts FOR him מָעָנֶךְ וּמִאַדְרָךְ וּמִמְעֲצַרְתָּךְ from your flocks, from your threshing floor, and from your wine and oil PRESS;[12]
- 4-5), the Torah promises that when the Jewish people will follow the Torah there will be no destitute among them! Rather, it means that destitute people won't cease to exist *forever* at some point the people may fall from the state of complete observance of the Torah, and then there will be poor people even in Eretz Yisrael (*Ramban*; see there for another approach).
- 9. Starting from the beginning of Shemos, Onkelos renders the term יְהוּדְאי מגּ עִּבְּרִי , a Jew (see Shemos 1:15, with note 15). Only in the context of an עָבֶּר עִבְרִי , בַּר יִשְׂרָאֵל , a Jewish servant, does Onkelos translates it as בָּר יִשְׂרָאֵל , an Israelite. For various explanations of this exception, see Beurei Onkelos to Shemos 1:15; Nefesh HaGer ibid. 21:2; Parshegen ibid. 21:2; see also note 2 to Shemos 21:2. 10. Rashi (to Shemos 21:2) interprets the Hebrew
- to mean freedom: in the seventh year you shall send him to freedom. According to Onkelos, קּפְּשִׁי refers to the servant's status: in the seventh year you shall release him as a freedman. See Limudei Lashon (p. 324) for discussion of this dispute.
- 11. The root ענק refers to an adornment worn on a high and visible place (in *Mishlei* 1:9, the word אָנָק is used for a necklace). Here, it means that you shall give him a significant gift, one by which it will be noticeable that you have benefited him (*Rashi*). Onkelos translates according to the implied meaning (*Me'at Tzori*; see *Lechem VeSimlah* and *Or HaTargum*).
- 12. Rashi (Bamidbar 18:27) writes that the Hebrew יָקָבּע refers to the vat where wine or oil is stored after it is pressed out of the fruit. Onkelos, however, translates

וֹתִתֵּן בְּאַדְנִּוֹ וִּבָּבֶּׁלֶת וְיִהֵּי לֵךְ עָבֶר פָּלַח לְעָלֵם וְאַף לְאַמְתְּךְ וְתִתֵּן בְּאַדְנִוֹ וִּבְּבֶּׁלֶת וְיִהִי אֲרִי יִי וְתִבֶּר אֲרִי עִלְּכָּר אֲרִי עַלְבָּר אֲרִי עַבְּרָא הֲוִימִא בְּיִלְּהָ תִּקְּרָּ עִלְּרָ לִא אֵפֵּוֹלְ מִאְבִיוֹ וּיִמָּא בִין: מוּ וְיִהִי אֲרִי יִימֵּר לָךְ לֵא אֵפֵּוֹלְ מִעְבְּרָא הָנִיִּי אֲרִי יִימֵּר לָךְ לֵא אֵפֵּוֹלְ מִעְבְּרָים וַיִּפְּרְבָּךְ כִּי־טִוֹב לְוֹ עִמֶּרְ: יוּ וְתְּבָּרְ לָא אֵבֶּא מְעִבְּרְּבָּעְ מֵעְמֶּךְ מִעְמֶּרְ מֵעְמֶּרְ מִיְּעָתְר בֵּיְבָּרְ וְאָת־בִּיתֶּךְ מִי עִּבְּרְ לִּא אֵפֵּוֹלְ מִעְמֶּרְ מִי בְּרְבָּרְ וְיִמָּא בִין: מוּ וְיִהִי אֲרִי יִימֵּר לָּן עִמֶּרְ: יוּ וְתִּפְּבְּלְ לָא אֵפֵּוֹלְ מִעְבְּרְ וְמָי בְּיִבְּי וְיִמָּא בִין: מוּ וְיִהִי אֲרִי עִמְּרְ מִלְּבְּרְ עִוֹּלְ לְא אֵפּוֹלְ מִעְמֶּרְ מִּלְּבְּרְ וְיִמְאְ בִּיוֹי וִימָּא בִין: מוּ וְיִהִי אֲרִי לְּוֹ עִמֶּרְ: יוּ וְתִּפְּרְ לְּא אֵפּוֹלְ מִעְמֶּךְ מִינְרְ אָתְרְבִּיים וַיִּיְלְהָּ הִיּיְרְ אִבְייִים וְיִבְּיְלְהְ מִיִּיְלְ מִעְבְּעְא בְּיִרְנְם וְיִבְּלְּהְ מִנְיְיִים וְיִהְיִים עִּבְּיִים לְּיִי עִּבְּיִר עִּנְּרְ לְיִי עִבְּרְ עִּבְּיִים וְנִיתְּעְבְּיִים וְיִיִיְיְ מִּבְּיִים וְּבִייְיְשְׁ מִינְרְיִּ מִּנְרְיִים וְיִבְּיִים וְנִייִי אְבִייִים וְּבְּיִבְּעִיא בְּיִים וְנִיתְ אֲנְיִים עְּנִייִי שְׁבְּיִי שְׁיִי עִיִּיְ עִּנְיִי שְׁיִּבְיִי שְׁיִּיְ עִבְּיִי עִּבְּיִי תְּיִבְּיִי מִּיְנִיתְ מִּבְּיִים וְּיִּבְּיְשְׁ מִּיְנִייְ עִבְּיִים וְּיִי וְיְנִיתְ עְבְּיִים וְיִיִיְ מְּבְּיִים וְּבְּיִי מְיִיְיִים וְּיִיְיִים עְּיִבְּיִי עִּבְּיִים וְּבְּיִים מְּיִיְיִים עְּבְּיִים מְּיִיְיִים עְּיִבְּיִים מְּיִיְיִים עְּבְיִים עִּבְּיִים עִיבְּיִים עְּבְּיִים עְּבְיִים עִּבְּיִים עִּבְּיִים עְּבְּיִים עִּיְנִים עִּיְנִים עִּבְּיִים מִּיִּים וְיִייְיִים עִּבְּיִים מְּיִים וְיִייְיִים מְּבְּיִים מְּיִים מְּבְּיִים מְּיִים עִּבְייִים מִּיְיְיִים מִּיִי יִינִייְ מְיִיְיִים עִּבְּיִים מְּבְּיִים וְּבִּי בְּבְּיים מְּיִים עְּבְיִים בְּיִיבְּי מְיִייְיִים עִּבְיִים עִּיְיִים מְיִיםּיְי עִּיְיִים עִּיִּיְיִים עְבְּיִים עְּבְיִים מְּיִים עְּבְּיִים מְּיִים עְּבְּים בְּיִיתְּיְבְּי בְּיִיתְ

וְשָׁנִיתִי לְּךְ מִבִּיזַת מִלְרֵיִס וּבִיזַת הַיָּס, מַף אַפֶּה הַעֲנֵק וּשְׁנֵה לוֹ (ספרי קכ): (דוֹ) עֶבֶּד עוֹלֶם. יָכוֹל בְּמַשְׁמָעוֹ, פַּלְמוּד לוֹמֵר "וְשְׁבְּפֶּס אִישׁ אֶל אֲקִּזָתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁבַּקּס אִישׁ אֶל אֲקִזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁבַּקּס אִישׁ אֶל מַקְבָּתוֹ וְאִישׁ אָל מִשְׁבַּּמִים לוֹצ. (מכילתא משפטים לו): ס, הַא לַמִדְּם שָׁאָין זָה אַלָּא עוֹלָמוֹ שָׁל יוֹבַל (מכילתא משפטים לו):

מַה שָּבַרַכְךְ בּוֹרְטָּךָ. וּלָמָה נֶטְמְרוּ אַלּוּ, מָה אַלּוּ מְיוּסְדִים שֶׁהֵם בִּכְלֵל בְּרָכָה, אַף כָּל שֶׁהוּח בִּכְלֵל בְּרָכָה, יָּיְאוּוּ פְּרָדוֹת (שם). וְלְמִדוּ רַבּוֹמֵינוּ בְּמַשֶּׁכֶת מִידּוּאָין (יו.) בִּגְאֵרָה שָׁוָה כַּמָּה כּוֹמֵן לוֹ מִכָּל מִין וָמִין: (טו) וְזָבַרְתָּ בִּי עַבֶּד הַיִּיתָ. וְהְעֵצַקְמִּי

- CHUMASH TRANSLATION

as Hashem, your God, has blessed you, so shall you give him. ¹⁵ You shall remember that you were a slave in the land of Egypt, and Hashem, your God, redeemed you; therefore, I command you regarding this matter today.

¹⁶ In the event he will say to you, "I will not leave you," for he loves you and your household, for it is good for him with you, ¹⁷ then you shall take the awl and put it through his ear and the door, and he shall be for you an **eternal** servant. Even to your maidservant

ONKELOS ELUCIDATED -

הַי בְּרְכָךְ יִיָּ אֱלָהָךְ תִּתֶּן לֵה — as Hashem, your God, has blessed you, so shall you give him.

- 15. וְתְּדְכֵּר אֲבִי עַבְּדָא הֲוֵיתָא בְּאַרְעָא רְמִצְרֵיִם You shall remember that you were a slave in the land of Egypt, הוויתא בּין and Hashem, your God, redeemed you; עַל בָּן אֲנָא מְפַבֵּד לָךְ יָת פִּתְּנָמְא הָרֵין יוֹמָא רֵין therefore, I command you regarding this matter today.[13]
- 16. יִיהֵי אֲבִי יֵימֵר לָּךְ לָּא אֶפּוֹק מֵעְמָּךְ In the event he will say to you, "I will not leave you," אֲבִי בַחֲמָךְ וְיָת אֱנָשׁ for he loves you and your household, אֲבִי טָב לֵה ה for it is good for him with you,
- 17. יְתִפֶּב יָת מַרְצְעָא then you shall take the awl, וְתִפֶּב יִת מַרְצְעָא and put it through his ear and the door, יְהָי לְּךְ עֶבֶּר פָּלַח לְעָלֶם and he shall be for you a servant who serves forever. וְאַף לְאַמְתָּךְ

it as מֵעֲצַרְתָּא, referring to the press itself (see HaKesav VeHaKabbalah, $Tirgem\ Avraham$ there).

13. Hashem not only freed you from Egypt, but also showered you with gifts; so too, you must free your servant after six years, and when he leaves you must bestow gifts upon him (Rashbam, Ralbag). According to Rashi, the verse refers to the twofold gifts that one must give his newly freed servant (from your animals and also from your produce), which are rooted in the double gifts that Hashem gave the Jewish people: the spoils of Egypt at the time of the Exodus, and spoils collected at the splitting of Yam Suf (see Shemos 12:35-36, and Rashi to ibid. 15:22; for discussion of the nature of this twofold gift that one must give his servant, see Peirush

Sifrei DeVei Rav, Panim Yafos, Minchas Chinuch §482).

- 14. בְּיָתֶּד literally means "your house." Onkelos renders it the people of your house, i.e., your household. Indeed, Sifrei derives from this interpretation that should the master not have a wife and children, his servant may not undergo this procedure.
- 15. I.e., until the Yovel year (Rashi). Onkelos' translation, and he shall be for you a servant "who serves" forever, makes reference to the parallel verse in Shemos (21:6): יְּעֵבְרוֹ לְעַלָּם, and he shall serve you forever. See Lechem VeSimlah there for an explanation of why Onkelos combines these phrases (see also Or HaTargum, Bereishis 9:25; Me'at Tzori here).

תַּעֲשֶׂה־בֵּן: יח לְא־יִקְשֶׁה בְעֵינֶךְ בְּשַׁלֵּחֲךָּ אֹתְוֹ חַפְּשִׁיׁ מֵעְפֶּׁךְ תַּעְבֵּד בֵּן: יח לָא יִקְשֵׁי בְעֵינֶךְ בְּמִפְּטְרָךְ יָתֵהּ בַּר חוֹרִזן מֵעִפֶּךְ בְּי מִשְׁנֶה שְׁכֵר שָׁבִיר עֲבֶדְךָּ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבְרַכְּךָּ יהוְה אֲלֹהֶיךְ בְּכִל אֲשֶׁר תִּעֲשָׂה: פ אֱלָהֶרְ בְּכֹל דִי תַעְבֵּד:

שביעי יט כָּל־הַבְּלוֹר אֲשֶׁר יִנְיִלִד בִּבְּכְרִי וּבְעָנְךְ וּבְעָאִנְךְ הַנְּלָּת תַּקְּהַי תַּקְהַי בִּרְיוּ תִּקְּהָי בִּרְיוּ תִּקְּהִי בִּרְיוּ תִּקְּהִי בִּרְיוּ תִּקְּהִי בִּרְיִן תִּעְבִּר בִּרְכִּר שׁוֹּרֶךְ וְּבְעָנָךְ הַבְּרִיוּ תִּקְּהִישׁ בִּרְיִן תִּקְּהִי בִּרְיִּיִּי בְּרִיִּן תִּנְּרָ בִּבְּבְרִי שׁוֹּרֶךְ וֹלְא תִגּוֹז בּוּכְרֵא דְעַנְּרְ:

י"בר

"לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹמוֹ" [שֻׁצֶּמְתֵּתְר "אַךְּ בְּכוֹר אֲשֶׁר יְבָכֵּר לַה' וגו'"]

נויקרא כז, כו) סָּא כֵּיצַד, אֵינוֹ מַקְדִּישׁוֹ לְקַרְבָּן אַחַר, וְכָּאֹן לְמֵּד

שְׁמִּאָרָה לּוֹמֵר הֲכֵי אַפָּה קְדוֹשׁ לְבְּכוֹרָה. דָּבָּר אַחֵר, אִי אָפְשָׁר
לוֹמֵר "פַּקְדִישׁ" שֶׁבְּבָּר נֶּאֲמֵר "לֹא יַקְדִּישׁ", וְאִי אָפְּשָׁר לוֹמֵר "לֹא
יַקְדִּישׁ" שֶׁבְּר בְּבָר נֶאֲמֵר "פַּקְדִּישׁ", סָּא כֵּיצַד, מַקְדִּישׁוֹ אַפָּה
כֶּקְדָשׁ עַלֹּוִי וְנוֹתֵן לְּסָקְדָשׁ בְּפִי עוֹבַת הֲנָאָה שֶׁבּוֹ (ערכין כט):
לֹא תַעֲבֹר בִּבְבֹר שׁוֹרֶךְ וְלֹא תַגֹּז וֹגוּי. אַף הַחִילּוּף לָמְדוּ

וְאַף לַאֲמֶרְךְּ תַּעֲשֶׂה בֵּן. הַעֲגַק לָה. יָכוֹל אַף לְרְלִיטָה הְּשְׁיָה בַּן. הַעֲגַק לָה. יָכוֹל אַף לְרְלִיטָה הְּשְׁיָה הַבָּקוֹה אוֹמָה הְּעָבֶּד" (שְׁמוֹת כֹּתְ, שֶבֶּד נְרְלָע וְחֵין אָמָה נִרְלַעֵת (ספרי קכב): (יח) בִּי מִשְׁנָה שְׁבָּר שְׂבִר. מִבְּלוֹם וְבֵיוֹם וּבֵיוֹם וּבִּיוֹם בְּלִילָה, וְזְהוּ בִּפְּלֵיִם שָׁבַּעֲבוֹדֵת שְׁכִירֵי יוֹם. וּמַהוּ עֲבוֹדָתוֹ בַּלִּילָה? בַּבּוֹ מוֹםר לוֹ שְׁפְּסָה כְנַעֲיִנִית וְהַוְּלְרוֹת לָאְדוֹן (שם קכג; קדושין מו.): בּלִי מוֹבֵר הַבִּבוֹר וּגוֹי תַּקְדִּישׁ. וּבְמָקוֹם אַחֵר הּוּת אוֹמֵר (יט) בָּל הַבְּבוֹר וֹגוֹי תַקְדִּישׁ. וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּתֹ אוֹמֵר

——— CHUMASH TRANSLATION —

shall you do the same. ¹⁸ It shall not be difficult in your eyes when you **send him away free** from you, for twice the wage of a hired hand has he served you [for these] six years; and Hashem, your God, will bless you in all that you do.

19 Every firstborn male that is born in your cattle and in your flock, you shall sanctify to Hashem, your God; you shall not work with the firstborn of your ox nor shall you shear the firstborn of your flock.

— ONKELOS ELUCIDATED —

תַּעְבֵּר בֵּן — Even to your maidservant shall you do the same. $^{ ext{[16]}}$

- 18. לָא יִקְשֵׁי בְעִינָךְ It shall not be difficult in your eyes אָבי בְּר חוֹרין מֵעמָּךְ when you RELEASE HIM from you AS A FREEDMAN, אָבי עַל חַד הְּבִין בַּאֲגַר אָגירָא פַּלְחָךְ שִׁית for twice the wage (i.e., worth) of a hired hand has he served you for these six years; וִיבָּרְכנָּךְ יִיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל דִי תַעְבֵּר and Hashem, your God, will bless you in all that you do.
- 19. בּל בּוּכְרָא דִּי יִתְּיְלִיד בְּתוֹרֶךְ וּבְעָנֶךְ דִּכְרִין ALL firstborn MALES^[18] that are born in your cattle and in your flock males that are born in your cattle and in your flock you shall sanctify to be brought as a sacrifice Before Hashem, your God; לְא תִּפְלַח בְּבוּכְרָא דְתוֹרֶךְ you shall not work with the firstborn of your ox וְלָא תִגּוֹז nor shall you shear the firstborn of your flock.
- 16. This refers only to the mitzvah of extending gifts. A maidservant does not have the option to extend her servitude beyond six years (*Rashi*).
- 17. Sending one's servant free after just six years may seem unfair, for then what would differentiate a servant from a hired hand? Our verse teaches that they are in fact not the same, for he has served you twice the amount of a hired hand. A hired hand works only by day; a servant serves his master at night as well, for he may cohabit with a maidservant and their children belong to the master (*Rashi*, from *Kiddushin* 15a).

Other commentators explain that the standard

- period for a hired hand is for a duration of three years (see *Yeshayah* 16:14). Thus, the verse means that this servant serves twice *as long* as a hired man. Accordingly, the verse reads: *for twice the wage of a hired hand*—*six years*—*has he served you (Ibn Ezra* and others; see *Rama*, *Choshen Mishpat* 333:3 for a halachic application of this interpretation).
- 18. See *Me'at Tzori* regarding Onkelos' use of the plural "the males." See *Lechem VeSimlah* regarding Onkelos' use of the term דְּכְרֵין, *males*, instead of the more literal דְּכָרֵיָא, *the males*.
- 19. In an earlier Torah passage, we were taught that a

בּ לְפְנֵי מהוֹה אֱלֹהֶיךּ תְאַכְלֶנוּ שָׁנָה בְשָׁנָה בַּשָּלָה בַּפָּקוֹם בְּקוֹם יִיָּ אֶלָהֶךְ תִּיכְלְנֵה שַׁמָּא בְשָׁתָּא בְּשַׁתָּא בְּיתָךְ: בּא וְבִירִידְיְהָיֶה בֹה מוּמָא בִּיתְרְיִי יְהֵי בִּהּ מוּמָא תִּבְּטְׁנֵוּ לֵיהוְה אֱלֹהֶיְרְ: מִּאְ תִנְּכְּעָרָי יְהֵי בִּהּ מוּמָא חְבָּטְׁתֵּא וְהַשָּׁתָּא וְהַשְּׁתָּי לְא תִוְבָּחֶנוּ לֵיהוְה אֱלֹהֶיְי: אֱלְהָּוְי בְּבִּי וְנִי אֱלָהָוְי בְּבְּיִי וְבְּלָאִי בְּבִּי וְבַבְּעָי בְּבְּיִ וְבְּבְעִי וְבַבְּעִי בְּבְּבְי וְבַבְּעָלִיךְ מִּיּבְלְנֵהְ הְמִּעְבֶיְ וְבְּעָבְא וְהַשָּׁהוֹר יַחְדָּוֹ בַּצְּבֶי וְבַבְּעָיְלִי: בְּבְּבְי וְבַבְאַבְי וְבַבְּאַ וְהַשָּׁהוֹר יַחְדָּוֹ בַּצְּבֶי וְבַבְּעָיִילִי בְּבְּבִי וְבַבְּעָּא וְהַשָּׁהוֹר יַחְדָּוֹ בְּבְּבְי וְבְבְּעָיִילִייְ וְבִּבְיִי מְּמְבָּא וְהַשָּׁהוֹר יִחְדָּיִ בְּאַבְי וְבַבְּאָיִלִייִי בְּבִּיְיְרָיְ מִיכְלְנֵהְ מִסְאֵבָּא וְהַשָּׁהוֹר יַרְיִיִּ הְּבְּבְיִי וְבְבְיִא בְּבְּיִר וְנִיְנִי מְּנְבִיּא בְּבְּסִר וְנִיבְיִי מְּבְבְּיִי וְבְּבְיִא בְּבְּיִי וְבְּבְיִא בְּבְּיִי וְבִינִיא בְּבְּיִירְ וְתִּבְלְנִיהְ מִיכְלְנֵהְ מְסְבָּבְּא וְרָבִיִא בְּבִייִי וְבְבְיִא בִּיּבְיִי וְבִייִי וְבִינִיא בְּבְּיִירְיִי מִיכְלְנִיהְ מִיכְלְנָהְ מִיכְלְנָהְ מְּיִבְיִי מְם מְּבָבְא וְרָיִיִם מְיִי בְּיִיִּיִּלְיִיוֹי מְיִבְיִבְיִי מְיִבְנְיִיּ מְיִבְלְנִיּוֹ בְּיִי מִיבְלְנָהְיִּ מְיִבְיִיּ מְיִבְיִיְ בְּבְּיִיְיִים בְּיִבְיִיִּיְ מְיִבְיִיְ מְיִבְיִיְ מְיִבְּיִיְ מְיִבְיִיְ מְיִבְיִיְיִיְ מְיִבְיִיְיִיִּיְ מְיִיבְיִיּיְ מְיִבְיְיִבְיִי מְיִבְיִבְיִיּ מְבְּיִבְיִי בְּבְּיִיבְיִים בְּיִייְיִיּיְ מְיִבְיְיִיּה מְיִבְיְיִבְיִיּי בְּבְּעִיּבְיּיִים בְּיבְייִבְייִי בְּיבְיִיְיְ בְּבְיּבְיּבְייִי בְּיִבְיּבְייִי בְּבְיּבְיּבְיי וְבְיִיבְיִבְיּבְּי וְבְיּבְיִיּבְייִי בְּיִבְיִייְיְיִי בְּיִבְיִיּה בְּיִבְּיִיּי בְּיִבְּיִי בְּבְיּבְייִי בְּיִבְּיִים בְּיִבְּבְּיִים בְּיִּבְייִּבְּיִים בְּיבְּבְּיּבְּיִיּי בְּבְיּבְייִיּבְיּבְיּיּיבְיּבְיּיוֹי בְּיִיבְּיִייּיבְייִבְּיי בְּיִבְייִי בְּיבְייִי בְּבְּייִי בְּבְייִייְבְיּבְי

וּבְּכֹרֹת בְּקָרְךְּ וְצֹאֹגֶךְ" (לעיל יד, כג). מַה מַעֲשֵׂר שַׁנִי אֵינוֹ נִפְּסָל מִשְּׁנָה לַחֲבָּרְפָּה אַף בְּכוֹר אֵינוֹ נִפְּסָל, אֶנָּא שָׁמְּנְוֹה פּוֹךְ שָׁנָהוֹ וספרי קוו: שָׁבָּה בְשָׁבָּה. אָס שְׁחָטוֹ בְּסוֹף שָׁנָתוֹ, אוֹכְלוֹ אוֹתוֹ סיוֹם ויוֹם אחד משנה אחרם. למד שנאכל לשני ימים ולילה

ים פרי קים משנה משנה משנה מלכל לשני ימים ולילה מיום היום היום היום משנה משנה משנה מלכל לשני ימים ולילה משנה משנה משנה בכורות כמו: (בא) מום, פּלְל. פִּסַח אוֹ עַנֵּר, פְּרָט. בֹּל מוּם דָע, חָזַר וְכָלַל. מַה הַפְּרָט מְפוֹרָשׁ מוּם הַעָּלוּי וְחֵיכוֹ חוֹזַר, מַף כַּל מוּם שַׁבַּבּלוּי וְחֵיכוֹ חוֹזַר וּבכורות למו: הַבּלוּי וְחִיכוֹ חוֹזַר, מַף כַּל מוּם שַׁבַּבּלוּי וְחֵיכוֹ חוֹזַר וּבכורות למו:

——— CHUMASH TRANSLATION —

²⁰ Before Hashem, your God, shall you eat it, year by year, in the place that Hashem will **choose**, you and your household. ²¹ If it shall have a blemish — [if it is] lame or blind [or has] any serious blemish — you shall not slaughter it **to** Hashem, your God. ²² In your cities shall you eat it, the impure and the pure one together, like the deer and the hart.

ONKELOS ELUCIDATED -

- 20. קָרָם יִיָּ אֱלָהֶךְּ תִּיכְלְנֵּה שַׁתָּא בְשַׁתָּא Before Hashem, your God, shall you (the Kohen) eat it, year by year, בְּאַתְרָא in the place that Hashem will FAVOR; אַתְּ נָאֵנָשׁ you and your household.
- 21. אַבֵּי יְהֵי בָה מוּמָא If it shall have a blemish חֲגִּיר if it is lame or blind, or any other serious blemish או עֲוִיר כּל מוּם בִּישׁ you shall not slaughter it as an offering BEFORE Hashem, your God.
- 22. בְּקְרְוִיךְ תֵּיכְלְנֵּהּ מְּסְאֲכָא וְדַכְּיָא בַּחֲדָא Rather, in your cities shall you eat it, the impure and the pure one together, בְּבֶּטֵר טֵבְיָא וְאַיְּלָא like THE FLESH OF the deer and the hart. [22]

firstborn kosher domestic animal is consecrated from birth and given to a Kohen (*Vayikra* 27:26, *Bamidbar* 18:18). Here the Torah adds a number of laws regarding this.

In Vayikra 27:26, the verse teaches that the firstborn is automatically consecrated from birth: לא יַקְּדִישׁ אִישׁ לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אַישׁ לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אַישׁ A הוֹא , A man shall not consecrate it ... for it is A Hashem's. Our verse states that although that is so, one should still verbally express its holiness by declaring it sanctified as a firstborn when it is born A (Rashi, based on A rachin 29a).

Alternatively, our verse means that you shall *treat* it in a holy manner. Accordingly, this serves as an introduction to the rest of the passage, which details

the manner with which the firstborn must be treated (Ramban to Vayikra 27:26).

- 20. The Kohen should bring it as an offering within the first year of its life (*Rashi*).
- 21. An offering may not be eaten by one who is impure, and must be eaten only in Yerushalayim. This verse teaches that a blemished firstborn loses its consecrated status, and therefore has no such restrictions. It still remains the Kohen's property, however, and it may not be worked or sheared.
- 22. I.e., it can no longer be sanctified, just as the deer and the hart, which are species that cannot be sanctified as offerings (*Rashi* above, 12:15).

בּג רַק אֶת־דָּמָוֹ לְא תֹאבֵל עַל־הָאָנֶץ תִּשְׁפְּבֶנוּ פַמֶּיִם: פּ בּג לְחוֹד יָת דְּמָהּ לָא תִיכוֹל עַל אַרְעָא תִּישִׁדְנָּהּ בְּמַיָּא: טז א טַר יָת יַרְחָא דָאָבִיבָא וְתַעְנֵּד פִּסְחָא קֵּדָם יִיָּ אֶלְהָךְ בִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאֲךְ יהוָה אֶלֹהֶיךְ מִמִּצְרַיִם לַיְלָה: בְּיַרְחָא דַאֲבִיבָא אַפְּקָךְ יִי, אֶלָהָרְ מִמִּצְרַיִם לַיְלָה: נְפִין בִּלִילִא:

י"בר

וְאָס לָּאוּ, עַבֵּר אָת הַשָּׁנָה (ספרי קרז): מִמִּצְרֵים לְיְלָה. וַהֲלֹּח בִּיוֹס יִלְּאוּ, שֶׁבֶּּטְמֵר "מִמְּחֲרָת הַפָּסֵח יִלְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָחֵל וּבְּיוֹס יִלְאוּ, שֶׁבֶּּטְמֵר "מִמְּחֲרָת הַשְּׁבּלוֹלְה נְמַן לָהֶס פַּרְעֹה רְשׁוּת וּגוֹ" (במדבר לג, ג), אָלָּא לְפִי שְׁבַּלּוֹלֶה נְמַן לָהֶס פַּרְעֹה רְשׁוּת יב, לא; לָמִשְׁה וּלְחְבֵּרֹן לַיְלָה ווּגוֹ" (שמום יב, לא; ספרי קכח):

(כג) רַק אֶת דָמוֹ לֹא תֹאבֵל. שֶׁלֹּה תֹּחְמֵר הוֹחִיל וְכִּוּלוֹ הֶיִמֵּר הַבָּּה מִכְּלֵל חִיפוּר הוּח, שֶׁהֲרִי קְדוֹשׁ וְנְשְׁחָט בַּחּוּץ בְּלֹח פְּדִיוֹן וְנָחֲכָל, יָכוֹל יְהֵח מִף הַדְּס מוּפֶּר, מַּלְמוּד לוֹמֵר "רַק אֶת דָמוֹ לֹח תֹחְכֵל": (א) שֲמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב. מִקּוֹדֶס בּוֹחוֹ שְׁמוֹר שֶׁיְהָחׁ רָחׁוּי לְּחָבִיב, לְהַקְרִיב בּוֹ חֶׁת מִנְחַת הָּטוֹמֶר,

— CHUMASH TRANSLATION –

²³ However, you shall not eat its blood; you shall spill it onto the ground like water.

16.

¹Preserve the month of springtime and make the pesach offering to Hashem, your God, for in the month of springtime Hashem, your God, took you out of Egypt [at] night. - ONKELOS ELUCIDATED -

23. לְחוֹר יָת דְּמֵה לָא תֵיכוֹל — However, you shall not eat its blood; עַל אַרְעָא תֵּישְׁדְנֵה בְּמֵיָא — you shall spill it onto the ground like water.[23]

16.

1. עַר יָת יַרְחָא דַאֲבִיבָּא — Preserve the month of springtime, וְחַעְבֵּר בְּסְחָא קֵּרָם יְיָ אֱלָהָף — and in that month you shall make the pesach offering BEFORE Hashem, your God, אֲבִי — for in the month of springtime אַפְּקָף יִי אֱלָהָף — for in the month of springtime אַפְּקָף יִי אֱלָהָף — Hashem, your God, took you out of Egypt וַעֲבַר לֹךְ — AND PERFORMED MIRACLES FOR YOU AT night. [2]

- 23. Its blood, like that of all animals, is forbidden. *Rashi* explains that the verse clarifies this here because the animal was originally forbidden to be eaten by non-Kohanim and then became permitted by virtue of its blemish. One may have therefore supposed that every part of it that was forbidden became permitted in this manner, even the blood.
- 1. [Literally, the month of first-ripened produce (see Rashi to Shemos 23:15).] The Torah requires that the Festival of Pesach occur in the spring, when the new crop ripens, so that there will be grain available for the omer offering, which is brought from ripe ears of new barley (see Vayikra 2:14). "Preserving the month" refers to ensuring that the month of Nissan (in which Pesach occurs) always comes at that time. Since the Jewish calendar is based on the lunar year of 354 days, and the seasons follow the solar cycle of 365 days, if left be, the month of Nissan would recede to the winter in just a few years. Hence, the month of Nissan must be "preserved" by occasionally adding an extra month to the calendar, to ensure that Nissan always comes in the springtime (Rashi). 2. A simple reading of the verse indicates that the Jewish people left Egypt at night, but we know that they actually left by day (as stated in Bamidbar 33:3).

To resolve this, Sifrei states that although they only left in the daytime, the redemption (גַּאַלָה) occurred at night (see also Berachos 9a). As Rashi explains, since Pharaoh gave them permission to leave at night (see Shemos 12:31), that is when they were released from bondage. Our verse thus means that Hashem took us out of the Egyptian bondage at night; it does not refer to our departure from the land. Onkelos, however, interprets the statement that Hashem "took you out of Egypt at night" to mean that at night Hashem performed miracles (i.e., Makkas Bechoros and the destruction of the Egyptian gods) that crushed Pharaoh's resolve and enabled us to leave Egypt. Although we waited until the next day to actually depart, Hashem "took us out" of the land at night by removing the obstacle to our departure (Ramban to Shemos 12:31; cf. Rabbeinu Bachya; Marpei Lashon).

Targum Yonasan understands the word רֵלְיִלָּה, [at] night, as referring back to the phrase, and you shall make the pesach offering; although you slaughter the pesach in the afternoon, you shall eat the offering at night. [This is part of "making" the offering, because eating the flesh is an essential component of the pesach procedure; the offering is not valid unless it can be eaten at night (see Pesachim 76b, 78b).]

ַ וְזַבַחְתָּ פֶּסְחִא קֵּדָם יִיָּ אֱלָהָרְ צִאן וּבָקָר בַּפָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר עָנָא קוּרְשֵׁיָא מָן תּוֹרֵי מָן תּוֹרֵי

יהוֹה לְשַׁבֵּן שְׁמִוֹ שֶׁם: גּ לְא־תֹאכַל עָלָיוֹ חָמֵץ שִׁבְעַת יָמֵים
יְיָ לְאַשְׁרָאָה שְׁבִּנְתָּה תַּפָּן: גּ לָא תִיכוֹל עֲלְוֹהִי חָמִיעַ שִׁבְעָת יָמֵים
יְיָ לְאַשְׁרָאָה שְׁבִּנְתָּה תַּפָּן: גּ לָא תִיכוֹל עֲלְוֹהִי חָמִיעַ שִׁבְּעָת מִאָּרֶץ מִצְרַיִם
תִּיכוֹל עֲלְיוֹהִי פַּשִּיר לְחֵם יּעִנִי אַרֵי בִּבְהִילוּ נִפְּקְתָּא מִאַרְעָא דְמִצְרַיִם

נ״א: עַנְיֵּני*

י"כ

וְעוֹד לֶמְדוּ רֻבּוֹמֵינוּ דְּבָּרִים הַרְבֵּה בְּפָּסוּק זֶה (ספרי שם; פסחים ע: (ג) לֶחֶם עֹנִי. לֶחֶם שֶׁמַוְכִּיר חֶחָת הָעוֹנִי שֶׁנְּחָעֵנּוּ בְּמִלְרִיִם (ספרי קל): בִּי בְחַפְּזוֹן יַצָּאתָ. וְלֹח הְסְפִּיק בָּלֵק לְהַחֲמִין, וְזֶה (ספרי קל): בִּי בְחַפְּזוֹן נִאָאתָ. וְלֹח הַסְפִּיק בְּלֵק לְהַחֲמִין, וְזֶה הַיָּה לָךְ לִזְּכֵּרוֹן. וַתְפָּזוֹן לֹח שַׁלֹּךְ הַיָּה חֵלֵּלוֹ שֵׁל מִלְרֵים (ספרי כֹּיִה לְךְ לִזְּכֵּרוֹן. וַתְפָּזוֹן לֹח שַׁלֹּךְ הַיָּה חֵלֵּלוֹ שֵׁל מִלְרֵים (ספרי

(ב) וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַה׳ אֱלֹהֶיךְ צֹאן. שֶׁלֶּחֶמֵר "מִן הַפְּבָּשִׁים וּמִן הָעִזְים מִּקְּחוּ" (שמות יב, ה): וּבְקַר. מִּוְבַּחְ לַחַגִּינְה (ספרי קבט; פסחים ענו, שֶׁחָׁם נִמְנוּ עַל הַפָּסַח הֲבוּרָה מְרוּבָּה מְבִּיחִים קבט; פסחים סטו), בְּדֵי שַׁיְּהֶא נַחֲכָל עַל הַשִּׁבּע (שם ענו). מַנְי שִׁיְּהָא נַחֲכָל עַל הַשִּׁבְע (שם ענו).

— CHUMASH TRANSLATION

² You shall slaughter the pesach offering to Hashem, your God, [from] the flock, and cattle, in the place that Hashem will choose to rest His Name there. ³ You shall not eat chametz with it; for a seven-day period you shall eat matzos with it, bread of affliction, for in haste did you depart from the land of Egypt—

- ONKELOS ELUCIDATED -
- 2. וְתְבּוֹט פְּסְחָא קֵּדְם יִיְ אֱלְהָּךְּ מִן בְּנֵי עָנָא You shall slaughter the pesach offering before Hashem, your God, from the males of the flock, all וְנְבְּטַת קּוּדְשַׁיָּא מִן תּוֹרֵי and also offer A feast-of-holies (shelamim) offering from cattle, בְּאַתְרָא בְּאַתְרָא in the place that Hashem will find favorable to rest His shechinah there.
- 3. אָ תִיכוֹל עֲלוֹהִי חֲמִיע You shall not eat *chametz* with [the *pesach* offering]; שְּבְעָא יוֹמִין תֵּיכוֹל עֲלוֹהִי פַּטִּיר rather, for SEVEN DAYS you shall eat MATZAH with it, [6] לְחֵם ענִי bread of affliction, אַרִי בִּבְהִילוּ נְפַקְתָּא מֵאַרְעָא דְמִצְרֵים for
- 3. The pesach offering must be a male sheep or goat in its first year (Shemos 12:5). Hence, Onkelos renders אָלא, the flock (a term that includes all sheep and goats), as בְּנֵי עָנָא, the males of the flock. (בְּנִי עָנָא may also mean the young of the flock, referring to sheep or goats in their first year (Me'at Tzori).]
- 4. The verse cannot mean literally that we shall slaughter the pesach offering "from the flock and cattle," since the pesach offering may be brought only from the flock of sheep and goats (Sifrei). Onkelos therefore reads יְּבָּקִר, and cattle, as a separate clause, meaning and [also offer] a feast-of-holies offering from cattle.

The term "feast-of-holies offering" is generally used by Onkelos to refer to *shelamim* offerings (see *Vayikra* 3:1 note 1), which may be brought from either flocks or cattle. Here, this term refers specifically to the *chagigah* offering, a *shelamim* that was generally brought together with the *pesach* on 14 Nissan (Erev Pesach). Since the *pesach* offering must be eaten when one begins to feel full, large groups that gathered for the Seder would also offer a *chagigah*, so that the many guests could fill themselves with its plentiful meat before eating their minimal portions of the *pesach* lamb (see *Rashi*). [*Rashbam*, however, understands Onkelos as referring to voluntary *shelamim* offerings brought

- on Pesach itself, not the *chagigah* of Erev Pesach. See also *Targum Yonasan*; and see *Minei Targuma* for a lengthy discussion. For other approaches to the verse, see *Ramban*; *Sifrei*; *Pesachim* 70b.]
- 5. This teaches that the prohibition to eat *chametz* starts from the time when the *pesach* offering can begin to be brought, which is midday of Erev Pesach (*Pesachim* 28b). [By Rabbinic law, the prohibition takes effect two hours earlier (ibid. 11b).]

The term עָלִין means with it (see Rashi to Shemos 12:9, 35:22).

- 7. I.e., bread that reminds us of the affliction we

מן בּסְרָא דִּי תִפּוֹס בָּרֵמְשָׁא בִּיוֹמָא קַדְּמָאָה לְבְּקָרִב בַּיְּוֹם הָלְּיִם כָּל יְמֵי חַיֶּיְרְּ: רְּלָא־יִרָאֶה לְךָּ שְׁאֶר בְּכָל־גְּבֻלְךָּ שִׁבְעַת יָמִים וְלְא־יַלְין רּ וְלָא יִתְחָזִי לָךְ חָמִיר בְּכָל־גְּבֻלְךָּ שִׁבְעַת יָמִים וְלְא־יָלְין מן בּסְרָא דִּי תִפּוֹס בְּרֵמְשָׁא בִּיוֹמָא קּרְבּם כָּל יוֹמֵי חַיָּיְרְּ: מִן בִּסְרָא דִּי תִפּוֹס בְּרֵמְשָׁא בִּיוֹמָא קּרְבּם לְצִפְּרָא:

י"כד

הוּלְכַךְ לְּפָרֵשׁ בְּחֵׁיוֹ וְבִיחָה הוּחֹ מִוְהִיר, שַׁחְסׁ כְּחַב "וְלֹחֹ יָלִין מִן הַבָּשָׁר חֲשֶׁר חִּשְׁר חְשָׁבְּח בְּשֶׁרֶב לַבּקְר", הָיִימִי חוֹמֵר שְׁלָמִיס הַּנְּשְׁרָב לַבּקְר", הָיִימִי חוֹמֵר שְׁלָמִיס הַּנְּשְׁרָבְיּ בְּנִּבְּל מּוֹמִירוּ וְמִינְן נָחֲכָלִין חֻׁלָּחֹ לְיוֹס הַנְּשְׁרָב כְּבִּיוֹס הָרְחֹשׁוֹן". דְּבָר חַמְּר, בַּחָגִינֵּח הַלְּבָּיה עָשָׂר בַּפְּמַב "בָּשֶׁרֶב בִּיוֹס הָרְחֹשׁוֹן". דְּבָר חַבְּיִה בְּשָׁרָב מְדַבֵּר, וְלְמֵּד עָלֵיְהָ שְׁנָּהְ לִשְׁנִי נְמִיס, וְיֹבְּרְ הַשְׁרָ בְּלָחְ בְּיוֹס טוֹב הָרְחֹשׁוֹן הַבָּמוּב מְדַבֵּר, וְכֵן הַיְּיֹם טוֹב הָרְחֹשׁוֹן הַבָּמוּב מְדָבֵּר, וְכֵן מִשְׁרָבְּעָה שָׁלָר בְּלָּבְיְ הִיֹּח שִׁרָּב בְּחִב בְּיִב לֹח יָלִין בְּיוֹם טוֹב הָרְחֹשׁוֹן בַּבְּבּעָה לֹחְיָל שָׁרָב בְּחָב בְּלֵב הְלִבְיָּת הְיֹל בְּמָב בְּבְּב לֹח יָלִין בְּיוֹם טוֹב הָרְחֹשׁוֹן עֵד בּקָר שֶׁל שִׁרָּי, חֲבֶּל נָחֲכָלֶת הִיּח בְּמָבר בְּבְּיה עָשָׂר בְּחִים (מחֹב הַרְחֹשׁוֹן עֵד בּקָר שֶׁל שָׁנִי, חֲבָּל נְחֵבֶּכְת בְּפְחִים (מחֹב הַרְחֹשׁוֹן בִּיִּח בְּיִלְם הְיִל בְּיִים בְּיִלְם בְּיִם בּיִבְּיִם בְּבִּים בְּבִּים בּבְּיִר הְיִלְּיִים בְּבִּבְּים בְּבִּבְּים בְּיִתְם בְּבִּרְ בְּבְּיִם בְּבִים בְּיִל בְּבִיבְ בִּיוֹם בְּבִים בּיִים בְּבִּים בְּבִים בְּבִּים בְּיִים בְּבִים בְּיִבְּבְּים בְּבִים בְּיִם בְּבִים בּיִים בְּיִבְּים בְּבִים בּיִבְּבְּים בְּבִּים בְּבִּים בְּיִבְּיִב בְּיִל בְּבִיף בְּבִּים בְּבִים בְּבִים בְּבִים בְּבִים בְּבִים בְּבְּיִם בְּבִים בְּבִים בְּבִים בְּבִים בְּבִּים בְּבִים בְּיִים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִים בְּיִים בְּבְּיִים בְּבִים בְּבְּים בְּבִים בְּיִים בְּבִים בְּיִבּים בְּיִים בְּבְּבְּבְבְיב בְּיִים בְּיִים בְּיִבְּבְיב בְּיִבְּים בְּבְּבְּבְיב בְּיִבְיב בְּיִים בְּיִים בְּבְּיבְים בְּיִים בְּבְיבְּבְיב בְּיִים בְּייִבְיב בְּיִים בְּבְּיבְיבְּים בְּיבְּים בְּיִבְּים בְּיִים בְּיִים בְּיִבְיְים בְּבְּיְיבְּיִים בְּיִים בְּבְּיְבְּבְּבְ בְּבְיבְּיִים בְּבְּיבְיְיִים בְּיִבְּיב בְּיִים בְּיִבְיב בְּיִבְּיב בְּיוּב בְּיוּב בְּיִבְיבְּבְיב בְּבְּבְיב בְּיִבְיב בְּיבְים בְּיבְיבְיבְּים בְּיִים בְּבְיבְיבְּיבְיבְיְיִים בְּיִיבְייִים בְּ

שסו, שָּבּן הּוּח חוֹמֵר "וַפְּחֵזֶק מִלְּרֵיִס עַל הָשָס וּגוֹ" (שמות יב, לג): לְּמַעֵן הִזְּבֹּר. עַל יְדֵי חֲׁכִילַת הַפָּטַח וְהַמֵּלָּה אֶת יוֹם צֵּאתְרְּ: (ד) וְלֹא יָלִין מִן הַבְּשַׂר אֲשֶׁר הִוְבַח בָּעֶרֶב צֵאתְרְּ: (ד) וְלֹא יָלִין מִן הַבְּשַׂר אֲשֶׁר הִוְבַח בְּעֶרֶב צֵאתְרְּ: (ד) וְלֹא יָלִין מִן הַבְּשַׂר אֲשֶׁר הִוֹבְּח בְּעֶרֶב שֵׁיוֹם הָרְאשׁוֹן לַבּבֶּר. חַוְסָּכְּה לְמוֹמִיר בְּפָּטַח דּוֹרוֹת, לְפִי שֶׁלָּה מָלָה עָלָה בְּנִיסְן, בְּמָח דְּחַבְּּ חְמֵר: "חַׁךְ בִּיוֹם הָרִחֹשׁוֹן מַבְּבִיה בְּנִיסְן, בְּמִה דְּחַבְּּ חְמֵר: "חַׁךְ בִּיוֹם הָרִחֹשׁוֹן הַלְּמִר בְּנִיסְן, בְּמִה דְּחַבְּּ מְתְר: "חַׁךְ בִּיוֹם הָרִחֹשׁוֹן מַשְׁבִּיה בְּלְבְּרָ הַבְּקּקוֹת "שַׁבְּבַּעת יָמִיס", בְּגוֹן מֵּנְן הַבְּבָּת יְמִיס מֹחֹכַל עָלִיו מֵּלּוֹת, וְלֹח יֵרָשָׁה לְּךְ שְׁחֹר בְּכָל נְּבָלְךְּ", "שְׁבְּעַת יָמִיס מֹחֹכַל עָלִיו מֵלּוֹת, וְלֹח יֵרְשָׁה לְּדְ שְׁחֹר בְּכָל נְּבְלְּךְ",

— CHUMASH TRANSLATION —

so that you should remember the day of your departure from the land of Egypt all the days of your life.

⁴ No leaven of yours shall be seen throughout your boundary for **a seven-day period**; and nothing shall remain overnight of the flesh that you slaughter on the afternoon of the first day, until morning.

ONKELOS ELUCIDATED

in haste did you depart from the land of Egypt [8] – בְּדִיל - so that you should remember the day of your departure from the land of Egypt – בל יומֵי חַיִּיך – all the days of your life. [9]

4. יְלָא יִתְחְוֵי לָךְ חֲמִיר — No leaven of yours shall be seen בְּלֵל תְּחוּמְךְ שַׁבְעָא יוֹמִין — throughout your boundary for SEVEN DAYS; בְּלִל תְּחוּמְךְ — and nothing shall remain overnight of the flesh דִי תְבּוֹט בְּרֵמְשָׁא — of the offering that you slaughter on the afternoon of the first day,[10] לְצַבְּרָא — until morning.[11]

endured in Egypt (Rashi; see Ramban).

Onkelos' usage of the word עני is surprising, as it is not an Aramaic term, but a transliteration of the Hebrew (Beurei Onkelos). Perhaps Onkelos refrained from translating it so as to include the many expositions of our Sages on this word [see Sifrei, and Pesachim 36a-b, 115b] (Nesinah LaGer). However, some editions of Onkelos have לְחֵם עַנְיֵי, paupers' bread, which accords with the Tannaic view that since the word עני is spelled without a vav (i.e., עני rather than עוני), it is expounded as though it is vowelized עָנִי pauper (see Pesachim 36a, 115b). From this we derive that the matzah dough may be kneaded only with water, as paupers do, and not with fruit juice or the like as wealthy people do (ibid. 36a); and that the matzah should be broken on the Seder night, just as a beggar eats only half-loaves of leftover bread that he receives as handouts (ibid. 115b; see *Demai* 5:5 with *Rash*).

- 8. This is another reason for eating matzah: It reminds us of the haste with which we left Egypt, having no time to let the dough rise properly [see *Shemos* 12:34] (*Rashi*, *Ramban*).
- 9. Eating the *pesach* offering and matzah on the Seder night will inspire us to remember the Exodus throughout the year (*Rashi*; cf. Mishnah, *Berachos* 12b).
- 10. I.e., the *pesach* offering which is brought on the eve of Pesach (*Rashi*). The term "first" in this clause means the day that comes "first to" i.e., before the seven days of Pesach (see *Rashi*, *Shemos* 12:15).
- 11. The flesh of the *pesach* offering had to be completely eaten on the Seder night. Any of it that was left over until the next morning was forbidden and had to be burned on the following day (see *Shemos* ibid.).

*נ״א: בָּאַתְרָא **נ״א: לְמַשִּׁבְּנַךְ

י"בר

מוֹמֶר וְיֵצֵׁא לְבֵית הַשְּׂלֵיפָה (ספרי קלג; ברכות ט.): (ז) וּבְשֵׁלְתָּ. זֶהוּ נְלִי אֵד, שָׁאַף הוּא קרוּי בִּידוּל (מכילמא בא מא): וּבְּנִיתָ בַבּקֵר. לְבָּקָרוֹ דֵל דֵּנִי, מַלָּמֵד דַּפָּטוּן לִינָה לַיָּלָה דֵל מוֹנְאֵי יוֹס

(ז) בַּעֶרֶב בְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעֵד צַאתְךְּ מִמְצְרָיִם. הַרֵי שְׁלָשָׁה וְמַנִּים חֲלוּקִים: בַּעֶרֶב מִשֵּׁשׁ שְׁעוֹת וּלְמַעְלָה וְצָחֲהוּ, וּבְבוֹא הַשְּׁמֵשׁ פֹּלֹכְלָהוּ, וֹמוֹעֵד צֵאתְךְּ לַפָּה שֹׂוֹרְפֵהוּ, כְּלוֹמֵר נַעֲשֶׂה הַשְּמֵשׁ פֹּלֹכְלָהוּ, וֹמוֹעֵד צֵאתְךְּ לַפָּה שֹׁוֹרְפֵהוּ, כְּלוֹמֵר נַעֲשֶׂה

— CHUMASH TRANSLATION

⁵ You are not **able** to slaughter the pesach offering in one of your **gates** that Hashem, your God, gives you; ⁶ rather, [go] to the place that Hashem, your God, will **choose** to rest His **Name** — there shall you slaughter the pesach offering in the afternoon, when the sun descends, at the time of your departure from Egypt. ⁷ You shall cook and eat [it] in the place that Hashem, your God, will **choose**, and you may turn back in the morning and go to your **tents**.

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 5. לֵית לְהְ רְשׁוּ לְמְבֹּט יָת בְּּחָחָא You are not PERMITTED to slaughter the *pesach* offering בַּחָרָא מִקְרְנִיךְ in any one of your CITIES [12] דִי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לֶךְ that Hashem, your God, gives you;
- 6. אֱלָהֵן לְאַתְּרָא rather, you shall go to the place הַי יִּתְרְעֵי that Hashem, your God, will FIND FAVORABLE to rest His shechinah מַמָן תַּבּוֹס יָת פְּסְתָּא there shall you slaughter the pesach offering in the afternoon, בְּמֵעַל שִׁמְשָׁא when the sun descends, זְמַן at the time of your departure from Egypt. [14]
- 7. וֹתְבַשֵּׁל וְתִיכוֹל You shall cook וֹהְבַשֵּׁל וְתִיכוֹל in the place that Hashem, your God, will FIND FAVORABLE, וְתִּהְפָּנִי בְצַפְּרָא וֹתְהָךְּ לְקְרְנִיךְ and you may turn back in the morning and go home to your CITIES. [16]

^{12.} See above, 5:14 note 22.

^{13.} The elucidation is based on Ramban to Bereishis 49:29, first approach. Some texts of Onkelos read אָבְאָתִּה, in the place, etc. See Ramban there, who notes that the term אָב sometimes means "in."

^{14.} The verse gives three different times for making the pesach offering: the afternoon, i.e., the eve of Pesach; when the sun descends, i.e., the first night of Pesach; and the time of your departure from Egypt, i.e., the next morning, which is when the nation departed Egypt (see note 2). These three times refer to the three different facets of the commandment that are mentioned in this passage: The slaughter and blood service was

performed in the afternoon; the flesh was eaten at night; and if anything was left over until morning, it became disqualified and had to be burned (*Rashi*; see *Berachos* 9a for another approach; and see *HaKesav VeHaKabbalah*).

^{15.} The pesach offering must be roasted (Shemos 12:8-9). The term בְּשׁוּל, cooking, though usually used for cooking in liquid in a pot, can sometimes be used as a general term for preparing food (Rashi, with Chizkuni; see II Divrei HaYamim 35:13). Indeed, Targum Yonasan renders בְּשׁלֵח as יְרָתְטִוּוֹץ, you shall roast.

^{16.} When one brings an offering in the Beis HaMikdash, he may not leave Yerushalayim immediately; rather,

ה שַׁשֶּׁת יָמֶים תּאבֶל מַצְּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִּי עֲצֶּׁרֶת לֵיהוָה שִּׁתָּא יוֹמִין תִּיכוֹל פַּטִּירָא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה פְּנִישׁ קֵּדָם יְיָ אֱלֹהֶיךְ לָא תַעֲשֶׂה מְלָאבֶה: ס טִּשִׁבְעָה שְׁבֻּעֻׁת תִּסְפָּר־ לֶךְ מִהָּתִל חֶרְמֵשׁ בַּקָמָה תָחֵל לֹסְפֵּׁר שִׁבְעָה שְׁבִּוּעִין תִּמְנֵי לָךְ מִשִּׁירָיוֹת מַגְּלָא בַּחֲצֵד עוֹמְרָא ְתְּשֶׁרִי לְמִמְנֵי שִׁבְעָה שְׁבִּעְוֹת: דַאָּרָמוֹתָא

רש"י

מַה שְּבִּיעִי רְשׁוּת חַׁף פּוּלָּס רְשׁוּת, חוּץ מִלְּיִלָה הָרִאשׁוֹן שֶׁהְפָּחוּב קְבְּטוֹ חוֹבָה, שֶׁבֶּטְתֵר "בָּעֶרֶב פֹּחֹרְלוּ מַלֹּח" (שמות יב, יה; פסחים קב.): עֲצֶרֶת לַה: אֱלֹהֶיך. עֲלוֹר עַלְמִךְ מִן הַמְּלָחֹכָה (ספרי קלה; הגיגה טו, יה). דְּבָר חַׁחַר, כְּנוֹפְיִח שֶׁל מַחֲׁכֶל וּמִשְׁהָה (בינה טו:) לְשׁוֹן "צַעְלְרָה נָּח חֹוֹקְךְ" (שופטים יג:טו): (ט) מַהְחֵל חֶרְבִּשׁ בַּקְבַחַה. מִשְּׁנְקְלֵר הַטּוֹמֵר שְׁהוּחֹת הַחְשִׁים הַקּלִיר (ספרי קלו): טוֹב (ספרי קלד): (ח) שַׁשֶׁת יָמִים תֹאבֵל מַצּוֹת. וּבְּמֶקוֹס אַחֲר הוּא אוֹמֵר ״שִׁבְּעֵת יָמִיס״ (לעיל פסוק ג; שמות יב, טוי, שַׁבְּעָה מִן הַיָּשָׁן, וְשִׁשָּׁה מִן הָתְדָשׁ (ספרי שס). דְּבָּר אַחֵר, לְמֵּד עֵל אֲכִילַת מַפָּה בַּשְּׁבִיעִי שָׁמִינָה חוֹבָה, וּמִבָּאון אַמָּה לָמֵד לְשָׁשֶׁה יָמִיס, שֶׁהְרֵי שְׁבִּיעִי בִּכְלָל הָיָה וְיָגָא מִן הַפְּלָל לְלַמֵּד שָׁאֵין אֲכִילַת מַנְּה בּוֹ חוֹבָה אַלוּ רֹשׁוּת, וֹלא ללמד על עצמו יצא, אלה ללמד על הפלל פּוּלוֹ יצא,

— CHUMASH TRANSLATION -

⁸ For a six-day period you shall eat matzos and on the seventh day an assembly to Hashem, your God; you shall not perform labor. ⁹ Seven weeks shall you count for yourselves; from when the sickle begins [to be put] to

the standing crop you shall

begin counting seven weeks.

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 8. שִׁהָא יוֹמִין תֵּיכוֹל פַּטִירָא For SIX DAYS you shall eat MAT-ZAH, וֹבְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה בְּנִישׁ קֵּרָם יִיְ אֱלָהָךְ and on the seventh day there shall be an assembly BEFORE Hashem, your God; לְא תַעְבֵּר עִיבִירָא you shall not perform labor.
- 9. שֹבְּיעִין תִּמְנֵי לָּךְ Seven weeks shall you count for yourselves; מְשֵׁירִיוֹת מַגְּלָא from when the sickle begins to be used בְּחֲצֵד עוּמְרָא דַאֲרָמוֹתָא IN REAPING the produce for the OMER OF THE RAISING^[19] הְּשֶׁרֵי לְמִמְנִי שֶׁבְעָא you shall begin counting seven weeks.

as a show of respect, he must remain there over night (Sifrei).

A simple reading of the verse implies that one may leave for home the morning after the *pesach* is offered, which is the first day of Pesach. Rashi states, however, that it actually refers to the *next* morning — the second day of Pesach (the first day of Chol HaMoed). It cannot mean that one may leave at daybreak on the first day of Pesach, for one must be in Yerushalavim that day to fulfill the obligation of ראַיַה, appearing in the Beis HaMikdash on Yom Tov, and to bring an עולת ראיה (olah of appearance) offering at that time (see note 26 below). Rather, the verse means that after making the עולת ראיה offering on the first day of Yom Tov, one shall remain in Yerushalayim overnight on account of that offering, and turn back to his home the *next* morning (Rashi to Succah 47a ד"ה ולינה; cf. Rashi to Chagigah 17b ד״ה ופנית, who explains that one cannot go home on the first day of Yom Tov because of the techum restriction; see Tosafos there ד"ה דכתיב).

Others interpret the verse as referring literally to the morning after the *pesach* offering is made, which is the first day of Yom Tov, and they explain that it does not refer to returning home, but rather to relocating to tents that were set up just outside Yerushalayim, in order to ease the crowding in the city (Ibn Ezra, Rabbeinu Bachya; see also Rashi to Pesachim 95ה ה"ד"ס.). This explains why the verse uses the term לְאהַלִּיךְ, to your tents, and not לְאהַלִיךְ, to your homes.

Onkelos' rendering of לְאַהָלֶיף as לְאַהְלֶיף, to your cities, accords with the first approach. Some editions, however, read לְמִשְׁבְּנֶךְ, to your tent, which accords with the latter approach (Me'at Tzori).

- 17. As explained in note 6, this does not mean we are *obligated* to eat matzah for six days, but rather, that any bread we eat must be unleavened (*Rashi*; see there for why the Torah mentions *six* days).
- 18. Rashi cites two interpretations of the word אַצֶּרָה a restraining, i.e., a day of refraining from labor; or, an assembly, i.e., a day of gathering together for festive meals [or for prayer; Targum Yonasan]. Onkelos' בְּנִיש follows the latter approach.
- 19. I.e., the *omer* offering, brought on the second day of Pesach. ["Omer of the raising" is Onkelos' rendering of עֶּמֶר הַּחְנוּפָה (in Vayikra 23:15), reflecting the Torah's command (ibid. v. 11) to "raise" the omer (see note 14 there).]

The simple reading of the phrase מָהָהֵל הֶּרְמִשׁ בַּקְמָה, from when the sickle begins [to be put] to the standing crop, indicates that the seven weeks are counted from whenever grain is first reaped in Eretz Yisrael. Since the

יְוְעַשִּׁיתָ חֻג שֲׁבֻעוֹת לֵיהוָה אֱלֹהֶיךְ מִפַּת נִדְבַת יָדְךְּ יְוְעַשְׁיתָ חַגָּא דְשָׁבוּעִיּא קֵּדָם יְיָ אֱלָהָרְ מִפַּת נִדְבַת יְדָךְ דִּי תִמֵּן בְּטָאִדִי יְבָרֶכְנָּךְ יִיְּ אֲלָהָרְּ: יִא וְשָׂמַחְהְּ לְפְנֵי | יהוֹה אֱלֹהֶיךְ אַתָּה וֹבִנְךְ וֹבְיָתוֹם וְהָאַלְמָנָה וִּאַמְהָרְ לְפְנֵי | יהוֹה אֱלָהָרְ אַמָּה וֹבִנְךְ וֹבִיְתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲעָרֶיךְ וְלֵנְאָה דִּי בְּקְרָנִיךְ וְהַגְּיֶר וְהַיָּתְוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר וְלֵנְאָה דִּי בְּקְרָנִיךְ וְגִיּנִא וְיַתְמָא וְאַלְהָרְ לְשַׁבֵּן שְׁמָוֹ שֵׁם: בִינָךְ בְּמָלְוֹם אֲשֶׁרְ יִהְרָא דִי אֶלְהָרְ לְאַשְׁרָאָה שְׁבִּנְתָה תַּמָּן. בְּיִבְּרָ יִהְרָא יִיִּ אֶלְהָרְ לְאַשְׁרָאָה שְׁבִּנְתָה תַּמָּן. בְּיַבְּר יִהְרָא וְיִתְמָא וְאַלְהָרְ לְּאַשְׁרָאָה שְׁבִּנְתָה תַּמָּן. בְּיִבְּר יִהְרָא וְיִרְאָה שְׁבִּנְתָה תַּמָּן.

(י) מִ**פַת נִדְבַת יַּדְדְּ.** דֵּי נִדְבַת יָדְדְּ, הַכּּל לְפִי הַבְּרָכָה, הָבָּל וְחַבְּּגִר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה. אַרְבָּעה שֶׁלִּי כְּנָגְר אַרְבָּעה שֶׁלִּי בְּנְרָה וְשְבְּדְּךְ וַאֲמַתֶּךְ. אַס אַפָּה מְשַׁמֵּח אָת שֶׁלִּי, אֲנִי שִׁמְחָה וְקַדֵּשׁ קְרִוּאִים לָאֱכוֹל (ספרי סד): (יא) וְהַבּוֹי בִּנְדְּ וִשְבְּדְּךְּ וַאֲמַתֶּךְ. אָס אַפָּה מְשַׁמֵּח אָת שֶׁלִּי, אֲנִי בְּנְרָה וְשִבְּדְּךְּ וַאֲמַתֶּךְ. אָס אַפָּה מְשַׂמֵּח אָת שֶׁלִּי, אֲנִי

— CHUMASH TRANSLATION —

10 Then you shall observe the Festival of Shavuos for Hashem, your God — [with] the voluntary gift that you give commensurate with how much Hashem, your God, will have blessed you. 11 You shall rejoice before Hashem, your God — you, your son, your daughter, your slave, your maidservant, the Levi who is in your gates, the proselyte, the orphan, and the widow who are among you — in the place that Hashem, your God, will choose to rest His Name there.

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 10. וְתַעְבֵּר חַגָּא דְשָׁבוּעַיָּא קֵּרָם יְיִ אֱלֶהְּךְ Then you shall observe the Festival of Weeks (i.e., Shavuos) before Hashem, your God; מְסֵת נִדְבַת יְדָךְ דִּי תִתֵּן the voluntary gift that you give on the festival should be commensurate [20] with how much Hashem, your God, will have blessed you.
- 11. יְתֶחֶבִי קֵּדֶם יְיָ אֱלֶהֶף You shall rejoice before Hashem, your God יְתֶחֶבי הַבְּרָף וְצַבְּרָף וְצִבְּרָף וְצִבְּרָף וְצִבְּרָף וְצִּרְמְלֵּא דִי בִּינְךְ and the Levi who is in your cities, the proselyte, the orphan, and the widow who are among you, בַּצַבְּרָף הְבָּרְף הְצַבְּרָף הְצַבְּרָף וְנִיּרְא דִי יִתְרְעֵי יְיִ אֱלָהָךְ לְאַשְּׁרָאָה שְׁבְנְתָה תַּמְן in the place that Hashem, your God, will FIND FAVORABLE to rest His SHECHINAH there.

barley for the *omer* offering is the first grain to be reaped in the spring — as it is prohibited to reap any grain before that of the *omer* (Vayikra 23:10; Menachos 70b) — Onkelos renders פַּקְּכָּהְ ("to the standing crop") as "in reaping the *omer* of the raising" (see Rashi with Mizrachi). Indeed, the Torah states in Vayikra 23:15 that the seven weeks are counted from the day that the *omer* is brought, which is also the date of its reaping (Menachos 66a).

Onkelos' rendering fits with the plain meaning of the verse: the reaping of the *omer*'s grain is when the sickle is first put to the *standing* crop [קַּמָּב,], since all the grain must still be standing at that time. This also explains why the verse specifies the *sickle*, for it teaches that the grain for the *omer* should be cut specifically with a sickle (*Malbim*; see Mishnah, *Menachos* 10:3 [65a] with *Tiferes Yisrael* §19).

20. The verse's term מְּמַח, which Onkelos uses as well,

is a form of the Aramaic word for "enough" (Teshuvos Donash ibn Labrat, p. 19; see Rashi; cf. Machberes Menachem ibn Sarok, מי מי ע, cited by Me'at Tzori). Indeed, Onkelos uses this word as the translation for the Hebrew דֵּי [above, 15:8] (Rabbeinu Bachya, Mizrachi). The verse means that the sum of your donations should be "enough" to reflect the measure of the blessing that Hashem has bestowed upon you.

"The voluntary gift" refers to אַלְמִי שְּׁלְמִי שְּׁלְמִי שְּׁלְמִי שְּׁלְמִי שְּׁלְמִי שְּׁלְמִי אַלְמִי שְּׁלְמִי אַלְמִי אַלְמִי אַלְמִי אַלְמִי אַלְמִי אַלְמִי אַלְמִי shelamim offerings of joy, that are brought on Yom Tov. The Torah commands one to bring as many offerings as he can afford, and to invite many guests — particularly the needy — who will partake of these offerings and rejoice together with him (Rashi). Accordingly, the next verse, You shall rejoice..., reads as a follow-up to this verse.

21. The verse lists eight categories of people that one should include in his own joy. Of them, four

ָּבּ וְזֶבַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיֻיתָ בְּמִצְרֵיִם וְשֶׁמַרְתַּ וְעַשִּׁיתָ אֶת־הַחֻקֶּים יֹבּ וְתִדְכֵּר אֲרֵי עַבְדָּא הָנֵיתָא בְּמִצְרֵיִם וְתִשֵּר וְתַעְבֵּד יָת **קְיָמִיָּא** הָאֵלֶין: הָאָלֵין:

מפטיר יג חָג הַקּם יִיָּ אֶלֶהָךְ בַּמְּקְוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יהֹוָה מִאִּדְרָךְ יִמִיּץְבֶּרִייִּ וְשִׁמַחְתָּ בְּחַגָּךְ אַתָּה וּבְנְךְ וּבְנָתְרְ וְעַבְּדָךְ וְאַמְּלְרָ וֹמִמּצְצִרְתָּךִּ יִּ וְשָׁמַחְתָּ בְּחַגָּךְ אַתָּה וּבְנְךְ וּבְנָתְרְ וְעַבְּדָךְ וְאַמְתְרְ וְמִמּצְצִרְתָּךְ יִדְּ וְשָׁמַחְתָּ בְּחַגָּךְ אַתָּה וּבְנְךְ וּבְנָתְרְ וְעַבְּדָךְ וְאַמְתְרְ וְמִיּמְצִירְתָּרִ וְחַבָּיְתְוֹם וְהָאֵלְמָנָה אֲשֶׁר בִּיְעְעָרֶיךּ: מוּ שִׁבְעָת וֹמִילִים תָּחֹג לַיהוָה אֱלֹהֶר בַּמְּלְנִם אֲשֶׁר בִּיְעְנְיִיךְ: מוּ שִׁבְעָת יוֹמִין מַחוֹג לֵּיהוָה אֱלְהָרְ בַּמְּלְנִם אֲשֶׁר יִהְרְצִי יִי שְׁבְּעָת יוֹמִין מַחוֹג לֵּיהוָה אֱלָהֶר בְּמִּלְנָתְ בְּמְלְנִייִ יִּי אֲבִי

שְׁאַפָּה מַכְנִים לַפַּיָת פֵּירוֹת הַקּוֹן. דָּבָר אַמֵר, בְּאָסְפְּךְּ מִגּּרְגְּךְּ וּמִיּקְבֶּךְ, לִמֵּד שֶׁמְסַכְּכִין אֶת הַפוּצָה בִּפְסוֹלֶת גּוֹרֶן וָיָקָב (סוכה יב.; ראש השנה יג):

מְלַמֵּחַ אָת שֶׁלֶּךְ (תנחומא יח; מדרש אגדה): (יב) וְזְבַרְתָּ בִּיּ עֶבֶד הָיִיתָ וגו׳. עַל מְנָת כֵּן פְּדִיתִיךְ, שֶׁמִּשְׁמוֹר וְמַעֲשֶׁה אָת הַקָּקִים הָמֵלֶּה (ספרי שלח קטו): (יג) בְּאֲסְבְּּךְ. בּוְמֵן הָאָפִיף,

- CHUMASH TRANSLATION -

¹² You shall remember that you were a slave in Egypt, and you shall observe and perform these decrees.

¹³ The Festival of Succos shall you make for yourself for a sevenday period, when you bring in from your threshing floor and from your wine vat. ¹⁴ You shall rejoice on your festival — you, your son, your daughter, your slave, your maidservant, the Levi, the proselyte, the orphan, and the widow who are in your gates. ¹⁵ For a seven-day period shall you celebrate to Hashem, your God, in the place that Hashem will choose, for

- ONKELOS ELUCIDATED -

- 12. וְתְּדְכֵּר אֲרֵי עַבְּדָא הְוֵיתָא בְּמִצְרִים You shall remember that you were a slave in Egypt, וְתִּשֶּׁר וְתִעְבֵּר יָת and you shall observe and perform these statutes.[22]
- 13. תְּגָּב לְךְּ שִׁבְעָא וּוֹמִין The Festival of Shelters (i.e., Succos)[23] shall you make for yourself for SEVEN DAYS בְּמִבְּוְשֶׁךְ מֵאִדְרְךְ וּמִמַעֲצַרְתָּךְ at the time of year when you GATHER IN the produce from your threshing floor and from your wine vat.
- 14. אָה You shall rejoice on your festival אָה הָרֶהְ וְעַבְּדָּךְ וְאַמְתָּךְ you, your son, your daughter, your slave, your maidservant, אַרְמֵלְתָּא וְאַרְמֵלְתָּא הַוְגִיוֹרָא וְנִיְתָא וְאַרְמֵלְתָּא and the Levi, the proselyte, the orphan, and the widow who are in your CITIES.
- 15. שְׁבְעָא יוֹמִין תֵּחוֹג קָּדָם יְיָ אֱלְהָף For seven days shall you celebrate before Hashem, your God, בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי

 in the place that Hashem will FIND FAVORABLE, אֵרֵי

are members of one's own household, and four are needy people. Hashem says, "Your four correspond to My four (i.e., the needy); if you gladden Mine, I will gladden yours" (Rashi). This explains why "your slave" and "your maidservant" appear in the verse earlier than the latter four, though they are of lower status.

22. See above, 11:32 note 10.

23. The name Succos — "Shelters" — is a reference to the mitzvah of dwelling in the succah. The Hebrew word מלל and its Aramaic translation, מָּטֶלְיָא, are related to the Hebrew שכר and the Aramaic translation) (see Shemos 25:20, 33:22; Onkelos, Bereishis 19:8, Shemos 25:20), which mean cover or shelter. [The Aramaic

נ״א: יִתְחַזֵי

רש"י

לְשְׁמְהָה (ספרי קמב; סוכה מת.): (טז) וְלֹא יֵרָאָה אֶת פְּגֵי ה׳ רִיקָם. אַלַּא הָבָא עולוֹת רָאַיִּה וְשַׁלְמִי חָגִיגָה (ספרי קמג): (טו) וְהָיִיתָ אַךְ שָּׁמֵחַ. לְפִי פְשׁוּטוֹ חֵין זֶה לְשׁוֹ לִּוּוִי חֶלֶּח לְשׁוֹ הַבְּטַקְה. וּלָפִי פַּלְמוּדוֹ לַמִדוּ מִכָּחׁן, לְרֵבּוֹת לֵיל יוֹם טוֹב הַחַּחֲרוֹן הַבְּטַקָה. וּלָפִי פַּלְמוּדוֹ לַמִדוּ מִכָּחׁן, לְרֵבּוֹת לֵיל יוֹם טוֹב הַחַּחֲרוֹן

— CHUMASH TRANSLATION -

Hashem will have blessed you in all your crop and in all your handiwork, and you will only be joyous.

malehood shall appear before Hashem, your God, in the place that He will choose: on the Festival of Matzos, the Festival of Shavuos, and the Festival of Succos; and he shall not appear before Hashem empty-handed. ONKELOS ELUCIDATED —

יְבָרְכִנָּךְ יִיָ אֱלְהָךְּ בְּכֹל עֲלַלְתָּךְ וּבְכָל עוֹכְּדֵי יְדִיוּ — for Hashem, your God, will have blessed you in all your crop and in all your handiwork וֹתְבֵי בְּרֵם חָדֵי — and you will only be joyous.[24]

16. תְּלֶת זְמְנִין בְּשַׁתָּא — Three times a year יִּתְחָזוֹן כָל דְּכוּרָךְ — all your MALES shall appear perore Hashem, your God, בַּרְם יִיִּ אֶלָהָף — in the place that He will FIND FAVORABLE: בְּחַנָּא דְשָּׁירִיִא וּבְחַנָּא דְשָׁירִיָא וּבְחַנָּא דְשָׁירַיָא וּבְחַנָּא דְשָׁכִינִיא — on the Festival of Matzos, the Festival of WEEKS, and the Festival of SHELTERS; יְלָא יִתְחֵוֹן קֶּרָם יִיִּ — and They shall not appear before Hashem empty-handed. [26]

יצל is related to the Hebrew צל.] As Rashi explains (Succah 2a ר״ה ושחמתה), the succah gets its name from the s'chach on the succah's roof, which provides shelter from the sun for those inside (see Me'at Tzori).

24. Understood simply, Hashem assures us here that we *will* only be joyous; nothing will mar our joy on Succos. Alternatively, this is a command: You *shall* only be joyous. This comes to teach that one must be joyous not only on the seven days of Succos [as stated in v. 14] but also on the night of Shemini Atzeres (*Rashi*). [The verse says "only" joyous because the other mitzvos that apply on Succos (*succah*, *lulav*) do not apply on Shemini Atzeres (*Gra* in *Kol Eliyahu*).]

25. The verse says יֵרְאָה, shall appear, in singular form, so בָּל זְכוּרְךָּ means all your malehood; but Onkelos renders יָּתְּחֲזוֹן, shall appear, in plural form, so בָל) בָל זְכוּרְךָּ יִתְּחַזוֹן in Aramaic) means all your males. Some editions read יִתְּחַזֵּי, shall appear, in singular form.

26. This teaches that every male who comes to the

Beis HaMikdash on the festivals of Pesach, Shavuos and Succos must bring an *olah* offering, known as the and Succos must bring an *olah* offering, known as the peis HaMikdash empty-handed (see note 16). In addition, he must bring at least one *chagigah* offering, which is a *shelamim*, in honor of the festival [aside from the *chagigah* brought on the eve of Pesach; see note 4] (Rashi).

The word רֵיקִם in the verse can be understood as an adverb, describing the *manner* in which people might come — empty-handed. This would be translated as רֵיקֵנוֹ (see Onkelos, *Bereishis* 31:42; above, 15:13). Onkelos' plural רֵיקֵנוֹן seems to refer to the *people* who come without an offering as "empty-handed ones" (*Lechem VeSimlah* to *Shemos* 23:15; *Me'at Tzori*). In addition to the simple meaning, this conveys that the people should not appear before Hashem in a state of spiritual emptiness. As *Targum Yonasan* renders it: *You may not be seen before Hashem, your God, empty of mitzvos* (*Raza D'Shabbos* [Kretchnif]).

יי אָישׁ בְּמַתְנַת יָדְוֹ בְּבִרְבַּת יהוָה אֱלֹהֶיךְ אֲשֶׁר נַתַן־לֶךְ: ססס יי גַּבַר בְּמַתְנַת יִדֵּה בְּבִרְבָּתִא דִייַ אֵלַהַרְּ דִּי יִהָב לַרְּ:

קכ״ו פסוקים. פליא״ה סימן.

י"כס

(יד) אִישׁ בְּמַתְּבַת יַדוֹ. מִי שַׁיֶשׁ לוֹ אוֹכְלִין הַרְבָּה וּנְכָסִים מְרוּבִּים, יַבִּיא עוֹלוֹת מְרוּבּוֹת וּשְׁלָמִים מְרוּבִּים (שִׁס; חגיגה ה:):

— CHUMASH TRANSLATION —

— ONKELOS ELUCIDATED -

¹⁷ Every man according to what his hand can give, in accordance with the blessing of Hashem, your God, that He has given you. 17. בְּבֵר בְּמַהְנֵת יְבֵה — Every man shall make offerings according to what his hand can give, בְּבִרְבָּתָא דַייִ אֶלְהָךְ דִי יְהַבּ

— in accordance with the blessing of Hashem, your God, that He has given you.[27]

27. A wealthy person should bring numerous *olah* and *chagigah* offerings, and invite many guests to partake

of the *chagigahs* (*Rashi*, from *Chagigah* 8b; see note 20).

HAFTARAS RE'EH / הפטרת ראה

Yeshayah 54:11 — 55:5 / נה:ה — ישעיה נר:יא

54¹¹ afflicted, storm-tossed, unconsoled one, behold! I shall lay your floor stones upon pearls and make your foundation of sapphires. 12 I shall make your sun windows of rubies and your gates of garnets, and your entire boundary of precious stones. ¹³ All your children will be students of HASHEM, and abundant will be your children's peace. 14 Establish yourself through righteousness, distance yourself from oppression for you need not fear it, and from panic for it will not come near you. 15 Behold! One need fear indeed if he has nothing from Me; whoever aggressively opposes you will fall because of you. ¹⁶ Behold! I have created the smith who blows on a charcoal flame and withdraws a tool for his labor, and I have created the destroyer to ruin. 17 Any weapon sharpened against you shall not succeed, and any tongue that shall rise against you in judgment you shall condemn; this is the heritage of the servant of HASHEM, and their righteousness is from Me, the words of HASHEM.

55¹ Ho, everyone who is thirsty, go to the water, even one who has no money; go buy and eat, go and buy without money and without barter, wine and milk. ² Why do you weigh out money for that which is not bread and [fruit of] your toil for that which does not satisfy? Listen well to Me and eat what is good, and let your soul delight in abundance. ³ Incline your ear and come to Me, listen and your soul will rejuvenate; I shall seal an eternal covenant with you, the enduring kindnesses [promised] David. ⁴ Behold! I have appointed him a witness to the regimes, a prince and a commander to the regimes. ⁵ Behold! a nation that you did not know will you call, and a nation that knew you not will run to you, for the sake of HASHEM, your God, the Holy One of Israel, for He has glorified you!

נד א עַניַה סעַרָה לא נַחַמַה הַנֵּה אַנכִי מַרבֵּיץ בַּפּוּך אַבַנַּיִר וַיסַדְתִּיך בַּסַפִּירֵים: יב ושמתי בדכד שמשתיר ושעריר לאבני אַקהַח וָכַל־גִבוּלַךְ לְאַבְנִי־חֶפֵץ: יג וְכַל־בַּנִיךְ למודי יהוה ורב שלום בניך: יד בצדקה תַּבּונְנִי רַחַקִּי מֵעֹשֶׁקֹ בִּי־לֹא תִירַאִי וּמִמְחַתָּה בֵּי לָא־תִקָּרָב אֱלַיִרְ: טו הָן גִּוֹר יַגַוּר אֵפֶּס מאותי מי־גַר אָתַך עַלַיִר יִפּוֹל: טוּ הָנֵה [הן כ׳] אַנֹכִי בַּרָאתִי חַרָשׁ נֹפֶּחַ בָּאֵשׁ פֵּחַם וּמוֹצֵיא בלי למעשהו ואַנכי בַּרָאתִי מְשְׁחֵית לחַבַּל: יי בַּל־כִּלִّי יוּצֵר עַלַיִרְ לֹא יִצְלַח וְבַל־לַשׁוּן תקום־אתר למשפט תרשיעי זאת נחלת עַבְדֵי יהוָה וִצְדָקַתֵם מֵאָתֵי נָאָם־יהוָה: נה א הוי כַּל־צַמא לְכוּ לַמַּיִם וַאַשֶׁר אֵין־לוֹ בַּסֶף לְבָוּ שָבִרוּ וָאֵבֹּלוּ וּלְבַוּ שָבִרוּ בִּלוֹא־ בַסף וּבִלְוֹא מִחֵיר יֵיִן וְחַלֶב: בּ לַמַה תִשְׁקְלוּ־ בַּסֶף בִּלוֹא־לֶחֶם וִיגֵיעֵכֶם בִּלְוֹא לְשַׂבְעָה שְׁמִעוּ שַׁמוֹעַ אֵלֵי וְאַכְלוּ־טוֹב וְתִתְעַנַג בַּדְשׁן נפשבם: ג הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נַפִּשָׁכֵם וַאַכָּרְתָה לַכָם בַּרִית עוֹלָם חַסְבֵי דָוָד הַנֶּאֱמֶנִים: דְ הָן עֵד לְאוּמֶים נְתַתַּיו נָגִיד וּמְצַנֵּה לְאָמֵים: הּ הֶן גַּוֹי לְא־תַדַע תִּקְרָא וְגִוֹי לְא־יִדָעוּךְ אֵלֵיךְ יָרָוּצוּ לְמַען יהוָה אֱלֹהֶיךְ וַלְקָדוֹשׁ יִשְרַאֵל כֵּי פַאַרֶר: